

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI ÖZEL HUKUK
ANABİLİM DALI**

**TÜRK VE KAZAK HUKUKUNDA
VATANDAŞLIKLA İLİŞKİNİN KESİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Kamshat OSPANOVA

Ankara - 2010

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI ÖZEL HUKUK BİLİM DALI**

**TÜRK VE KAZAK HUKUKLARINDA
VATANDAŞLIKLAR İLİŞKİNİN KESİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Kamshat OSPANOVA

Tez Danışmanı
Doç.Dr. Esra Gül DARDAĞAN

Ankara - 2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI ÖZEL HUKUK BİLİM DALI

TÜRK VE KAZAK HUKUKLARINDA VATANDAŞLIKLA İLİŞKİNİN KESİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Esra Gül DARDAĞAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Esra Dardağan Kibar
Prof. Dr. Gülin Güngör (Dan.)
Prof. Dr. Füven Sargın

İmzası

E. M.
Gülin Güngör
Füven Sargın

Tez Sınavı Tarihi 09.11.2010

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(09/11/2002.)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Kamshat OSPANOVA

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	VI
ÖZET	IX
SUMMARY	XI
GİRİŞ	

BİRİNCİ BÖLÜM

VATANDAŞLIK HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL ESASLAR İLE TÜRK VE KAZAK HUKUKUNDAKİ DÜZENLEMELER

I.GENEL OLARAK	5
A. KİŞİLERİN DEVLETE AİDİYETİNİ İFADE EDEN KAVRAMLAR	7
B.VATANDAŞ KAVRAMI	10
C.VATANDAŞLIĞIN ÖNEMİ	13
D.VATANDAŞLIĞA İLİŞKİN GENEL İLKELER	16
1. Herkesin Mutlaka Bir Vatandaşlığı Olmalıdır	17
2. Herkesin Yalnız Bir Vatandaşlığı Olmalıdır	19
3. Herkes Vatandaşlığını Değiştirmekte Serbest Olmalıdır	20
II. TÜRK VATANDAŞLIK HUKUKUNUN ANAYASAL ESASLARI VE TARİHİ GELİŞİMİ	21
A. TÜRK VATANDAŞLIK HUKUKUNUN ANAYASAL ESASLARI	21
B. TÜRK VATANDAŞLIK HUKUKUNUN TARİHÇESİ	24
1. Osmanlı Dönemi	24

2. Cumhuriyet Dönemi	25
a. 23 Mayıs 1928 Tarih ve 1312 Sayılı Kanun	25
b. 11.02.1964 Tarih ve 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu	27
c. 12.06.2009 Tarih ve 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu	30

III. KAZAK VATANDAŞLIK HUKUKUNUN ANAYASAL ESASLARI

VE TARİHİ GELİŞİMİ

A. KAZAK VATANDAŞLIK HUKUKUNUN ANAYASAL ESASLARI	31
B. KAZAK VATANDAŞLIK HUKUKUNUN TARİHÇESİ	33
1.Genel Olarak	33
2.Kazak Hanlığı Döneminde Vatandaşlık (“Jeti Jargı” Kanunu)	36
3.SSCB Döneminde Vatandaşlık	37
a.SSCB Kanunlarında Vatandaşlık Konusu	37
b.SSCB Anayasasında Vatandaşlık Konusu	43
4.20 Aralık 1991 Tarihli Kazak Vatandaşlığı Kanunu	45

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK VE KAZAK VATANDAŞLIK HUKUKUNA GÖRE

VATANDAŞLIK STATÜSÜNÜN SONA ERDİRİLMESİ

I. GENEL OLARAK	47
II. VATANDAŞLIĞIN İRADİ OLARAK KAYBI	51

A. ÇIKMA	51
1. Türk Vatandaşlık Hukukunda “Çıkma”	51
a. Çıkmanın Şartları	53
aa. Ergin ve Ayırt Etme Gücüne Sahip Olmak	54
bb. Yabancı Bir Devlet Vatandaşlığını Kazanmış Olmak Veya Kazanacağına İlişkin İnandırıcı Belirtiler Bulunmak	57
cc. Herhangi Bir Suç Nedeniyle veya Askerlik Hizmeti Nedeniyle Aranan Kişilerden Olmamak	61
dd. Hakkında Herhangi Bir Mali ve Cezai Tahdit Bulunmamak	62
b. Türk Vatandaşlığından Çıkmak İçin Gerekli Belgeler	63
aa. Çıkma Belgesi	64
bb. Çıkma İzin Belgesi	64
c. Türk Vatandaşlığından Çıkmanın Geçerliliği ve Sonuçları	67
aa. Türk Vatandaşlığından Çıkan Kişinin Kendisi Bakımından	67
bb. Türk Vatandaşlığından Çıkan Kişinin Eşi Bakımından	68
cc. Türk Vatandaşlığından Çıkan Kişinin Çocukları Bakımından	68
d. Doğumla Türk Vatandaşı Olanların İzin Almak Suretiyle Türk Vatandaşlığından Çıkmaları Halinde Hukuki Durumları	70
2. Kazakistan Vatandaşlık Hukukunda “Çıkma”	73
3. Konuyla İlgili Değerlendirme	77
B. SEÇME HAKKI İLE VATANDAŞLIĞIN KAYBI	77
1. Türk Vatandaşlığının Seçme Hakkı İle Kaybı	77

a. Seçme Hakkı İle Vatandaşlığın Kaybının Şartları	79
b. Seçme Hakkı İle Vatandaşlığın Kaybının Sonuçları	82
2. Kazak Vatandaşlığının Seçme Hakkı İle Kaybı	83
3. Konuyla İlgili Değerlendirme	85

III. VATANDAŞLIĞIN İRADE DIŞI KAYBEDİLMESİ 87

A. KAYBETTİRME 87

1. Türk Vatandaşlık Hukukunda “Kaybettirme” 87

a. Kaybettirme Şartları 89

aa. Yabancı Bir Devletin Türkiye’nin Menfaatlerine Uymayan
Herhangi Bir Hizmetinde Bulunmak 89

bb. Türkiye İle Savaş Halinde Bulunan Bir Devletin Hizmetinde
Çalışmak 91

cc. Yabancı Bir Devletin Hizmetinde Askerlik Yapmak 93

b. Kaybettirmenin Sonuçları 95

2. Kazakistan Vatandaşlık Hukukunda “Kaybettirme” 96

3. Konuyla İlgili Değerlendirme 98

B. VATANDAŞLIĞA ALINMA KARARININ İPTALİ 100

1. Türk Vatandaşlık Hukukunda “Vatandaşlığın İptali” 100

a. İptal Kararının Şartları 101

b. İptal Kararında Süre 106

c. İptal Kararını Vermeye Yetkili Olan Makam 107

d. İptal Kararının Hükümü ve Sonuçları 109

2. Kazak Vatandaşlık Hukukunda “Vatandaşlığın İptali”	112
3. Konuyla İlgili Değerlendirme	114

SONUÇ

KAYNAKÇA

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
AK	: Askerlik Kanunu
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFY	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
BTHAE	: Banka Ticaret ve Hukuk Araştırma Enstitüsü
Çev.	: Çeviren
D.	: Daire
Diz.	: Dizi
E.	: Esas
Eğ.	: Eğitim
GÜİİBFD	: Gazi Üniversitesi İdari Ve İktisadi Bölümler Fakültesi Dergisi
HD.	: Hukuk Dairesi
HUMK	: Hukuk Usulü Muhakemeler Kanunu
İDDK.	: İdari Davalar Daireler Kurulu
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	: Karar
K.An.	: Kazak Anayasası

K.C.VİK	: Kazakistan Cumhuriyeti Vatandaşlık İnceleme Komisyonu
KMK	: Kazak Medeni Kanunu
KOSSC	: Kazak Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
KVK	: Kazak Vatandaşlık Kanunu
KVH	: Kazak Vatandaşlık Hukuku
Mevz. Derg.	: Mevzuat Dergisi
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
MHB	: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni
m.	: madde
MYK	: Merkez Yürütme Komitesi
OSSC	: Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
OSSCÜBB	: Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Üye Birliği
RG	: Resmi Gazete
S	: Sayı
SSCB VK	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği Vatandaşlık Kanunu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSCB An.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Anayasası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TİKA	: Türk İşbirliği ve Kalkınma Acentesi (İdare Başkanlığı)
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TOK	: Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesi
TVH	: Türk Vatandaşlık Hukuku
TVK	: Türk Vatandaşlık Kanunu
TVKUIY	: Türk Vatandaşlık Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmenlik
vd.	: ve devamı
VİK	: Vatandaşlık İnceleme Komisyonu
YİSK	: Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun
YSB	: Yüksek Sovyet Başkanlığı
YSD	: Yüksek Sovyet Divanı

ÖZET

Vatandaşlık, ya ilgilinin talebi ile ya da ilgilinin talebi olmaksızın kaybedilebilir. Avrupa Uyruluk Sözleşmesi'nde vatandaşlığın sona ermesinin bu iki şekline ilişkin esaslar tespit edilmiş ve taraf devletlerin bu konudaki yetkilerini sınırlandırılmıştır. Sözleşme özellikle vatandaşlığın kanun gereği veya yetkili makam kararıyla kaybı noktasında vatandaşlığın sona erdirilmesi sebeplerini saymış ve sayılanlar dışında bir sebeple vatandaşlığın irade dışı sona erdirilmesini kabul etmemiştir. Ayrıca söz konusu uluslararası sözleşme, kural olarak, vatandaşlığın sona erdirilmesinin hangi şekli olursa olsun, ilgilinin vatansız kalmaması şartını aramaktadır. Eğer kişi vatansız kalacaksa ilgilinin talebiyle veya ilgilinin iradesi dışında vatandaşlığın sona erdirilemeyeceği hükme bağlanmıştır.

Türk Vatandaşlığı Kanunu ve Kazak Vatandaşlığı Kanunu'nda, vatandaşlığın kaybı konusunda iki yol öngörülmüştür.

Bunlardan ilki yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kaybedilmesidir. Yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kaybı başlığında üç ayrı yol düzenlenmiştir. Bu yollar, çıkma, kaybettirme ve vatandaşlığa alınmanın iptalidir. Sayılan yollardan çıkma vatandaşlığın iradi kayıp halidir. Buna karşılık kaybettirme ve vatandaşlığa alınmanın iptali, vatandaşlığın irade dışı kaybına yol açmaktadır.

Türk ve Kazak vatandaşlık hukukunda kişilere tanınan vatandaşlıktan ayrılma yollarından birisi de seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılmasıdır. Seçme

hakkıyla vatandaşlığın kaybı, kanunda belirtilen kişilerin yine kanunda belirtilen şartlar altında yetkili makamın kararına ihtiyaç olmaksızın, sadece kendi irade beyanları ile vatandaşlıklarının sona ermesidir.

Bu tez çalışmasında da, vatandaşlığa ilişkin kavramlar ve temel ilkeler açıklandıktan sonra, Avrupa Uruklu Söleşmesi ile paralel hükümler ihtiva eden 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nda ve 1997 yılında yürürlüğe giren Kazak Vatandaşlık Kanunu'nda düzenlenen vatandaşlığın kaybına ilişkin hükümler karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

SUMMARY

The thesis analyses annulment of citizenship according to the Turkish and Kazakh Laws considering the latest developments in the citizenship laws. It comprises two sections.

In the first section, the definition of citizenship is analyzed. The conceptual frameworks, the meaning, historical developments are considered, essences of their Constitution Laws explained briefly.. The first section also specifies the development of Kazakh citizenship law from Kazakh Khan Period until Soviet Period, and up to the independence period.

The second section comparatively analyses the case regarding to renunciation of one's nationality, becoming divested of one's nationality. Ways of annulment of ones citizenship. These ways are: by decision of competent authorities and by using ones option of nationality.

Annulment of ones citizenship by decision of competent authorities eventuates in three ways such as commentary depending on expression of ones will, deprivation and abrogation not depending on expression of ones will.

And the later way that called annulment of citizenship by using ones option of nationality is eventuates without the permission of any competent authorities.

GİRİŞ

Sosyal ve ekonomik yaşamda, kişinin ülkeyle hukuki bağının tespiti büyük bir önem taşır. Bu nedenle devletler, kişilerin ülke ile olan hukuki bağını tespit maksadıyla çeşitli düzenlemeler yaparlar.

Devletin unsurlarından birisi olan insan topluluğu, vatandaşlık hukukunun temek konusunu oluşturmaktadır. Bir insan topluluğunun devletin kurucu unsuru olabilmesi için, sınırları belirli bir ülke üzerinde yaşaması ve kendisini uluslararası alanda temsil edecek bir siyasi otoriteye sahip olması ve devletle arasında sürekli bir hukuki bağın bulunması gerekir. Bu bağ vatandaşlık bağıdır. Vatandaşlık bağı kişinin devletine karşı bağlılığını ifade ederken, aynı zamanda devletin birey üzerinde birtakım yetkilere sahip olmasının temelini de oluşturur. Vatandaşlık genel olarak devletle kişi arasındaki hukuki bir bağ olarak tanımlanır. Bu durum Avrupa Uyraklık Sözleşmesi'nin 2'nci maddesinde; *“Vatandaşlık bir kişi ile bir devlet arasındaki hukuksal bağ anlamına gelir; kişinin etnik kökenini göstermez”* şeklinde ifadesini bulur¹.

Vatandaşlık ile ilgili düzenlemelerin devletin egemenlik hakkının bir sonucu olduğu ve vatandaşlığın belirlenmesinde devletin mutlak bir yetkisinin bulunduğu

¹ Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı, Genel Gerekçe, TBMM Dönem: 23, Yasama Yılı:2, Esas No: 1/1192. Benzer yönde bkz. Berki Osman Fazıl, **Vatandaşlık Hukuku**, Ankara 1964, s. 15 vd. (Vatandaşlık); Göğör Erdoğan, **Türk Tabiiyet Hukuku**, 4. baskı, Ankara 1979, s. 5. (Tabiiyet); Şit Banu, “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış: Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Vatandaşlık”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 76, Mayıs-Haziran 2008, s. 64 vd.

genel bir ilkedir². Devletler vatandaşlıklarını düzenlerken mümkün olduğunca vatansızlığı önleyecek düzenlemeler yapmalıdırlar. Bu uluslararası hukukta özellikle üzerinde durulan bir husustur. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, kişilerin bir vatandaşlığa sahip olması hakkına değinmiş, hiç kimsenin keyfi olarak vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamayacağına işaret etmiştir³. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi⁴ ise, vatandaşlığın kadın ve erkek bakımından eşit olarak düzenlenmesini, evliliğin kadının vatandaşlığına kendisinin isteği dışında etki etmemesi esası benimsemiştir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme⁵ ile Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde⁶ her çocuğun vatandaşlık sahibi olması gerektiği hükme bağlanmıştır. Vatandaşlıkla ilgili olarak Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Avrupa Uyrukluk Sözleşmesi⁷ bu konudaki uluslararası hedefleri bir araya toplamıştır.

² Doğan Vahit, "Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı-Avrupa Topluluğu Hukuku Açısından Bir Değerlendirme-Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna Katılım Süreci", **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, Ankara 2010, s. 147-148.

³ Beyannamenin 15. maddesi şu hükmü ihtiva eder (metin için bkz. RG. 27.05.1949-7212):

"1. Herkesin bir yurttaşlığa hakkı vardır.

2. Hiç kimse keyfi olarak yurttaşlığından veya yurttaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz."

⁴ Sözleşmenin 9'uncu maddesine göre: "1. Taraf devletler, tabiiyetin kazanılmasında, değiştirilmesinde veya muhafazasında kadınlara erkekler ile eşit haklar tanıyacaklar ve özellikle bir yabancıyla evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın tabiiyetini değiştirmesinin, kadının da otomatik olarak tabiiyet değiştirmesine, tabiiyetsiz kalmasına veya kocanın tabiiyetini zorla almasına yol açmamasını temin edeceklerdir. 2. Taraf devletler, çocukların tabiiyeti konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlayacaklardır". Bkz. RG 25.06.1985-18792.

⁵ Sözleşmenin 7.maddesi hükmü aşağıda verilmiştir: "1. Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır. 2. Taraf Devletler, özellikle çocuğun tabiiyetsiz kalması söz konusu olduğunda kendi ulusal hukuklarına ve ilgili uluslar arası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını taahhüt ederler". Bkz. RG 11.12.1994-22138.

⁶ Sözleşmenin 24.maddesinin üçüncü fıkrası şöyledir: "Her çocuk bir vatandaşlık kazanma hakkına sahiptir" bkz. 23.03.1976 tarihli Resmi Gazete.

⁷ Her devletin, kimlerin kendi vatandaşı olacağını belirlene ve bunlarla ilgili düzenleme yapma özgürlüğü vardır. Avrupa Uyrukluk Sözleşmesinin 1'inci maddesinde "Her devlet, kimlerin kendi vatandaşı olduğunu, kendi hukuku uyarınca kendisi belirler" şeklinde bu açıkça ifade edilmiştir.

Uluslararası hukuk, devletlerin vatandaşlık ile ilgili düzenlemelerini yaparken uyacakları esasları tespit etmiştir. Ayrıca, uluslararası hukuk, vatandaşlık ile ilgili düzenlemeleri yapma konusunda devletleri serbest bırakmıştır⁸. Bu husus, Avrupa Uyraklık Sözleşmesinde de açıkça ifade edilmiştir (m.3/1).

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içinde, bağımsız bir devlet olarak kişiler ile arasındaki hukuki bağı belirlemede başarılı olmuş; kişi ile devlet arasındaki hukuki bağı modern anlayışla düzenlemiştir.

Kazakistan Cumhuriyeti 1991 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur. Bu andan itibaren devlet serbest piyasa ekonomisine geçerek, ekonomik, siyasi ve sosyal düzende değişiklikler gerçekleşmiştir. Bununla beraber hukuk sisteminde de önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Şahsi hakların korunması, hukuki ilişkilerin gelişmesi ve çeşitli özel kuruluşların ortaya çıkması Özel Hukuk alanını genişletmiştir. Vatandaşlık Hukuku alanında da bağımsızlık sonrasında yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Bu çalışmada temel olarak, birbiriyle pek çok konuda benzerliği bulunan Kazakistan ve Türkiye'deki vatandaşlık hukukunun esasları karşılaştırmalı olarak incelenerek vatandaşlık ilişkisinin sona ermesi konusu ele alınmakta, bu konuda iki

Sözleşmenin tamamı için bkz. Güngör Gülin, **Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi**, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni, Yıl 17-18, S.1-2, (1997-1998), s. 231-234.

⁸ Devletin bu alanda düzenleme yetkisinin tek istisnası ise, devletin yaptığı düzenlemelerin, uluslararası sözleşmelere, uluslar arası teamül hukukuna ve vatandaşlıkla ilgili genel olarak kabul edilmiş hukuk ilkelerine aykırı olmamasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tanrıbilir Feriha Bilge, "Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı", **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, Ankara 2010, s. 97 vd.

ülke hukuk sistemleri incelenmekte ve karşılaştırmalı analiz yapılarak bilimsel sonuca ulaşılması hedeflenmektedir.

Tezimizde aynı zamanda, Türk ve Kazak Vatandaşlık Hukukunda, geçmişten günümüze kadar olan değişiklikler ve günümüzde hâkim olan vatandaşlık hukukuna ilişkin görüşler ve ilgili hukuk düzenlemelerine bağlı olarak vatandaşlıkla ilişkinin sona ermesi karşılaştırmalı olarak uluslararası gelişmeler ve ilkeler dikkate alınarak açıklanmaya çalışılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen esaslar çerçevesinde, Türk ve Kazak Vatandaşlık Hukukunda vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesine ilişkin düzenlemeler ve bu düzenlemelerin uluslararası hukukta kabul edilen esaslara uygunluğunun tespiti yüksek lisans tez çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Bu tez konusunu seçmemizin nedeni, Türk doktrininde oldukça ayrıntılı olarak ele alınmış olan bu konunun Kazak doktrininde yeterince incelenmemiş olmasıdır.

Tezimizin birinci bölümünde, vatandaşlık kavramı, vatandaşlık hukukuna ilişkin temel esaslar incelendikten sonra Türk ve Kazak Vatandaşlık Hukukunun tarihi gelişimi ve Türk ve Kazak Anayasalarının vatandaşlık ile ilgili hükümleri ele alınmaktadır. Tezin ikinci bölümünde ise Türk ve Kazak Vatandaşlık Hukukuna göre vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi ve durumun meydana getirdiği sonuçlar, birlikte ve karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VATANDAŞLIK HUKUKUNA İLİŞKİN

TEMEL ESASLAR İLE

TÜRK VE KAZAK HUKUKUNDAKİ DÜZENLEMELER

I.GENEL OLARAK

İnsanlar topluluklar halinde yaşamaya başladıktan sonra birlik ve beraberlik düzenini sağlayacak bir örgütlenmeye ihtiyaç duymuşlardır⁹. Başlangıçta, belirlediği şeflerce yönetilen insan topluluklarının sayısı giderek artmış ve yapıları da işbölümü farklılaşmaları sonucu daha karmaşık bir hal almaya başlamıştır¹⁰. Daha sonra bu insan toplulukları birbirinden çok farklı ve çok çeşitli kaidelere sahip hukuk düzenleri ile idare edilen devletler olarak kurulmaya başlamıştır¹¹.

Devlet ile insan topluluğu birbiri ile bağlıdır¹². Soyut bir anlayışla devlet, kamu gücü olarak insan topluluğuna bağlı olur. Çünkü devleti yöneten insan topluluklarıdır¹³. İnsan topluluğu, devletle siyasi, sosyal ve ekonomi ilişkileri

⁹ Çileli Meral, Yurttaşlık ve Eğitim, **Türk Eğitim: XX. Eğitim Toplantısı** 21-22 Kasım, Ankara 1996, s. 3; Göğür Erdoğan, **Devletler Hususi Hukukundaki Çağdaş Akımlar**, Ankara 1970, s. 1-2 (Çağdaş Akımlar).

¹⁰ İlkçağlarda, devlet, sadece sınırlı bir halk kesimini yani politikacılarına, komutanlarına, filozof ve sanatçılarına hizmet eden, onların çıkarlarını koruyan bir kurum niteliğinde idi. Bu çağın devleti, sosyal, siyasi devlet kimliği ile hiç ilgisi olmayan, sosyal ve siyasi sorunlara ayrıcalıklı sınıfların gözüyle uzaktan bakan bir tutum içinde bulunmaktaydı. Ortaçağ'da ise devlet anlayışının birçok bakımdan sosyal ve siyasi devlet anlayışına yaklaştığı söylenebilir. Daha ayrıntılı bilgi için, Bkz., Chezare Sanfilippo, **Kurs Rimskogo Çastnogo Pravo (Roma Özel Hukuku Kursu)**, Moskova 2002, s. 1; Doğan İlyas, **Devletler Hukuku**, Ankara 2008, s. 25.

¹¹ Monarşik devlet, Oligarşik devlet, Demokratik devlet ve Teokratik devlet ayrımı için bkz., Nomer Ergin, **Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul 2002, s. 3; Doğan İsmail, **Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları: İnsan Haklarının Kültürel Temeller**, Ankara 2007, s. 127.

¹² Çileli, s. 3.

¹³ Kayrat Sapargaliyev, **Konstitutsionnoe Pravo Respubliki Kazahstan (Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa Hukuku)**, Almatı 2002, s. 86-87.

içindedir¹⁴. Dolayısıyla devlet de insan toplulukları ile olan ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkileri tespit eder ve insan toplulukları arasındaki hukuki ilişkileri hukuki sınırlamalarla önceden belirlediği statüye tabi tutar¹⁵. Devlet ile devletin kurucu unsuru arasındaki bu hukuki ilişki, vatandaşlık bağı (rabita) olarak adlandırılmaktadır¹⁶.

Devletin, kendisini oluşturan insan topluluğuna ilişkin olarak çıkardığı özel mevzuat, vatandaşlık mevzuatıdır. Vatandaşlık mevzuatı, konunun uluslararası boyutunu değil, ülke içi boyutunu veya vatandaşlığın iç hukuk veçhesini ele almaktadır¹⁷. Vatandaşlığın iç hukuk veçhesinin yanı sıra bir de milletlerarası hukuk veçhesi bulunmaktadır. Uluslararası hukukta vatandaşlık, vatandaşlık bağı ile bağlı olunan devlete kendi vatandaşlığındaki kişileri yabancı ülkelere karşı koruma hakkını bahşeden bir statü olarak kabul edilmektedir¹⁸.

¹⁴ Kymlicka Will, **Çok Kültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul 1988, s.71.

¹⁵ Gözde Kaya, **Avrupa Vatandaşlığı**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2003, s. 14.

¹⁶ Gyeve D, **Grajdanskoye Pravo (Medeni Hukuk)**, Moskova 2007, s. 127; Doğan Vahit, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 6. Baskı, Ankara 2006, s. 21, (Vatandaşlık); Aybay Rona, **Vatandaşlık Hukuku: Yurttaşlık Hukuku**, 5.Baskı, İstanbul 2003, s. 3; Doğan Vahit / Odabaşı Hasan, **Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku** Ankara 2004, s. 17; Gözler Kemal, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa 2004, s. 42-56, (Anayasa Hukuku), daha geniş bilgi için bkz: Gözler Kemal, **Devletin Genel Teorisi**, Bursa 2007, s. 4-28.

¹⁷ Göger, **Çağdaş Akımlar**, s. 3.

¹⁸ Doğan Vahit/Odabaşı Hasan, **Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku**, Ankara 2004, s. 17; Şanlı Ahmet, **Yabancı Ülkede Zarara Uğrayan Vatandaşın Devlet Tarafından Diplomatik Korunması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, s. 2. Milletlerarası ilişkilerde, vatandaşlık, vatandaşı olunan devletin kendi vatandaşlarının haklı menfaatlerini yabancı ülkelere de korumak hakkını, yani diplomatik himaye talebinde bulunmayı temin eden bir özellik olarak kullanılmaktadır. Bkz. Nomer Ergin, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, (29.5.2009 Tarihli ve 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununa Göre Yenilenmiş), 17. Bası, İstanbul 2009, s. 4 (Vatandaşlık Hukuku); Güneş Ahmet, **İslam Hukukunda Gayrimüslimlerin Vatandaşlık Statüleri**, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Konya 2008, S. 11, s. 256.

A. KİŞİLERİN DEVLETE AİDİYETİNİ İFADE EDEN KAVRAMLAR

Günümüzde kişilerin devlete aidiyetini ifade eden ortak bir kavram üzerinde anlaşılmaş değildir¹⁹. Kanun koyucular vatandaşlığın kanuni bir tarifini yapmaktan kaçınmışlardır. Bunda, mevcut kanuni bir tarifin gerek kazai gerekse idari tatbikatta mahzurlu olacağı fikri hâkim olmuştur. Bununla beraber vatandaşlık kavramının ifade ettiğı mana, özellikle Avrupa ülkelerinde 19’uncu yüzyıldan itibaren kullanılmaya ve yer etmeye başlayan modern terminolojide belirtmeye başlamıştır. Gerçekten monarşi ile idare edilen devletlerde uzun süre vatandaşlık hukuku sahasında vatandaş ile hükümdar arasındaki ilişkiden, daha doğrusu vatandaşın hükümdara olan bağılılığından hareketle “Teb’a Hukuku”, “Tabiiyet” ve “Teb’a” tabirleri kullanıldı. Bir devlete aidiyeti belirten tabirlerin vatandaşlık hukuku alanında kullanılması nispeten yenidir²⁰. Bunla beraber, bugün dahi vatandaşlığı belirten tabirler arasında farklar görölmektedir. Ancak bu farklar terminolojik bir öneme sahip olup, hepsi içerikçe modern vatandaşlık hukuku anlayışında bir devlete aidiyeti ifade eder²¹.

¹⁹ Uyruluk konusunda, uluslararası düzeydeki en kapsamlı düzenleme olan “Avrupa Uyruluk Sözleşmesi” metninde de “uyruklu” (nationality, nationalité) deyimi kullanılmışsa da, Sözleşme’nin Açıklayıcı Rapor’unda bunun “yurttaşlık” (citizenship) deyimiyle eşanlamlı olduğu belirtilmiştir. Geniş bilgi için bkz., Aybay Rona, **Vatandaşlık Hukuku**, 3. Baskı, İstanbul 2008, s. 7-8 (Vatandaşlık Hukuku).

²⁰ Mesela Alman vatandaşlık hukukunda bugün kullanılan ve devlete aidiyeti ifade eden “Staatsangehörigkeit” tabiri ilk olarak 1 Haziran 1870 tarihinde Bundes-und Staatsangehörigkeitsgesetz’de yer almıştır. Halbuki daha önceleri hükümdara bağılılığı ifade eden “Untertanenrecht” ve “Untertanenschaft” tabirleri kullanılmaktaydı. Geniş bilgi için bkz. Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 14.

²¹ Konumuzla ilgili olarak Türkçe’de kişilerin devlete aidiyetini bildiren hukuki kavramların dört tane olduğunu söyleyebiliriz: Tabiiyet, uyruklu, vatandaşlık, yurttaşlık. Bkz. Uluocak Nihal, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul 1989, s. 16.

Doktrinde tabiiyet kavramı ile uyrukluk kavramının eş anlamlı kavramlar olduğu kabul edilmektedir²². Tabiiyet kavramı, monarşileri ve denizaşırı toprakları (sömürgeleri) da kapsamak üzere ve bütün devletlerin insan ögesini belirtecek biçimde, “nationalité” (nationality) deyiminin karşılığı olarak kullanılmaktadır²³. Tabiiyet ile vatandaşlık kavramlarının aynı manayı ifade edip etmediği hususunda ise ihtilaf vardır²⁴. Bir görüşe göre, tabiiyet, kişileri (gerçek ve tüzel kişi veya gemiler ile hava gemilerini) devlete bağlayan bağıdır²⁵. Vatandaşlık²⁶ (yurttaşlık) kavramı ise, sadece gerçek kişiler (insanlar) için kullanılabilir. Bu yüzden gerçek kişiler dışındaki kişilerin devletle olan hukuksal bağı “vatandaşlık” olarak nitelendirmek yerinde değildir²⁷. Dolayısıyla, kişileri belirli bir devlete bağlayan hukuksal bağ olarak vatandaşlık kavramı alt dereceli, tabiiyet kavramı ise, üst dereceli kavram olarak anlaşılmaktadır²⁸.

²² “Tabiiyet-i Osmaniye Kanunu’nda (1869), “tebaa” ve “tabiiyet” terimleri kullanılmış olmasına karşın, yürürlükten kalkmış olan “Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda (1928), “vatandaşlık” ve “tebaa” terimleri birlikte kullanılmıştır”. Uluocak, s. 16; Berki Osman Fazıl, **Devletler Hususi Hukuku: Tabiiyet ve Yabancılar Hukuku**, Ankara I.Cilt, 7. Baskı, 1970, s. 15 (Hususi Hukuk).

²³ Avrupa Uyrukluk Sözleşmesi’nin Açıklayıcı Raporu’na göre “yurttaşlık” deyimini daha çok Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde tercih edilmekte, “uyrukluk” (nationality) ise Batı Avrupa Ülkelerinin çoğunda kullanılmaktadır. Bkz., Göger Erdoğan, “Devletler Hususi Hukuku’nun Mahiyeti”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 27, S. 3-4, 1971, s. 15 (Devletler Hukuku).

²⁴ Bazı vatandaşlık kanunlarında “national” ve “citizen” ayrımı yapılmıştır; örneğin, Amerikan Hukukunda (Immigration and Nationality Act, 1952) Amerikaya bağlı ülkeler toplumu hakkında, siyasi bağlılığı ifade eden, “national” terimi, Amerika Devletine, hak ve borçlar doğuran bir hukuki bağ ile bağlanmış olanlar hakkında ise “citizen” deyimini kullanılmıştır. Hollanda Vatandaşlık Kanununda da, “Hollanda tebaası” (dutch subject) ve “Hollandalı” (Netherlanders) ayrımı yapılmıştır. Bu bilgi için bkz., Fişek Hicri, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Ankara 1959, s. 12, (Vatandaşlık Hukuku).

²⁵ Seviğ Muammer Raşit, **Devletler Hususi Hukuku: Tabiiyet-i Yabancılar Hukuku – Kanunlar İhtilafı**, C.I, 2. Baskı, İstanbul 1947, s. 25 (Yabancılar Hukuku); Nisanbekova Lazzat, **Mejdunarodnoye Çastnoye Pravo (Milletlerarası Özel Hukuk)**, Almatı 2006, s. 23.

²⁶ Vatandaşlık (tabiiyet) (alm. Staatsangehörig-keit, Staatszugehörigkeit.- fr. Nationalite. – ing. Nationality, allegiance. – lat. Status civitatis), Gerçek kişileri bir devlete bağlayan rabıtaya denir. Bkz. Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 14.

²⁷ Tüzel kişiler ve nesneler (deniz ve hava gemiler) için uygun olan deyim uyrukluktur (nationality; nationalité). Bkz. Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 12.

²⁸ Doğan, **Vatandaşlık**, s. 23. Gerek literatürde gerekse yargı kararlarında zaman zaman kullanıldığı görülen *vatandaş* yerine “uyruk”, *vatandaşlık* yerine “uyrukluk” tabirleri, günümüzün modern “vatandaşlık” anlayışından uzak, kişinin hükümdara bağlılığını ifade eden ve geçmişte kalmış olan “teb’a” ve “tabiiyet” kavramları yerine uydurulmuş kelimelerdir. Bkz. Göger, **Tabiiyet**, s. 2.

Öte yandan tabiiyet kavramı ile milliyet kavramını da birbirinden ayırmak gerekir. “Milliyet” kişiyi millete, yani din, dil, ırk, toprak ve kültür bakımından mütecanis bir topluluğa bağlayan bağıdır. Buna karşın tabiiyet veya vatandaşlık, kişiyi (veya şeyi) devlete bağlayan bağıdır²⁹. Yurttaşlığın (vatandaşlığın) ve uyrukluğun (tabiiyetin) hukuksal bir bağ ifade etmelerine karşılık, “milliyet” ve “soy” deyimleri bezen politik amaçlarla da kullanılabilen sosyolojik kavramlardır. Başka bir anlatımla milliyet ve soy deyimleri, ırk, dil, din ve kültür gibi öğeleri kapsayan ve teknik anlamında hukuksal olmayan deyimlerdir³⁰.

“Yurttaş” sözcüğü, Anayasamızda ve ilgili yasalarımızda kullanılan “vatandaş” sözcüğü ile eş anlamlıdır. Yurttaş deyimini, devlete bağlı gerçek kişiler arasında ayırım gözetmemeyi gerektiren demokratik, cumhuriyetçi ve eşitlikçi anlayışa daha uygundur³¹.

Kazak Anayasa Hukukunda ve Kazakistan’ın taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde, Kazakistan Cumhuriyeti’ne hukuki bağ ile bağlı olan gerçek kişiler için İngilizce’deki “citizenship” kavramı kullanılmaktadır³². Buna göre, Kazak

²⁹ Turhan Turgut/Tanrıbilir Feriha Bilge, **Vatandaşlık Hukuku Ders Notları**, Ankara 2009, s. 21

³⁰ Dolayısıyla, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne yapılan başvurular için Mahkemece hazırlanan “form”da, Nationality (nationalité) karşılığı olarak “Milliyet” yazılması yanlıştır. Bkz. Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 7

³¹ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 12.

³² “Citizenship of The Republic Of Kazakhstan shall be aquired and terminated as prescribed by law, shall be indivisible and equal regardless of the grounds of its acquisition”, (1995 tarihli Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası’nın 10.maddesinin İngilizce Metni). On The Constitution of The Republic of Kazakhstan, Almatı, Jeti Jargı, 1998, s. 129.

hukukunda, gerçek kişilerin devlete aidiyetini ifade eden kavramın “yurttaş-vatandaş” (citizenship) kavramı olduğu görülmektedir³³.

Kazak hukukunda gerçek kişiler dışındaki varlıkların devlete olan aidiyeti ise uyrukluk (nationalité) kavramı ile açıklanmaktadır³⁴.

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti’ne ve Kazakistan Cumhuriyeti’ne hukuksal bağlılığı belirtmek üzere vatandaş (yurttaş) deyimini kullanacağız. Uyrukluk konusunda, uluslararası düzeyde en kapsamlı düzenleme olan “Avrupa Uyrukluk Sözleşmesi” metninde de “uyrukluk” (nationality; nationalité) deyimini kullanılmışsa da, Sözleşme’nin “Açıklayıcı Rapor”unda bulunan “yurttaşlık” (citizenship) deyimiyile eşanlamlı olduğu belirtilmiştir.

B. VATANDAŞLIK KAVRAMI

Vatandaş kelimesi, etimolojik açıdan, “vatan” kelimesinden türemiştir ve “*aynı vatani paylaşan*” anlamına gelmektedir³⁵. Türkçede, modern anlamdaki kullanımına uygun bir sözcük olan “vatandaş”, kökenini oluşturan Avrupa dillerinde ve özellikle İngilizcede asıl içeriğini barındırmaya devam etmektedir. Şöyle ki, vatandaşlık (yurttaşlık) sözcüğü, esas olarak city yani kent kelimesinden, hatta daha

³³ “30 Ağustos 1995 “Kazakistan Respublikasının Konstitusiyası” (Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası), (İngilizce tercümesi), Almatı, Jeti Jargı, 1998, s. 129.

³⁴ Azretbergenova İndira, **Türk ve Kazak Hukukunda Vatandaşlığın Kazanılması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Ankara 2002, s. 15.

³⁵ Kılıç Oğuz Aylin, **Fedakâr Eş - Fedakâr Yurttaş: Yurttaşlık Bilgisi ve Yurttaş Eğitimi**, 1970 – 1990, İstanbul 2007, s. 20.

gerilere gidilirse city'nin de kökeni olan civitas'tan türemiştir³⁶. Zira civitas, Latince'de vatandaş veya yurttaşların oluşturduğu birlik anlamına gelen “kent”in karşılığıdır. 18'inci yüzyılın sonuna kadar “yurttaş/vatandaş”tan kastedilenin, bir kente ait olma ile ilgili olduğu görülmektedir³⁷.

Modern anlamda vatandaşlık, ulus-devletin gelişimine koşut olarak, parlamenter monarşi İngiltere'sinin geliştirdiği ilkelere “cumhuriyet” boyutunu ekleyen Amerikan ve Fransız Devrimleri ile ortaya çıkmıştır³⁸.

Vatandaş kavramı, ülkedeki hukuk düzeninin tanıdığı bütün haklardan, örneğin, siyasi haklardan yararlanan gerçek kişileri ifade etmektedir³⁹. Başka bir ifade ile vatandaşlık kavramı, bir ferdin belirli bir devlete ait olduğunu göstermektedir⁴⁰. Diğer bir tanımlamada, vatandaşlık tarihsel bakış açısıyla tahlil edilerek, bu kavramı (polity) toplumsal entegrasyonu arttırmak için, hakların tepeden verildiği bir “egemen sınıf stratejisi” olarak değerlendirilmektedir⁴¹.

Milletlerarası Adalet Divanı'nın Nottebohm kararında yapılan tanımlamaya göre vatandaşlık, “temelinde bir toplumsal bağlılık vakası, karşılıklı hak ve

³⁶ Fişek Hicri, **Anayasa ve Vatandaşlık**, Ankara 1961, s. 2, (Anayasa); Bulgakova D. A./İstayev A. J., **Vseobşaya İstoriya Gosudarstva i Prava (Devlet ve Hukukun Genel Tarihi)**, 2. Baskı, Almatı 2001, s. 27.

³⁷ Sanfilippo, s. 123.

³⁸ Kılıç, s. 20; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 17-18

³⁹ Çelikel Aysel, **Yabancılar Hukuku**, İstanbul 2000, s. 10. (Yabancılar Hukuku).

⁴⁰ Göğer Erdoğan, **Türk Tabiiyeti Hukuku**, 2. Baskı, Ankara 1974, s. 2. (Türk Tabiiyeti); Erdem B.Bahadır, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 1.Baskı, İstanbul 2010, s. 3, (Vatandaşlık Hukuku).

⁴¹ Vatandaşlığın doğumla kazanılmasında veya evlenmede eşin vatandaşlığının otomatik olarak kazanıldığı durumlarda, ayrıca vatandaşlıktan “çıkarma”, “vatandaşlığın iptali” ve “kaybettirme” gibi kayıp hallerinde kişinin iradesinin hiçbir rolü yoktur. Bu ilişkide devlet, egemen kudret olarak üstün durumdadır. Bkz. Doğan Vahit, **5901 Sayılı Kanuna Göre Güncellenmiş Türk Vatandaşlık Hukuku**, 9. Baskı, Ankara 2009 (Vatandaşlık Hukuku).

görevlerle birlikte gerçek bir varlık, menfaat, ilgi ve duygu dayanışması yaratan bir hukuki bağ” olarak kabul edilmiştir⁴².

Kazak Medeni Kanunu’nun başlangıç bölümünde *vatandaşlık*, “*kişi ve devlet arasında sağlamlaştırılan sosyal ve siyasi bağ*” olarak açıklanmaktadır. Bu siyasi ve sosyal bağ kişi ve devlet arasında karşılıklı hak ve borçlara dayanmaktadır⁴³.

Kazak vatandaşlarının devlete karşı sorumlulukları vardır. Diğer bir ifade ile, vatandaşların yükümlü tutulduğu hak ve mükellefiyetlerden hareketle vatandaşlık kavramı açıklanmaktadır⁴⁴. Dolayısıyla, vatandaşlık, devletin tek taraflı egemenlik hakkını kullanmak sureti ile kişilere tanıdığı hak ve sorumlulukları ile varlık kazanır. Kişi yurt içinde ve yurt dışında Kazakistan Anayasası’nda ve diğer ilgili kanunlarda tanınan siyasi, sosyal ve ekonomik haklardan yararlanabilir. Her bir Kazak vatandaşı, Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası ve diğer kanunlara uymakla, her yerde devlet menfaatini savunmakla, devlet bütünlüğünün bozulmaması için devlete destek olmakla, Kazakistan devleti içinde oturan farklı milletlerin haysiyetine saygılı olmakla, Kazakistan Cumhuriyeti’nin bağımsızlığının devam etmesine yardım etmekle, yükümlü tutulmuştur⁴⁵.

Sonuç olarak vatandaşlığın tanımlamasını şöyle yapabiliriz: “*Vatandaşlık, devletin tek taraflı, egemen hakkını kullanarak, koşullarını ve hükümlerini saptadığı*

⁴² Unat İlhan, **Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi**, Ankara 1966, s. 21.

⁴³ Didenko, A.G., **Grajdanskoe Pravo (Medeni Hukuk)**, Almatı 2006, s. 85.

⁴⁴ Didenko, s. 86.

⁴⁵ Sapargaliyev, s. 95

bir hukuki statüyü gerçekleştiren fert ile arasında kurulan bir hukuki bağıdır”⁴⁶.

Dolayısıyla, bu açıklanan vatandaşlık kavramı tanımı, vatandaşlığın hukuki niteliğini vermektedir⁴⁷.

C.VATANDAŞLIĞIN ÖNEMİ

Kişileri devlete bağlayan hukuki bağ olan vatandaşlık eskiden olduğu gibi günümüzde de büyük öneme sahiptir. Çünkü vatandaşlık kişilerin yurt içinde veya yurt dışında devletin vatandaşlarına tanıdığı hak ve imtiyazlardan yararlanabilmesini sağlamaktadır⁴⁸. Bu itibarla, günümüzde vatandaşlık ve daha genel manasıyla tabiiyet uluslararası alanda kişilerin belirli bir devlete aidiyetinin temel unsurlarından birisi olmaya devam etmektedir⁴⁹.

Vatandaşlık, dün olduğu gibi, bugün de vatandaşları bir devlete bağlı veya hiçbir devlete aidiyet bağı olmayan insanlardan ayırt edilebilmesi için öneme ifade eder⁵⁰. Buna göre, devletler, özellikle bazı hakları kişilerin vatandaşlığına göre

⁴⁶ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 27; Gönenç Fulya İçlin, “Roma’nın ‘Vatandaşlık’ Politikası”, **Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan**, Ankara 2004, s. 659; Çelikel Aysel, **Yabancılar Hukuku**, İstanbul 2009, s. 10; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 19; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 4; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 7; Turhan /Tanrıbilir, s. 21.

⁴⁷ Vatandaşlığın hukuki niteliği hususunda tarihi gelişim içerisinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşleri esas itibarı ile dört ana başlık halinde ele almaktadır. A) Sürekli sadakat bağı görüşü; devlet ile birey arasında sürekli sadakat bağına ifade eden ve siyasi yönü ağır basan bağıdır. Bu bağ, kişilerin toprak sahibine hükümdara itaat ve sadakat borcu altına sokar. B) akit veya hukuki ilişki görüşü; vatandaşlık devlet ile kişi arasında karşılıklı haklar ve borçlar doğuran bir akitir. C) Hukuki statü görüşü; vatandaşlık devlet ile kişi arasında kurulan kamu hukuku ilişkisidir. D) sosyolojik teori görüşü; devlet vatandaşlığın verilmesinde kişinin ülke ile irtibatı, milliyeti gibi mefhumları nazara almak zorundadır. Bu bilgi için bkz., Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 25-27; Doğan/Odabaşı, s. 18; Turhan /Tanrıbilir, s. 22 vd.

⁴⁸ Uluocak, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 1.

⁴⁹ Doğan/Odabaşı, s. 17; Ayrıca, vatandaşın kişiye sağladığı kimlik için bkz. Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 10 vd.

⁵⁰ Nomer, **Vatandaşlık**, s. 3; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 29-30

tanıyabilmekte, yabancıların bu haklardan yararlanmalarını devlet menfaatine göre sınırlandırmaktadırlar⁵¹.

Bir liberal demokrasinin en temel taahhüdü vatandaşlarının özgürlük ve eşitliğinin korunmasıdır. Tüm bireyler için temel medeni ve siyasal haklar, Anayasal haklar olarak güvence altına alınır⁵². Vatandaşlık kişilere hak ve mükellefiyetler⁵³ yüklemektedir⁵⁴. Ancak bu hak ve mükellefiyetlerden birini vatandaşlığın mahiyetini oluşturan bir unsur olarak görmek yanlış olur. Çünkü yürürlüğe konan her yeni kanun, vatandaşlığa bağlanan hak ve mükellefiyetlerin muhtevasında değişiklikler yapabilir⁵⁵.

Türk hukukunda vatandaşlara tanınan haklar, Anayasa’da ve diğer kanunlarda açık olarak ifade edilmiştir. Örneğin, Anayasa m. 70’de her Türk kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir, denilmektedir. Buna göre, hizmete alınmada görevin niteliklerinden başka bir ayırım gözetilemez. Devlet Memurları Kanunu’nda da vatandaş olma şartı aranmaktadır. Ancak, bazı hallerde yabancıların da istihdam

⁵¹ Arat Tuğrul, **Ticaret Şirketlerinin Tabiiyeti**, Ankara 1970, s. 17; Cin Mustafa, “Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü”, **Mevzuat Dergisi**, Yıl 8, S. 88, Nisan 2005, s. 76.

⁵² Kymlicka, s. 7.

⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda, Cumhurbaşkanının sadece Türk vatandaşlarından seçilebileceği belirtilmiştir (1982 Anayasa m. 101/1). Seçme-seçilme ve siyasi faaliyetlerde bulunma hakları (1982 Anayasa m.70) sadece Türk vatandaşlarına tanınmış bulunmaktadır. Askerlik hizmeti de her Türk vatandaşı için hem bir hak hem de bir görev olarak (1982 Anayasa m.72) Anayasa’da yer almaktadır. Kemal Gözler, “Vatandaşlık ve Milletvekilliği”, **Liberal Düşünce**, C. 4, S. 16, Yaz 1999, s. 90-91, (Milletvekilliği).

⁵⁴ “Türk vatandaşlığına alınmanın erkekler bakımından önemli bir sonucu da, askerlik mükellefiyetine tabi olmalarında görülür. 1111 sayılı Askerlik Kanununa göre, Türk vatandaşlığına giren erkekler, vatandaşlığa alındıkları tarihte hangi yaşta iseler o yaştaki yerli erat gibi askerliklerini yapmak mecburiyetindedir (AK m. 2)”; Ekşi Nuray, **Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü**, İstanbul 2005, s. 1.

⁵⁵ Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 18.

edilmesi mümkündür⁵⁶. Dolayısıyla, yabancıların sosyal, siyasi ve ekonomi haklardan yararlanmaları Anayasa ve diğer ilgili kanunlara göre belli olur⁵⁷.

Bir devlete ait vatandaşlık söz konusu değilse hak ve mükellefiyetten de söz edilemez⁵⁸. Vatandaşlık konusunda kişilerin sosyal (ilke olarak soy, dil, din gibi) nitelikleri⁵⁹, kişinin devletin insan ögesine bağlılığına ilişkin hukukun düzenleme ve inceleme alanı dışında kalmıştır. Bu nedenle, vatandaşlık, belirli bir devlet ile kişi arasındaki karşılıklı hak, görev ve yükümlülük ilişkilerini belirleyen hukuksal bağ olarak tanımlanmaktadır⁶⁰. Vatandaşlığın bu durumu Avrupa Uyruluk Sözleşmesi'nin 2'nci maddesinde "*Vatandaşlık bir kişi ile bir devlet arasındaki hukuksal bağ anlamına gelir; kişinin etnik kökenini göstermez*"⁶¹ şeklinde ifade edilmiştir.

⁵⁶ Tekinalp Gülören, **Türk Yabancılar Hukuku**, 8. Baskı, İstanbul 2003, s. 33.

⁵⁷ Çiği Muazzez İlmiye, **Vatandaşlık Tepkilerim**, İstanbul 2005, s. 15; Aybay Rona, **Yabancılar Hukuku**, İstanbul 2005, s. 107, (Yabancılar).

⁵⁸ Kişi kendisinin belli bir devletin vatandaşı olduğu elinde bulunan belge ve resmi kayıtların göstererek belli bir devlete ait olduğunu ispatlayabilecek ve ilgili konu için vatandaşı olduğu devletin vatandaşlara tanıdığı bütün haklarını ileri sürebilecektir. Bkz. Nomer Ergin, **Devletler Hususi Hukuku**, 13. Baskı, İstanbul 2005, s. 101, (Hususi Hukuk).

⁵⁹ Bu belirtilen nitelikler yanında devletin maddi unsuru olan insan topluluğunun niceliği önem taşımaz. Bkz. Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 21.

⁶⁰ "Vatandaşlığın kişi ile devlet arasındaki hukuksal bağ olarak tanımlanması diğer bir görüş açısından da eksik sayılabilmektedir. Çünkü vatandaşlık kişinin dinsel, kültürel, sosyolojik, ekonomik açıdan hangi devlete ait olduğunu ve duygusal olarak kendisin hangi devlete yakın saydığını dikkate almamaktadır. Örneğin, hukuk açısından A. devletinde oturan bir kişi sosyolojik, ekonomik, psikolojik vb. nedenlerle B. devetine daha yakın olabilir. Böyle bir durumda vatandaşlığın saptanması için yapılacak değerlendirmede, kişinin ruhsal, toplumsal, kültürel bağlılıklarını gösteren ilişkiler dikkate alınmalıdır. Daha başka bir deyişle, bireyin çeşitli ilişkileri, çıkarları ve duyguları açısından, vatandaşlığa sahip olduğu devletlerden hangisine daha yakın olduğu saptanacak ve o devlete olan vatandaşlığı tanıyacaktır". Bu bilgi için bkz. Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 4.

⁶¹ "Vatandaşlık kişinin etnik kökenini göstermez" ilkesi eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği vatandaşları için uygulanmıyordu. Pasaport içindeki bilgiler kişinin etnik kökenini de belirtiyordu. Bağımsız Kazakistan Cumhuriyeti'nin vatandaşlarının pasaportlarında da bugüne kadar "etnik köken" belirtiliyordu. Günümüzde bu uygulama kaldırılmış olup, kişiler devletle olan hukuki bağı nedeni ile sadece Kazakistan vatandaşları olarak kabul edilmektedir". Bkz. Sapargaliyev, s. 99

D. VATANDAŞLIĞA İLİŞKİN GENEL İLKELER

Vatandaşlıkla ilgili olarak uluslararası alanda pek çok çalışma yapılmıştır⁶². Öyle ki 1930 tarihli “Vatandaşlık Hukukundan Doğan İhtilaflara İlişkin Lahey Sözleşmesi”nden beri vatandaşlıkla ilgili milletlerarası metinlerin sayısı giderek artmaktadır⁶³. Bunlardan biri ve en önemlisi olan Avrupa Uyruluk Sözleşmesi 2’nci bölümünde uyrukluğa ilişkin genel ilkelere yer verilmiştir⁶⁴.

Bugüne kadar, vatandaşlık kanunlarının düzenlenmesinde dikkate alınması gereken üç genel prensibin geliştiğinden söz edilmektedir⁶⁵. Bu prensipler: 1) Her ferdin vatandaşlığı olmalıdır, 2) Her ferdin tek vatandaşlığı olmalıdır, 3) Vatandaşlık ferde zorla yükletilmemelidir şeklinde ifade edilmektedir⁶⁶.

⁶² Uluslararası hukukta, vatandaşlığın düzenlenmesi konusunda devletleri sınırlayan uluslararası nitelikte kurallar bulunmamasına karşın, devletlerin vatandaşlık düzenlemelerinde, uluslararası uygulamada kabul gören bazı ilke ve hedefler mevcuttur. Bkz. Çelikel Aysel, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 6. Baskı, İstanbul 2000, s. 17 (Özel Hukuk).

⁶³ Tanrıbilir Feriha Bilge, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni, **Ergin Nomer’e Armağan**, Yıl 22, S. 2, 2002, s. 791 – 818.

⁶⁴ Avrupa Uyruluk Sözleşmesi:

Madde 3.

Her devlet kendi hukukuna göre kimlerin kendi uyrukluğuna tabi olduğuna karar verecektir.

Madde 4.

a. Herkes bir uyruklu hakına sahiptir;

b. Vatansızlık önleneciktir;

c. Hiç kimse kasten uyrukluğundan yoksun bırakılamayacaktır;

d. Ne bir taraf devletin uyruğu ile bir yabancıнын evliliği, ne bu evliliklerin dağılması, ne de evlilik esnasında eşlerden birinin uyrukluğunu değıştirmesi otomatik olarak diğere eşin uyrukluğunu da etkiler.

Madde 5.

1. Bir taraf devletin uyrukluğa ilişkin kuralları cinsiyet, din, ırk, renk ulusal veya etnik kökene dayalı ayrımcılık oluşturmayacak şekilde herhangi bir uygulama veya ayrıcalık içeremez.

2. Her taraf devlet, uyrukları arasında, uyrukluğ gerek doğumla gerekse sonradan kazanılmış olsun ayırım yapmama ilkesi doğrultusunda hareket edecektir.

⁶⁵ Özel Ayla, **Türk Vatandaşlığının İrade Dışı Kaybı**, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 1989, s. 1-2.

⁶⁶ Fişek, **Anayasa**, s. 9-11; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 12-13; Turhan/Tanrıbilir, s. 27 vd.; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 61 vd.; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 5 vd.

1. Herkesin Mutlaka Bir Vatandaşlığı Olmalıdır

“Herkesin mutlaka bir vatandaşlığı olmalıdır” prensibi, bir yandan her şahsın bir vatandaşlığa sahip olma hakkını belirler. Diğer yandan vatansızlık hallerinin önlenmesi gereğini de ifade etmektedir. Vatansızlık hali ise hem birey hem de devlet açısından istenmeyen bir durumdur. Çünkü devletler, kendilerini oluşturan toplumu bilmek isteyeceklerdir⁶⁷. Birey açısından ise, kendilerinin hak ve koruma talep edebileceği bir devletin bulunması arzu edilir⁶⁸.

Yurtsuzluk durumu, gerek kişinin kendisi, gerekse kişinin bulunduğu ülke açısından çeşitli sakıncalar doğurur⁶⁹. Uyrukluktan yoksun bir kişi, bulunduğu ülkede toplumun ve devletin sağladığı olanaklardan yararlanacak, ama ne bulunduğu ülkenin devletine, ne de başka bir devlete karşı uyrukluğun yükümlülükleriyle bağlı olacaktır⁷⁰.

Vatansızlık hallerinin azaltılması amacıyla akdedilen çeşitli milletlerarası sözleşmeler içinde Türkiye, 13.09.1973 tarihli Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına İlişkin Bern-CIEC Sözleşmesi’ne⁷¹ taraftır. Söz konusu Sözleşme, vatansızlara, tespit

⁶⁷ Doğan, **Vatandaşlık**, s. 21; Turhan/Tanrıbilir, s. 28; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 5.

⁶⁸ Seviğ, **Yabancılar Hukuku**, s. 27; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 13; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 62-63; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 39.

⁶⁹ Uyrukluktan yoksun bir kişinin girişeceği hukuki işlemlerin geçerli olup olmadığının saptanması açısından yeteneğin (ehliyetinin) belirlenmesi de sorun yaratacaktır. Bazı devletlerin uygulamasına göre kişinin yeteneğinin (ehliyetinin) saptanmasında konul (yerleşim yeri) hukuku belirleyicidir. Bkz. Aybay Rona/Dardağan Esra, **Yasaların Uluslararası Düzeyde Çatışması**, 2.Bası, İstanbul 2008, s. 185 vd.

⁷⁰ Türk hukukunda askerlik (1111 sayılı Askerlik Kanunu, m.1), olağanüstü hal ilanında; para, mal ve çalışma yükümlülükleri sadece vatandaşlar için söz konusudur (1982 Any.m.119, 121/II). İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nde, kişinin, içinde yaşadığı topluma karşı ödevleri olduğu belirtilmiştir (madde 29/1). Bkz. Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 63.

⁷¹ 04.05.1975 tarih ve 15226 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

edilen şartların varlığı halinde doğdukları ülkenin vatandaşlığını veya anne ve/veya babalarının vatandaşı oldukları devletin vatandaşlığını talep etme hakkı tanınmaktadır⁷².

Avrupa Uyumluk Sözleşmesi'nde de vatansızlığın önlenmesi hususu üzerinde özellikle durulmuş ve bu konuda üç ilke getirilmiştir. (m.4): *“Herkesin vatandaşlığa hakkı vardır”. “Vatansızlık önlenmelidir”. “Kimse vatandaşlığından keyfi biçimde yoksun bırakılmamalıdır”*.

Devletler, vatandaşlık hukukuna ilişkin düzenlemeler getirirken, vatansızlığı önleyici tedbirler getirmiş olsalar da, vatansızlık hallerini tam anlamıyla önleyememişlerdir⁷³. Bu nedenle devletler zaman zaman vatansızlığı önleyici anlaşmalar yapma yoluna da gitmişlerdir. Bunlardan en önemlisi Vatansızlık Hallerinin Ortadan Kaldırılmasına Dair (1961) Birleşmiş Milletler Anlaşması'dır⁷⁴.

2. Herkesin Yalnız Bir Vatandaşlığı Olmalıdır

Bu ilkenin anlamı kişinin aynı anda birden çok uyrukluğa sahip bulunmasının istenmeyen bir durum sayılmasıdır⁷⁵. Kişinin hiçbir uyrukluğı olmaması gibi, birden çok uyrukluğa sahip olması da karışıklığa ve sorunlara yol açabilecektir⁷⁶.

⁷² Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 13.

⁷³ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 39.

⁷⁴ Turhan/Tanrıbilir, s. 29; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 65.

⁷⁵ Bu ilke çifte ve çok vatandaşlık hallerinin önlenmesine hizmet etmektedir. Bkz. Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 40.

⁷⁶ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 65.

Kişinin birden fazla devletin vatandaşlığına aynı anda sahip olması demek olan “*çifte vatandaşlık*” veya “*çok vatandaşlık*” hallerinin gün geçtikçe birçok devlet tarafından tanınarak, vatandaşlık kanunlarına girmesi ile birlikte kişinin tek bir vatandaşlığa sahip olması ilkesi artık geçerliliğini kaybetmektedir⁷⁷.

Kişinin ‘tek’ bir vatandaşlığa sahip olması, yani çok (çifte) vatandaşlığın önlenmesi, bugünkü milletlerarası vatandaşlık hukukunda artık bir ‘prensip’ veya ‘hedef’ değildir. Gerek fikir alanında gerekse vatandaşlık kanunlarında, bir ülke vatandaşlığının kazanılması için, kişinin mevcut vatandaşlığını terk etmesi, aranan bir şart olmaktan çıkmaktadır⁷⁸.

Milli vatandaşlık kanunlarındaki düzenlemeler yanında, ‘çifte vatandaşlığın reddi’ yerine, ‘çok vatandaşlığın’ hukuki düzenleme konusu olarak ele alınması gereği, milletlerarası alanda, 6.11.1997 tarihinde Strazburg’da imzalanan Avrupa Konseyine ait Vatandaşlığa Dair Avrupa Sözleşmesi ile kendini kabul ettirmiştir⁷⁹.

Avrupa Uyrukluk Sözleşmesi, çifte vatandaşlığı reddetmeyen bir düzenlemeye sahiptir. Çifte vatandaşlık hakkının kabul edilerek vatandaşlara tanınması, devletlerin siyasi, ekonomik kültürel çıkarlarıyla doğrudan orantılıdır. Türkiye çifte vatandaşlık hakkını vatandaşlarına 2383 sayılı Kanun’la 13.02.1981 yılından bu yana vermiştir⁸⁰.

⁷⁷ Doğan, **Vatandaşlık**, s. 40; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 7;

⁷⁸ Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 7.

⁷⁹ Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 8.

⁸⁰ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 14.

3. Herkes Vatandaşlığını Değiştirmekte Serbest Olmalıdır

Vatandaşlığın ferde zorla yükletilmemesi, günümüzde insan hakları kavramı içinde savunulmaktadır⁸¹. Buna göre, kişi, doğumla kazandığı vatandaşlığını istediği zaman değiştirebilir⁸². Şüphesiz ki İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 15'nci madde hükmü, devletlere, vatandaşlık kanunlarında düzenledikleri şartların yerine getirilmemesi halinde vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişiye izin vermek zorunluluğunu getirmemektedir. Örneğin, hakkında açılan bir cezai ve mali davadan kurtulmak amacı ile vatandaşlıktan çıkmak isteyen bir kişiye devlet izin vermek zorunda değildir. Ancak 15'nci madde hükmü, devletlerin hukuka aykırı keyfi olarak hareket etmelerinin önüne geçmeyi amaçlamaktadır⁸³.

Bu ilkenin bir gereği de, kimseye zorla uyrukluk verilememesidir. Erginler (reşitler) için genellikle geçerli olan bu ilke, küçükler ve bazı durumlarda, örneğin yabancı erkekle evlenen kadınlar için geçerli olamamaktadır⁸⁴.

⁸¹ Bu ilkenin savunması Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde kabul edilmiştir. "Hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından ve vatandaşlığını değiştirme hakkından mahrum edilemez" (m. 15). Bkz. Doğan, **Vatandaşlık**, s. 31; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 40.

⁸² Bu ilke, bir anlamda da, vatandaşlığın artık zorunlu ve sürekli bir sadakat bağı olmadığı görüşünü doğrulamaktadır. Bkz. Turhan/Tanrıbilir, s. 30.

⁸³ Aynı şekilde devletler, kişinin vatana sadakatle bağdaşmayacak bir takım fiilleri yapması durumunda vatandaşlık kanunlarında kişinin rızası hilafına cezai olarak düzenledikleri vatandaşlığın kaybettirilmesi hallerinin şartlarının oluşması hali dışında hukuka aykırı keyfi bir şekilde vatandaşlarını vatandaşlıktan atamazlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 14-15.

⁸⁴ Kişilere zorla uyrukluk yükleme durumu, devletler arasında genellikle savaş sonunda yapılan arazi terk ve ilhaklarında kitle halinde ortaya çıkabilmektedir. Bkz. Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 67.

II. TÜRK VATANDAŞLIK HUKUKUNUN ANAYASAL ESASLARI VE TARİHİ GELİŞİMİ

A. TÜRK VATANDAŞLIK HUKUKUNUN ANAYASAL ESASLARI

Devletler, kural olarak, kendi vatandaşlıklarıyla ilgili kanuni düzenlemelerini yaparlarken, uluslararası hukukta yer alan ilkeleri⁸⁵ ve anayasalarında yer alan hükümleri de dikkate almaları gerekir⁸⁶.

Türk Vatandaşlık Hukukunun temel esasları, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 66'ncı maddesinden hareketle tespit edilmektedir. Anayasa'nın 66'ncı maddesi şu hükmü ihtiva etmektedir:

MADDE 66 – *“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.*

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. (Son cümle mülga:3.10.2001-4709/23 md.)

Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz.

⁸⁵ Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ise bu ilkelerden vatansızlığı önleme ilkesi üzerinde önemle durmuştur. Bu ilkeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Berki, **Devletler Hususi Hukuku**, s.21 vd; Seviğ Muammer Vedat/Seviğ Vedat Reşit, **Devletler Hususi Hukuku (Giriş-Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku)**, İstanbul 1983, s.61 vd.; Uluocak, s.6 vd

⁸⁶ Bu konuda bkz. Nomer, **Genel İlkeleri**, s. 63 vd.; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 48 vd.; Doğan, **Vatandaşlık**, s. 36 vd.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.”

Anayasanın anılan hükmüne göre “*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür*”. Türk Vatandaşlık Hukukunda esas itibariyle objektif anlamda vatandaşlık, yani vatandaşlığın kişi ile devlet arasındaki hukuki bir bağ olduğu kabul edilmiş, kişiler arasında ırk, din, dil veya başka bir nedene dayalı herhangi bir ayırım yapılmamıştır⁸⁷.

Ayrıca Anayasa’nın 66’ncı maddesinin ikinci fıkrasına göre, (*Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk’tür*) vatandaşlığın asli kazanılması yolu olarak kan esasını kabul etmiş ve vatandaşlığın kazanılmasında ana ile baba arasında herhangi bir ayırım yapmamıştır. Bu fıkraya göre, ana ve babadan birisi Türk vatandaşı olması halinde çocuğun da Türk vatandaşı olması kabul edilmiştir⁸⁸. Görüldüğü gibi Anayasa’nın 66’ncı maddesinin 2’nci fıkrasında toprak esası zikredilmemiştir⁸⁹. Bununla beraber, Anayasa, kanun koyucuyu bu konuda düzenleme yapıp yapmama hususunda serbest bırakmıştır. Kanun koyucu da, vatansızlığı önleme amacıyla Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda toprak esasına yer vermiştir⁹⁰.

⁸⁷ Nomer, **Genel İlkeler**, s.68; Doğan, **Vatandaşlık**, s. 37; Seviğ Vedat Reşit, “Yeni Anayasamız Ve Türk Vatandaşlık Hukuku”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 28, S. 3-4, İstanbul 1963, s. 6-7;

⁸⁸ Anayasanın (66/2) ikinci cümlede şöyle denilmiştir. “Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlık durumu kanunla düzenlenir.” Bu fıkranın birinci cümlesinden anlaşılır ki, Türk kadının yabancı babadan olan çocuğunun Türk vatandaşlığını kazanması için yeterlidir. Ancak ikinci cümlede Türk kadının yabancı babadan olan çocuğunun Türk vatandaşlığı kazanma konusunun kanunla düzenleneceğini belirtiyor. Burada açık bir çelişki olması nedeniyle kanunun ikinci cümlesi 3.10.2001 tarihinde ve 4709 sayılı kanunun 23. maddesine göre yürürlükten kaldırılmıştır.

⁸⁹ Nomer, **Genel ilkeler**, s. 70.

⁹⁰ Bu esasa göre vatandaşlığın kazanılması, Türk Vatandaşlığı Kanunun 4. maddesinde düzenlenmiştir.

Anayasa'nın 66'ncı maddesinin üçüncü fıkrası ise vatandaşlık bakımından çok önem taşıyan bir ilkeye işaret etmektedir: *“Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir”*. Dolayısıyla, Vatandaşlık Kanunu'nda açıkça düzenlenmemiş bir şart, ne vatandaşlığın kazanılmasında ne kaybında aranabilir. Anayasa'nın bu hükmü, *kanunilik ve kıyas yasağı ilkesinin* kabul edildiğini göstermektedir. Kanunda olmayan hallerde vatandaşlık kazanılmaz ve kaybedilmez⁹¹.

Anayasa'nın 66'ncı maddesinin dört ve beşinci fıkraları da vatandaşlığı güvence altına almaktadır. *“Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz”* ve *“Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz”*. Bu fıkralardan anlaşılan ancak vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler nedeniyle vatandaşlıktan çıkarma kararı verilebileceğidir⁹². Hükümde yer alan *“vatana bağlılıkla bağdaşmayan”* kavramı çok soyut bir kavramdır. Fakat takdir edilmelidir ki, anayasalar genel prensipleri koyar. Genel prensiplerden hareketle, kanun koyucu hükmün daha somut hale gelmesine yardımcı olur⁹³.

⁹¹ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 82-83; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 16-17; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 54.

⁹² Fişek Hicri, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Açısından Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler”, **Prof.Dr. Fazıl H. Sur'un Anısına Armağan**, Ankara 1983, s. 384, (Eylemler); Fişek Hicri, “Vatandaşlığa Alınmanın İptali”, **Prof. Dr. Osman Fazıl Berki'ye Armağan**, Ankara 1977, s. 375, (Alınmanın İptali); Nomer, **Genel İlkeler**, s. 70; Doğan Vahit, “Vatandaşlık Kanunun Bazı Maddelerinin Düzenlemesine İlişkin Kanun Tasarısı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, Ankara 1999, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, cilt 3, S. 1-2, 2003, s. 39 vd. (Değerlendirme).

⁹³ Turhan/Tanrıbilir, s. 38-39.

B. TÜRK VATANDAŞLIK HUKUKUNUN TARİHÇESİ

1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Devleti'nin anlayışına ve uygulamasına göre “Millet”, Osmanlı egemenliğindeki insanların dini inançlarına göre oluşturdukları toplulukların adıdır⁹⁴.

Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde gayrimüslim uyruklar, yabancı devlet uyrukluğuna geçerek kapitülasyonlardan yararlanma olanağı buluyor ve elde ettikleri yabancı uyrukluğuna Osmanlı Devleti'ne karşı ileri sürüyorlardı. Bu yola başvuranların sayısının artması üzerine, Osmanlı Devleti'nde uyrukluk konusunu ciddi bir hukuk düzenine bağlama gereği duymuş ve 1869 yılında “Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi” (TOK) yayımlanmıştır⁹⁵.

Türk vatandaşlık hukukunun, kanun şeklinde ilk düzenlemesi Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesi'dir (TOK)⁹⁶. Bu kanunnamede, Osmanlı tabiiyetinin kazanılması, kişilerin soy bağına (jus sanguinis) dayandırılmıştır (m.1). Buna göre, Osmanlı ana ve babadan doğmuş çocuklar Osmanlı tebaasından sayılmıştır. Bununla

⁹⁴ Osmanlı döneminde, Osmanlı topraklarında yaşayan Müslüman ve Müslüman olmayan Osmanlı tebaası arasında önemli statü farkları vardı. Osmanlı tabiiyetindekiler mezheplerine ya da dinlerine göre Osmanlı yönetimince gruplara ayrılmış ve grupların her biri birer “millet” sayılmıştır. Geniş bilgi için bkz. Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 70; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 44.

⁹⁵ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 70-71; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 31. Bu Kanunname, İslam dünyasında, din ilkelerinden bağımsız şekilde tabiiyet ilişkilerini düzenleyen ilk kanunname olmuştur. 1851 Fransız Vatandaşlık Kanunu'ndan yararlanılarak hazırlanan yeni yasa ile İslam Hukuku'nun o zamana kadar uygulanmış olan uyrukluğa ilişkin esasları değiştirilmiştir. Bu Kanun'un giriş bölümünde, kanunun çıkarılma nedeni açıklanarak, bir süredir bazı gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının meşru olmayan menfaatler elde etmek için yabancı devletlerin vatandaşlıklarına geçerek pasaport aldıkları, vatandaşlık konusunda yolsuzlukların izalesinin önemli ve mutlak olduğu belirtilmiştir. Bkz. Fişek, **Anayasa**, s. 19.

⁹⁶ Unat İlhan, **Türk Vatandaşlık Hukuku, Metinler-Mahkeme Kararları**, Ankara 1966, s. 8 vd. (Kararlar)

beraber sınırlı olarak doğum yeri esasının da kabul edildiği görülmüştür⁹⁷. Buna göre, ana ve babası yabancı olanlar Osmanlı tabiiyetini talep edebilmişlerdir⁹⁸.

Osmanlı döneminde ilk Anayasa metnini oluşturan 1876 Kanunu Esasi'sinin 8'inci maddesi⁹⁹ “*Osmanlı vatandaşının kimlerden meydana geldiğini*” tayin ederek, bunun ölçülerini saptamış, insanlar arasında tam bir eşitlik kabul etmiştir. Din ve mezhep farkı olmasızın Osmanlı yönetiminde yaşayan dini, ırkı ve etnik topluluklara mensup bütün kişilere “*Osmanlı vatandaşı*” denilmesi gerektiğini, açık bir ifade ile belirtmiştir¹⁰⁰.

2. Cumhuriyet Dönemi

a. 23 Mayıs 1928 Tarih ve 1312 Sayılı Kanun

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi, Cumhuriyetin ilanından sonra 5 yıl kadar daha yürürlükte kalmış ve yerini 1312 sayılı 23 Mayıs 1928 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu'na bırakmıştır. 23 Mayıs 1928 tarihli ve 1312 sayılı bu Kanun, vatandaşlığın kazanılması, kaybı ve evlenmenin vatandaşlığa etkisi olmak üzere üç bölümden oluşmuştur¹⁰¹. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'ndeki “tabiiyet” terimini

⁹⁷ Berki Osman Fazıl, “Türk Vatandaşlığı Hukukunda Toprak Esasının Gelişmesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 27, S. 1-2, 1970, s. 201 (Toprak Esası); Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 71-72; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 48.

⁹⁸ Uluocak, s. 21; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 71-72; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 48; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 31-32.

⁹⁹ Madde 8: Devleti Osmaniye tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine her hangi din ve mezhepten olur ise olsun bila istisna Osmanlı tabi olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan ahvale göre istihsal ve izae (kazanılır ve yitirilir) edilir. Yüzbaşıoğlu Necmi, **Anayasa Hukukunun Temel Metinleri**, 6.Baskı, 2009 İstanbul, s. 2.

¹⁰⁰ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 72; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 32.

¹⁰¹ 4. 6. 1928 tarih ve 904 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

“vatandaşlık” ile değiştiren söz konusu Kanun, Cumhuriyetin ilk Anayasası olan 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’na uygun olarak kişi hakları ve ilkelerine uygun bir şekilde hazırlanmıştır ve 1964 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Bu Kanun, Cumhuriyet döneminin, vatandaşlık hukukuna ilişkin ilk kapsamlı düzenlemesiydi¹⁰². Ancak, on yedi maddeden ibaret olan 1312 sayılı Kanun, önemli kusurları içerisinde taşımaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarındaki nüfus azlığının verdiği psikolojik etki ile olabildiğince çok kişiye vatandaşlık verme eğilimi ile kabul edilmişti¹⁰³.

1312 sayılı Kanun, kan bağı ilkesi yanında, toprak esasını sınırlı olarak kabul etmiştir.¹⁰⁴ Bu Kanun’un ilginç bir özelliği de, Türk erkeği ile evlenen yabancı kadının evlenme yolu ile istencine bakılmaksızın Türk vatandaşlığını kazanmasını kabul etmesine karşılık, yabancı ile evlenen Türk kadının Türk kalacağını belirtmesidir¹⁰⁵.

¹⁰² Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s.74; Doğan, **Vatandaşlık**, s.35; Aybay Rona, **Kadının Uyrakluğu Üzerine Evlenmenin Etkisi**, Ankara 1980, s.74, (Kadının Uyrakluğu).

¹⁰³ Bu kanun, vatandaşlığının kazanılmasına Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesine nazaran daha geniş yer vermiştir. Buna göre Türk baba veya annenin Türkiye’de veya yabancı bir devlette doğan çocukları kan esasına göre Türk vatandaşlığını kazanacaktır (m.1). Bu konuda bkz. Göger, **Tabiiyet**, s.20; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 32; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 48.

¹⁰⁴ Türkiye’de doğup, anası babası belli olmayan veya Türkiye’de doğup, anası babası veya bunlardan birisi vatansız olan çocuklar da Türk vatandaşı olarak kabul ediliyordu (m.1-2). Bunun yanı sıra yabancı çocuğa, Türkiye’de doğması ve anasının babasının yabancı olması halinde, rüşt yaşına ulaşmasından itibaren üç yıl içinde Türk vatandaşlığını seçme hakkı tanınmıştır (m.3). Bkz. Uluocak, s. 69.

¹⁰⁵ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 75.

b. 11.02.1964 Tarih ve 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu

1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda bazı eksiklikler görülmüştür. Bu yüzden tatbikata birden fazla vatandaşlık ve zorla vatandaşlık yüklenmesi hallerine sık rastlanmıştır. Onun için de, bu Kanun'un değiştirilmesine gerek duyulmuştur. 11 Şubat 1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu¹⁰⁶ yürürlüğe girmiştir.

Bu Kanun, 22 Mayıs 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle, vatandaşlık konusunda çağdaş gelişmelere ve öte yandan 1961 Anayasası'nın vatandaşlıkla doğrudan veya dolaylı ilgili ilkelerine uygun düzenlemeler getirmiştir¹⁰⁷. Kanun vatandaşlıkla ilgili hükümlerin daha somut hale gelmesine yardımcı olmuştur¹⁰⁸. Özellikle, vatandaşlığın kanıtlanması ve yargı denetimi gibi konularda, eski kanunlarda bulunmayan hükümlere yer verilmiş olması önemlidir¹⁰⁹.

2007 yılına kadar birçok Kanun'la değişikliklere uğramış olan 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, Türk vatandaşlık hukukunun kaynağını teşkil etmiştir¹¹⁰. Anılan değişiklikler, 1981¹¹¹, 1989¹¹², 1992¹¹³, 1995¹¹⁴, 2003¹¹⁵ ve 2004¹¹⁶ yıllarında

¹⁰⁶ RG: 22.02.1964 - 11638.

¹⁰⁷ Osman Fazıl Berki, **“Yeni Vatandaşlık Kanunu’nun Tabiiyetin Kazanılması ve Kaybı Hakkında Kabul Ettiği Esaslar”**, Ernest Hirsh’e Armağan, Ankara 1964, s. 293 (Esaslar).

¹⁰⁸ Nomer Ergin, “Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri” **Cumhuriyet’in 75. Yıl Armağanı**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1999, s. 733-734 (Genel İlkeler).

¹⁰⁹ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 79.

¹¹⁰ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 69.

¹¹¹ RG:21.03.1981-17286.

¹¹² RG:29.04.1989-20153.

¹¹³ RG:04.04.1992-21248.

¹¹⁴ RG:12.06.1995-22311.

¹¹⁵ RG:12.06.2003-25136.

¹¹⁶ RG:06.07.2004-25514.

yapılmıştır. Bu değişiklikler kısmi nitelikte olmasına rağmen vatandaşlık hukukunun özünü önemli ölçüde etkilemiştir¹¹⁷.

403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, 13 Şubat 1981 tarihli 2383 sayılı Kanun’la yapılan değişikliğe kadar, doğumla, kan esasına göre vatandaşlığın kazanılmasında, babanın vatandaşlığını esas almıştı; dolayısıyla Türk anadan vatandaşlık “*vatansızlığı önleme*” amacıyla kazanılabiliyordu (kaldırılan madde 1/a,b)¹¹⁸.

13 Şubat 1981 tarih ve 2383 sayılı Kanun ile 1964 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun birçok maddesinde değişiklikler yapılmıştır (1, 12/a mülga, 20/c, 21, 22, 23, 25/a, 26, 27/a, 32 inci maddeleri)¹¹⁹. 2383 sayılı Kanunla değiştirilen Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 21’inci maddesinin yeni biçimi, “müracaat makamı” kenar başlığı altında “*Türk vatandaşlığından çıkma veya başka bir Devlet vatandaşlığını kazanma dileği*”nin bildirilmesinden bahsetmektedir. Bu anlatımdan, başka bir

¹¹⁷ Nomer, **Vatandaşlık**, s. 47; Aybay, **Yuttaşlık Hukuku**, s. 77-78; Doğan, **Vatandaşlık**, s. 36.

¹¹⁸ Erdem Bahadır, “Türk Vatandaşlık Hukukundaki Cinsiyet Farkından Doğan Eşitsizlik Sonucunda Türk Vatandaşı Erkeklerle Evlenen Yabancı Kadının Yarattığı Sorunlar”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni**, **Aysel Çelikel’e Armağan**, S. 1–2, 1999–2000, s. 310. Yeni düzenleme ile 1312 sayılı Kanunun ilkelerine dönülmüş ve vatandaşlığın, doğumla, Türk ana veya babadan eşit koşullarda kazanılacağı kabul edilmiştir (2383 sayılı Kanun, madde 1). Ayrıntılı bilgi için bkz. Nomer Ergin, “Türk Vatandaşlığı Kanunundaki Değişiklikler”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni**, Yıl 1, S. 1, İstanbul 1981, s. 15-17; Uluocak Nihal, “Türk Vatandaşlık Hukukunda Çifte Vatandaşlık İlkesinden Yararlanma Olanğı”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni**, Yıl 3, S. 1, İstanbul 1988, s. 19-21. (Çifte Vatandaşlık).

¹¹⁹ Uluocak Nihal, “Türk Vatandaşlık Hukukunda Çifte Vatandaşlık İlkesinden Yararlanma Olanğı”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni**, S. 1, İstanbul 1983, s. 19. (Vatandaşlık İlkesi). 1989 tarihli ve 3540 sayılı kanunla yapılan değişikliklerin kapsamı 1981’de yapılmış olanlara oranla daha dardır; fakat bu kanun da yetkili makam (Bakanlar Kurulu) kararıyla vatandaşlık kazanılmasının usulüne ilişkin olarak önemli değişiklikler getirmiştir. Yine bu Kanundaki bir değişiklikle Türk Vatandaşlık Hukukuna “şartlı vatandaşlığa alınma” kavramı girmiştir (9/2, 10, 11, 45 inci maddeleri). Ayrıntılı bilgi için bkz. Tanrıbilir Feriha Bilge, “Türk Vatandaşlığı Kanununda 3540 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler”, Ankara 1990, **Gazi Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, S. 2, s. 791.

devletin uyrukluğunun, Türk vatandaşlığı “*muhafaza edilerek*” de kazanılmasına izin verilebileceği sonucu çıkarılabilmektedir¹²⁰.

Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerini değiştiren diğer bir Kanun olan 27 Mayıs 1992 tarihli ve 3808 sayılı Kanun, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle başlayan dönemde, insanları vatandaşlıktan kolaylıkla yoksun bırakmaya elverişli bir biçimde kaleme alınmış olan “madde 25 /g”¹²¹ bendinin yürürlüğüne son vermiş ve bu uygulamanın sonuçlarını ortadan kaldırmayı amaçlayan hükümler getirmiştir¹²².

7 Haziran 1995 tarihli ve 4112 sayılı Kanun ise yeni bir “yabancı” kategorisi yaratmış, doğumla Türk vatandaşlığını kazanan kişilerin ve onların kanuni mirasçılarının siyasal haklar dışında kalan (mülkiyet, miras, çalışma gibi) haklardan Türk vatandaşlarıyla eşit biçimde yararlanmalarını öngörmüştür (m. 29)¹²³.

12 Haziran 2003 tarihli 4866 sayılı Kanunla, Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun evlenme, yeniden vatandaşlığa alınma ve çıkmayı düzenleyen hükümlerinde değişiklik yoluna gidilmiştir¹²⁴. Bu değişiklikler arasında, Türk’le evlenen yabancı kadının kolay yoldan Türk vatandaşlığı kazanması olanağına son veren hüküm

¹²⁰ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 87.

¹²¹ 2383 sayılı Kanunla eklenen ve 3803 sayılı Kanunla 4 Haziran 1992 tarihinde yürürlükten kalkan (g) bendi: “Yurt dışında bulunup da Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği ile kanunun suç saydığı şekilde iktisadi veya mali güvenliği aleyhinde faaliyette bulunan veya yurt içinde bu tür faaliyetlerde bulunup da her ne suretle olursa olsun yurt dışına çıkan ve hakkında Türkiye’de bu nedenle kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturmasına veya hükmün infazına olanak bulunmayan ve gelmesi için yapılan duyuruya rağmen üç ay içinde, Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde bir ay içinde yurda dönmeyenler”.

¹²² Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 80.

¹²³ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 81.

¹²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdem Bahadır, “4866 Sayılı Kanunla Türk Vatandaşlık Kanununun (5) Maddesinde Yapılan Değişikliğe Göre Türk Vatandaşlığının Evlilik Yoluyla Kazanılması” **Prof. Dr. Gülören Tekinalp’e Armağan**, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Yıl 28, S. 1-2, 2003, s. 339.

özellikle dikkat çekicidir¹²⁵. Kanun'un 2'nci maddesinde yer alan değişiklik ile, TVK'nın 8'inci maddesinde yer alan yeniden vatandaşlığa alınma yolundan yararlanabilecek kişi grupları belirlenmiştir¹²⁶. Ayrıca 4866 sayılı Kanunla vatandaşlıktan çıkmanın şartları yeniden düzenlenmiş ve çıkma izni vermeye yetkili olan makam İçişleri Bakanlığı olarak gösterilmiştir¹²⁷.

c. 12.06.2009 Tarih ve 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu

11 Şubat 1964 tarihli 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun uygulamada ve doktrinde çeşitli eleştirilere yol açması sonucunda "5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu"¹²⁸ 29.05.2009 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunda Türk hukukunda vatandaşlığın kazanılmasına ve kaybedilmesine ilişkin yeni esas ve usuller düzenlenmiştir.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun kabulünde, Kanun'un genel gerekçesinden anlaşıldığına göre, esas itibariyle "Vatandaşlık Hukuku alanındaki uluslararası gelişmeler" göz önünde bulundurulmuş bu gelişmeler ışığında vatandaşlıkla ilgili yasal düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesi ve yeni bir tedvine gidilmesi bir zaruret halini almıştır. Bu arada 403 sayılı Kanunun çıkarılan ek kanunlarla bozulan sistematığının de düzenlenmesi amaçlanmıştır¹²⁹.

¹²⁵ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 81

¹²⁶ Sargin Fügen, "Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapan 2003 Tarihle ve 4866 Sayılı Kanun Kapsamında Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 53, S. 1, Ankara 2004, s.27-28.

¹²⁷ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 81.

¹²⁸ 12.06.2009 tarih ve 27256 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹²⁹ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 45-46.

5901 sayılı Vatandaşlığı Kanunu’nda önemli kabul edilebilecek değişiklikler, özellikle Türk vatandaşlığının kaybında görülmektedir. Bunlar, mülga 403 sayılı Kanun’da yer alan, izin almadan yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmanın Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi sebebi olmaktan çıkarılması ve askerlik yükümlülüğüne bağlı Türk vatandaşlığını kaybettirme sebepleriyle eleştirilen “çıkarma” hükmüne yer verilmemesi şeklinde özetlenebilir¹³⁰.

III. KAZAK VATANDAŞLIK HUKUKUNUN ANAYASAL ESASLARI VE TARİHİ GELİŞİMİ

A. KAZAK VATANDAŞLIK HUKUKUNUN ANAYASAL ESASLARI

Kazakistan, 16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlıktan sonraki kısa süre içinde Kazakistan Cumhuriyeti’nde iki Anayasa kabul edilmiştir. Bunlar, 28 Ocak 1993 tarihli ve 30 Ağustos 1995 tarihli Anayasalardır¹³¹. 1995 Anayasası’na 7 Ekim 1998’de ilave ve değişiklikler yapılmıştır¹³².

¹³⁰ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 34; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 50

¹³¹ Kazakistan’ın 30 Ağustos 1995 tarihli Anayasası genel referandumla % 90 gibi yüksek bir katılımı kabul edilmiştir.

¹³² Eren Abdurrahman/Aleskerli Alesker, Yeni Anayasalar, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Cumhuriyetleri Anayasaları, Ankara 2005, s. 244; Amandikova L./Kibeyev D., **Obreteniye Gosudarstvennosti (Devlet Statüsü Kazanmak)**, 14 Şubat 2002, <http://www.kazpravda.kz/index.php?uin=1152771799>, 12 Mayıs 2008.

1995 Anayasası'nın 10'uncu maddesine göre¹³³, “*Kazak vatandaşlığı, kanuna uygun olarak kazanılır veya kaybedilir*” (m. 10/1). Bu maddeden anlaşılan, Kazak vatandaşlığının kazanılmasında ve kaybında *kanunilik ilkesinin* benimsendiğidir¹³⁴.

“*Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşı hiçbir şekilde vatandaşlıktan çıkarılmaz, vatandaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz; ayrıca Kazakistan Cumhuriyeti'nden sınır dışı edilemez*” (m. 10/2). Bu Anayasa ilkesi, Kazakistan vatandaşlarının devlet güvencesi altında yaşamalarını sağlamaya yöneliktir. Bu hükmün amacının kanun koyucunun ve idarenin keyfi davranışlarını engellemek olduğu unutulmamalıdır¹³⁵. Bununla beraber bu hükmün Kazakistan Anayasası'nda düzenlenmesi “vatandaşlıktan çıkarma” halinin Kanun'la düzenlenemeyeceğini göstermektedir.

Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası 10/3'üncü maddesi uyarınca, “*Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşının, başka bir devlet vatandaşlığı tanınmaz*”. Anayasa'nın bu hükmü ile çifte vatandaşlık engellenmiştir¹³⁶. Çifte vatandaşlık, bir devlete, vatandaşı olduğu kişiyi kullanarak diğer bir devlet üzerinde baskı kurmak için önemli bir araç konumundadır, bu nedenle Kazakistan Anayasa hukukunda çifte vatandaşlık kural

¹³³ K. An. m. 10: Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşlığı, kanuna uygun olarak edinilir veya sona erir, edinme esası ve nedenine bakılmaksızın tek ve eşittir. Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşı hiçbir şekilde vatandaşlıktan, vatandaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz, ayrıca Kazakistan Cumhuriyetinden sınır dışı edilemez. Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşının, başka bir devlet vatandaşlığı tanınmaz.

¹³⁴ Azretbergenova, s. 96.

¹³⁵ Azretbergenova, s. 97.

¹³⁶ Basın Yuriy Grigoriyevich, **Grajdanskoe Pravo**, Almatı 1997, s. 35.

olarak kabul edilmemiş ancak çifte vatandaşlığın sadece özel durumlarda tanınması gerektiği görüşü hâkim olmuştur¹³⁷.

B. KAZAK VATANDAŞLIK HUKUKUNUN TARİHÇESİ

1. Genel Olarak

8'inci yüzyılda bugünkü Kazakistan topraklarında yaşamış olan Oğuz, Kıpçak, Nayman, Karluk, Calayır, Argın ve Dulat gibi çeşitli Türk boyları 15'inci yüzyıla kadar "Altın Orda" devletinin ve daha sonra "Ak Orda" devletinin altında yaşamıştır¹³⁸. 15'inci yüzyılda "Ak Orda"nın dağılmasından sonra Jeti Su (Yedi Nehir) bölgesinde yerleşmeye başlayan bu Kazak boyları, 16'ncı yüzyılda Küçük Cüz, Orta Cüz ve Büyük Cüz olmak üzere üç hanlıktan oluşan, aynı zamanda gevşek merkezi bir otoriteye de sahip olan bir idare yapısı oluşturmuşlardır¹³⁹.

1917 yılına kadar Kazak topraklarında tabiiyet bağı konusundaki gelişmeler Rusya Krallığı'nda tabiiyet bağı konusundaki gelişmelerle paralel bir gelişme

¹³⁷ Bununla birlikte Kazakistan'dan ayrılmaya mecbur olan ve başka ülkelerin sınırlarında yasayan bütün Kazaklara başka devletlerin vatandaşlığı ile beraber, eğer bu devletlerin kanunlarına aykırı düşmezse, Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşı olma hakkı tanınmıştır. Bkz., Azretbergenova, s. 98.

¹³⁸ Aqışhev B./Asılbekov A./Baypakov R., **Kazakistan Tarihi: Ocherkter (Kazakistan Tarihi)**, Almatı 1994, s. 110.

¹³⁹ Kozıbayev Manash, **Kazak Tarihi (Kazak Tarihi)**, Almatı 1996, s. 3. Kazak hanlıkları (Küçük Cüz Hanlığı, Orta Cüz Hanlığı ve Büyük Cüz Hanlığı) döneminde bugünkü vatandaşlık kavramı söz konusu değildi. Kişilerin oturduğu devlete aidiyeti sadakat bağı ile tespit edilmiştir. Bu nedenle Kazak Hanlıklarına tabiiyetine sahip olanlar olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla, kişilerin toprak sahibine olan sadakat bağı Avrupa'daki feodalite dönemine benzer özellikler göstermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yerofeyev Andrey Yevgeniyevich, **Ponyatiya i Prinsipi Grajdanstva Rossiskoy Federasii (Rusya Federasyonu Vatandaşlık Kavramı ve Prensipleri)**, Yüksek Lisans Tezi, Moskova 2005, s. 3-5

göstermiştir¹⁴⁰. 1917'ye kadar Kazak topraklarında kişilerin devletle olan ilişkisinde sadakat bağı (tabiiyet) geçerli olmuştur. Daha sonra, farklı sınıfların iktidara gelmesi ile “sadakat bağı”nın yerini, “vatandaşlık bağı” almıştır¹⁴¹.

Rusya’da Ekim 1917 yılında meydana gelen ve Çar’ın devrilmesiyle sonuçlanan devrimden sonra, Kazaklar bu kez, Alihan Bukeyhanov liderliğinde ayaklanarak, “Alaş Orda” adlı kendi devletlerini kurduklarını ilan etmişler ve otonomi talebinde bulunmuşlardır. Kırgızlarla birleşerek Rus ve diğer Slavlara karşı saldırılar başlatan Kazaklar, Ekim devriminden sonra diğer Türk gruplarla birlikte hem Kızıl Ordu’ya, hem de Beyaz Ruslara karşı savaşmışlardır. İç savaşın Kızıl Ordu tarafından kazanılmasından sonra mücadeleye devam edemeyen Alaş Orda’nın büyük çoğunluğu Bolşevik idaresini kabul etmek zorunda kalarak dağılmıştır. 26 Ağustos 1920’de, Kazak-Kırgız ayırımı gözetilmeden SSCB’nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Otonom Sovyet Sosyalist Kırgız Cumhuriyeti olarak kurulmuştur. Daha sonra, Nisan 1925’te Kazak Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını almıştır¹⁴².

¹⁴⁰ Uçar Fuat, **Tarihsel süreçte Orta Asya’da Rus-Sovyet Kültür Emperyalizmi**, 26 Nisan 2006, <http://www.turkbirlik.gen.tr/lang-tr/component/content/article/107-fuat-ucar/266-tarihsel-surecte-orta-asyadarus-sovvet-kueltuer-emPeryalizmi.html>, 6 Mayıs 2008.

¹⁴¹ Şetinina Baris Vasiloviç /Gorşeneva M., **Kurs Sovetskogo Gosudarstvennogo Prava (Sovyet Umumi Hukuku Kursu)**, Moskova 1971, s. 227.

¹⁴² Kabanshik, **Stanovleniye Pravovogo Gosudarstva v Respublike Kazakstan (Kazakistan Cumhuriyeti’nin Hukuk Devleti Olarak Oluşması)**, Yüksek Lisans Tezi, Aktau 2001, s. 3; Zimanov/Bindera, **İstoriya Gosudarstva i Prava Sovetskogo Kazahkstana 1917–1925** (Sovyet Kazakistan Devleti ve Hukuku Tarihi (1917–1925 Yıllar)), C. I, Almatı 1961, s. 447.

Vatandaşlıkla ilgili olarak, SSCB’de 1924-1991 yılları arasında sırasıyla 1924 ve 1931 tarihli SSCB Vatandaşlığı Hakkındaki Kanunları ve 1938, 1978 ve 1990 tarihli Kanunlar düzenlenmişti¹⁴³.

Sovyetler Birliğinin 1991 yılında dağılmasından sonra Kazak hukukunda vatandaşlık, 1995 Anayasası başta olmak üzere, 3 Ekim 1995, 17 Mayıs 2002, 4 Ekim 2004, 20 Aralık 2004 tarihli Kanunlar ile üzerinde ilave ve değişiklikler yapılmış olan 20 Aralık 1991 tarihli Kazak Vatandaşlığı Kanunu ile düzenlenmiştir¹⁴⁴.

Geçmişten günümüze Kazak Vatandaşlık Hukukunu, tarihi gelişim içinde üç ayrı devrede incelemek mümkündür.

İlk inceleyeceğimiz devre, Kazak hanlıkları kurulduktan sonra, kişilerin hukuki ilişkilerini düzenleyen ilk kanun olan “Jeti Jargı”¹⁴⁵ ile başlar. “Jeti Jargı” kanunu, Tauke Han tarafından hazırlatılmıştır. Bu dönemde vatandaşlığın kazanılmasında, Kazak milletin gelenek ve göreneklerinin mevzuata yansıtılarak kanun biçiminde kullanılması söz konusu olmuştur¹⁴⁶.

İkinci inceleyeceğimiz devre, Sovyet dönemidir. Bu döneme ait özellik, Kazak vatandaşlığının modern şartlara bağlı olarak kazanılmasıdır. Bu kapsamda,

¹⁴³ Azretbergenova, “**Vatandaşlığın Kazanılması**”, s. 19-20.

¹⁴⁴ “Zakon Respubliki Kazakistan o Grajdanstve” (Kazakistan Cumhuriyeti’nin Vatandaşlık Kanunu), (Erişim) <http://reflaw.narod.ru/HTMLs/lows/kazakh/cit.htm>, 7 Mayıs 2008.

¹⁴⁵ “Jeti Jargı” Kanunu kazakların adet ve geleneklerini göz önüne alarak hazırlanmış olan 17. yüzyıl kanunudur.

¹⁴⁶ Kozıbayev, s. 12.

Sovyet Sosyal Cumhuriyetler Birliği'nin kuruluşu ve SSCB vatandaşlık düzenlemelerinin tarihi gelişimi hakkında bilgiler verilecektir.

Üçüncü inceleyeceğimiz devre, Kazakistan Cumhuriyetinin bağımsızlık kazandıktan sonra vatandaşlık kazanma konusunda getirdiği düzenlemeleri kapsayan devredir. Bunun yanı sıra, bağımsızlığın on beş yıllık süresi içinde vatandaşlık kazanma konusunda kabul edilen değişikliklerden ve yeniliklerden de söz edilecektir.

2. Kazak Hanlığı Döneminde Vatandaşlık (“Jeti Jargı” Kanunu)

Kazak halkının günlük hayatında hukuk ve ceza konularını düzenleyen “Jeti Jargı” Kanunu özellikle hukuk konusunda büyük bir öneme sahip olmuştur¹⁴⁷.

Kazak hanlığı döneminde, Kazak boyları olarak sayılan üç cüz (Küçük Cüz, Orta Cüz ve Büyük Cüz) hanlığından birine ait olan topraklarda oturanın sadakat bağı toprak sahibine yani bu üç cüzden birine ait olmuştur. Örneğin, babası “Kıpçak Aşiretinden” çıkmış ise çocuk da “Kıpçak Aşiretinin” oturduğu toprağın sahibine sadakat bağı ile bağlanmıştır. Çocuğun anaya bağlı olarak sadakat bağı kazanması mümkün görülmemiştir. Çocuğun toprak sahibine olan sadakat bağı çocuğun babasına bağlı olarak verilmiştir¹⁴⁸.

¹⁴⁷ Bunun yanı sıra “Jeti Jargı” kanununda “şeriat” düzenlemeleri de yer almıştır. Bu düzenlemelere örnek olarak, Müslümanlığı terk edip başka dini kabul edenler ve zina yapanlara uygulanan ser'i cezalar gösterilebilir.

¹⁴⁸ Kozıbayev, s. 7.

“Jeti Jargı” kanunu kişileri iki gruba ayırmıştır. Bu iki gruba girenler şu kişi grupları olmuştur: Tüm kişilik haklarına sahip olanlar ve kişilik hakları sınırlı sayılanlar. Dolayısıyla, Kazak topraklarında, Kazak hanlıklarının kişilere tanıdığı haklar herkese eşit bir şekilde tanınmamıştır. Örneğin, köleler ve kadınlar, mahkemede şahitlik yapamamışlardır. Bunun yanı sıra, kadının aile içinde eşitsizliği kabul edilmiştir. Erkeklerin ise kanunda, kişilere tanınan bütün haklardan yararlanabileceği ve aile reisi olduğu esası benimsenmiştir¹⁴⁹.

3. SSCB Döneminde Vatandaşlık

a.SSCB Kanunlarında Vatandaşlık Konusu

Sovyetler Birliği döneminde vatandaşlık hakkında ilk düzenleme, 1917 tarihli, “İnsanları Sınıflara Ayırmanın Genel Kaidelerini Kaldıran Kararname”dir. Bu kararname, Sovyet devletinde insanları sınıflara ayıran bütün hukuk kaidelerini kaldırmış ve insanları hiçbir ayırma tabi tutmayan yeni hukuki uygulamalar getirmiştir. Kararname, SSCB devleti içinde oturan kişileri ortak bir “SSCB Vatandaşı” (Sovyet Vatandaşı) olarak kabul etmiştir. Bu kapsamda, Sovyetler Birliği döneminde kabul edilen vatandaşlık kavramı, gerçek kişiyi bir devlete bağlayan siyasi ve hukuki bağ olarak tanımlanmaktadır¹⁵⁰.

1924 tarihli SSCB Anayasası ile aynı dönemde SSCB Vatandaşlığı Kanunu kabul edilmiştir. Bu Kanunda, SSCB vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesi

¹⁴⁹ Zimanov/Bindera, s. 445.

¹⁵⁰ Bondarsova A., Vehi i İstoriya Osnovnogo Zakona (Kaynak Kanunun Tarihçesi ve Gelişim Süreci), 27 Ocak 2007, www.kazpravda.kz, 15. Mayıs 2008.

düzenlenmiştir. 1924 tarihli SSCB Vatandaşlığı Kanuna göre, SSCB vatandaşlığının kazanılması doğumla ve yetkili makam kararı ile gerçekleşir (m.3, 7). SSCB vatandaşlığının kaybedilmesi ise ancak yetkili makamın kararı ile olabilmektedir. (m.9). Kanun, evlenme yolu ile kazanılan yabancı vatandaşlığın eşlerin vatandaşlığını etkilemeyeceği kabul edilmiştir (m.5). Çocuğun evlat edinme yolu ile ülke vatandaşlığını kazanabilmesi için ise, ilgili ülkenin bu konuda rızası aranmıştır (m.13).

1924 tarihli Kanun, vatandaşlık kazandırmaya ve vatandaşlığı kaybettirmeye yetkili makam olarak “Merkez Yürütme Komitesi”ni kabul etmiştir (m.30).

13 Haziran 1931 tarihinde kabul edilen SSCB Vatandaşlık Kanununda, Sovyet vatandaşlarının aynı zamanda Sovyetler Birliği devlet vatandaşlığını taşıyacakları da kabul edilmiştir¹⁵¹. Buna göre, Kazak Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde (KOSSC) yaşayanlar aynı anda hem KOSSC vatandaşlığını hem de SSCB vatandaşlığını taşımışlardır¹⁵².

13 Haziran 1931 tarihli SSCB Vatandaşlık Kanunu, SSCB vatandaşlığının kazanılması konusunda yeni bir düzenleme getirmemektedir. Ancak Kanunda, SSCB Vatandaşlığının kazanılması ve kaybı konusunda yetkili olan makamda değişiklik

¹⁵¹ Şudra, **Grajdanstvo i Natsionalnaya İdentifikatsiya v Politiceskom Prostranstve Rossii**, (Siyasi Sınır İçerisinde Vatandaşlığı Özelleştirme ve Ulusallaştırma), Moskova 1998, s. 5–10; Tusa, **Mejdunarodno-Pravoviye Voprosi Grajdanstva** (Vatandaşlığın Uluslararası Hukukunda Sorunları), Yüksek Lisans Tezi, Sankt-Peterburk 1999, s. 3.

¹⁵² Malahov, **Etapi Razvitiya İnstituta Grajdanstva v Rossyi (Rusya’da Vatandaşlığın Tarihi Gelişimi)**, Yüksek Lisans Tezi, Moskova 1999, s. 5.

kabul edilmiştir. Bu değişikliğe göre vatandaşlığın kazanılması ve kaybı konusunda yetkili makam olarak SSCB Yüksek Sovyet Divanı (YSD) kabul edilmiştir¹⁵³.

1936 tarihli Anayasa'nın kabul edilmesinden sonra 19 Ağustos 1938 tarihinde yeni SSCB Vatandaşlık Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Kanun sekiz maddeden oluşmuştur¹⁵⁴.

1938 tarihli SSCB Vatandaşlık Kanununun 3'üncü maddesinin 1'inci fıkrasında, yabancıların yetkili makam kararı ile SSCB vatandaşlığın kazanabilecekleri kabul edilmiştir. 1938 tarihli SSCB vatandaşlık kanununa göre, yabancıların SSCB vatandaşlığına kabulü, SSCB Yüksek Sovyet Divanı'nın veya ikamet ettikleri Sovyet üye birliğinin Yüksek Sovyet Divanının kararına bağlıdır (m.3/2).

Kanunun 5'inci maddesinde, Sovyet vatandaşının yabancı ile evlenmesinin, vatandaşlık durumunu etkilemeyeceği kabul edilmiştir. Kanunun 6'ncı maddesi uyarınca, on dört yaşını doldurmamış çocuklar ana veya babasının vatandaşlığını takip ederler. On dört ve on sekiz yaş arasındaki çocuğun ana veya babasının vatandaşlığının değişmesi çocuğun vatandaşlığını etkilemez.

¹⁵³ Azretbergenova, s. 87.

¹⁵⁴ 19 Ağustos 1938 tarihli SSCB Vatandaşlık Kanunu'nun 2.maddesine göre, SSCB vatandaşları olarak aşağıdaki kişiler sayılmıştır; 1) 7 Ekim 1917 tarihinde, yani SSCB kurulana kadar kendi devletinin vatandaşlığında olanlar ve o tarihten kanunun yürürlük tarihine kadar (1938) Sovyet vatandaşlığını kaybetmeyenler, 2) Kanunun şartlarına bağlı olarak vatandaşlık kazanan kişiler.

1938 tarihli SSCB VK'nun 8'inci maddesinde, Sovyet Hukukunda ilk kez, “*vatansızlık*” hukuki durumu (apatrid) düzenlenmiştir. Buna göre, vatansızlar, SSCB vatandaşı olmayan, SSCB sınırları içerisinde yaşayan ve kendisinin başka bir ülke vatandaşı olduğunu ispatlayamayan kişilerdir (m.8)¹⁵⁵.

1938 tarihli SSCB Vatandaşlık Kanununun ardından 1977 tarihli SSCB Anayasası hükümleri esas alınarak 1 Aralık 1978 tarihli SSCB Vatandaşlık Kanunu kabul edilmiştir.

1978 tarihli SSCB Vatandaşlık Kanunun vatandaşlık kavramı hakkında verdiği tanımda, vatandaşlık, bireylerin toplum içerisinde hukuki statüsünü belirleyen önemli bir konu ve “*devlet ile kişi arasında kurulan siyasi hukuki bağ*” olarak ifade edilmiştir (m. 2/1).

1978 tarihli SSCB VK'nun 15'inci maddesi uyarınca, SSCB vatandaşlığını kazanmak isteyenlerin ırk, dil, millet, oturduğu yer ayırımı yapılmadan vatandaşlığa yetkili makam¹⁵⁶ kararı ile alınabilecekleri öngörülmüştür.

SSCB'nin vatandaşlık kazanma konusunda kabul ettiği milletlerarası anlaşmalara dayanılarak vatandaşlığın kazanılması da mümkün olmuştur¹⁵⁷.

¹⁵⁵ Azretbergenova, s. 88.

¹⁵⁶ Vatandaşlığın kazanılması için yetkili makamlar, SSCB içinde Yüksek Sovyet Başkanlığı (YSB) veya Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'nin Üye Birliği Başkanlığıdır (OSSCÜBB). Yurt dışında ise, SSCB konsolosluklarıdır. Bu yetkili makamlara ilgili kişiler istedikleri zaman vatandaşlığa alınma başvuruları yapabilmişlerdir. On sekiz (18) yaşından küçük çocuklar için vatandaşlık kazanma başvurusunun yapılması çocuğun vasileri tarafından mümkün olabilmıştır. Vatandaşlık kazanmadan önceki vatandaşlığa alınma hazırlık işleri ve vatandaşlığa alınacak kişilerin SSCB Vatandaşlık Kanununda aranan şartları taşıyıp taşımadığı YSB tarafından tespit edilmiştir.

1978 tarihli SSCB Vatandaşlık Kanununda çifte vatandaşlık kabul edilmemiştir. Dolayısıyla, 1978 tarihli SSCB VK'nun 7'nci maddesi hükmü uyarınca da, *“SSCB vatandaşlığında olanlar yabancı devlet vatandaşlığını kazanamaz”*. Fakat 1978 tarihli SSCB VK'na göre, yabancı veya vatansız ile evlenen SSCB vatandaşı, evlenmesinden sonra SSCB vatandaşlığını muhafaza edebilmiştir (m.4). Eşlerden birisinin SSCB vatandaşlığını kaybetmesi ise, diğer eşin vatandaşlığına tesir etmemiştir.

SSCB döneminin son zamanlarında kabul edilen 23 Mayıs 1990 tarihli SSCB VK ise, bir yandan, vatandaşlık konusunda, uluslararası çağdaş gelişmelere, öte yandan 1977 tarihli SSCB Anayasasının vatandaşlıkla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili ilkelerine uygun düzenlemeler getirmeye çalışmıştır¹⁵⁸. Özellikle, vatandaşlığın kanıtlanması ve yargı denetimi gibi konularda, eski kanunlarda bulunmayan hükümlere yer verilmesi önemli bir aşama olmuştur¹⁵⁹.

1990 tarihli SSCB VK'da vatandaşlık, *“bir gerçek kişiyi devlete bağlayan hukuki-siyasi bağ”* olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla, devlet içinde siyasi haklara

¹⁵⁷ SSCB, 1956-1958 yıllarında, Macaristan, Romanya, Arnavutluk, Makedonya, Çekoslovakya, Bulgaristan, Kore Halk Demokrasi Cumhuriyeti, Doğu Almanya gibi devletler ile çifte vatandaşlığa ilişkin iki taraflı anlaşmalar yapmıştır. Anlaşmalara göre, anlaşmaya taraf olan iki devletten birine tabi olan ve herhangi bir sebeple çifte vatandaş durumuna gelmiş olan kişi, kendi iradesine göre iki vatandaşlıktan birisine seçebilmektedir. Bununla birlikte SSCB, 1963 tarihinden itibaren çifte vatandaşlık sorununu çözmek amacıyla yeniden başka anlaşmalar yapmıştır. Örneğin, Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya gibi devletlerle yapılan anlaşmalara göre, adı geçen her devlet kendi vatandaşlığına geçmek isteyen ve anlaşmaya taraf olan devletlerden birisinin tabiiyetini taşıyan yabancından onun tabi olduğu devletin iznini aramak zorundadır. Bkz. Azretbergenova, s. 91.

¹⁵⁸ 23 Mayıs 1990 tarihli SSCB Vatandaşlık Kanunun 2. maddesi uyarınca, SSCB vatandaşları dinine, ırkına diline, inancına, siyasi düşüncesine, cinsine, mülki durumuna, rengine, mesleğine, oturduğu yerine bağlı olmaksızın eşittirler.

¹⁵⁹ Bu Kanun, vatandaşlık konusunda erişilme istenilen ideal durumu saptamak üzere, uluslararası düzeyde benimsenmiş üç ilkenin gerçekleşmesi bakımından yerinde düzenlemeler getirmiştir. Daha önceki SSCB VK'nun bölüm ve maddelerine nazaran yeni ek maddelerle 1990 tarihli SSCB VK dokuz (9) bölüm elli bir (51) maddeden oluşmuştur. Bkz. Azretbergenova, s. 92.

sahip olmak isteyen gerçek kişiler, SSCB vatandaşlığı kazanmak üzere yetkili makamlara başvuru yapabilmışlardır (m.13). Bunun yanı sıra, hiçbir SSCB vatandaşının kendi iradesi dışında SSCB vatandaşlığından çıkartılamayacağı veya vatandaşlığı kaybettirilemeyeceği hükmü kanunda yer almıştır.

1990 tarihli SSCB VK'nun 1'inci maddesine göre, tüm SSCB vatandaşları için aynı vatandaşlık kabul edilmiştir. Dolayısıyla, her bir SSCB üye birliği devletin vatandaşları aynı zamanda SSCB vatandaşı sayılmıştır¹⁶⁰.

Vatandaşlık kazanma ve vatandaşlığı kaybetme konusunda takdir yetkisine sahip olan makamlar; "SSCB Cumhurbaşkanı" ve "Yüksek Sovyet Başkanlığıdır" (m.31).

Vatandaşlık konusunda SSCB Cumhurbaşkanı'nın yetkileri; a) Yurt dışında mutad meskene sahip olan yabancıları veya vatansızları vatandaşlığa alma, b) Daha önce vatandaşlığa alınması konusunda yetkili makamca karar verilmiş kişileri SSCB vatandaşlığına alma, c) Vatandaşlığa yeniden alma, d) Yurt dışında ikamet sahibi olanları vatandaşlıktan çıkarma. Bunun yanı sıra, kanunda SSCB Cumhurbaşkanı vatandaşlıkla ilgili bütün sorular için takdir yetkisine sahip en büyük yetkili makam olarak kabul edilmiştir (m.32).

¹⁶⁰ 1990 tarihli SSCB VK'nun 2.maddesine göre, SSCB vatandaşlığını kazanan gerçek kişiler, SSCB üye birliği devletlerinde vatandaşlığını nasıl kazandığına bakılmaksızın SSCB vatandaşları olarak tanınmıştır ve SSCB içinde aynı haklara sahip olmuştur. Buna göre, SSCB VK SSCB'nin her üye birliği devlet için geçerli bir kanun olarak kabul edilmiştir (m.3/1).

Bu ilgili kanunda, SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığının (YSB) SSCB Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinden ayrı olarak kabul edilen yetkileri; a) SSCB içinde ikametgâh sahibi olan yabancıları ve vatansızları vatandaşlığa alma, b) SSCB'nin üye birliği devletlerinde oturanları ve yurt dışında oturan yabancı veya vatansızları vatandaşlığa alma, c) Yurt içinde oturan kişileri vatandaşlıktan çıkarma, d) Yurt dışında oturan kişiler hakkında vatandaşlıktan çıkma dilekçelerine dayanarak vatandaşlıktan çıkma kararı verme, e) Ana veya babanın Sovyet vatandaşlığını kaybetmesi halinde, çocuğun SSCB vatandaşlığını kaybetmemesi için vasinin veya ana veya babanın verdiği dilekçeleri esas alarak çocuğun SSCB vatandaşlığını muhafaza etmesini sağlamaktır (m.33).

Vatandaşlık konusunda yetkili makamların verdiği kararlara karşı SSCB Cumhurbaşkanı'na itiraz edebilme olanağı getirilmiştir. İtirazın doğrudan SSCB Cumhurbaşkanı'na yapılmış sayılacağı hükme bağlanmıştır (m.49).

b. SSCB Anayasasında Vatandaşlık Konusu

1924 tarihli SSCB Anayasasının ikinci bölümü olan “SSCB Üye Devletlerin Bağımsızlığı ve Üye Devletler İçin Tek Vatandaşlık” başlığı altında, SSCB’de tek vatandaşlık tanınmış ve SSCB Üye Birlik Cumhuriyeti’nin her bir vatandaşı, SSCB vatandaşı olarak muamele görmüşlerdir¹⁶¹. SSCB Anayasası’nda bunun dışında

¹⁶¹ “1924 Osnovnoi Zakon” SSSR” (1924 tarihli Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Anayasası), <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1924.htm#2>, 9 Mayıs 2008.

vatandaşlıkla ilgili hüküm bulunmamaktadır¹⁶². 1924 tarihli SSCB Anayasası'nda esas olarak SSCB'nin kuruluşu hakkında hükümler yer almıştır.

1936 tarihli SSCB Anayasasında vatandaşlığa ilişkin hükümler, 118'inci ve 133'üncü maddeler arasında yer almıştır. 1936 tarihli SSCB Anayasası uyarınca, her SSCB vatandaşı, Sovyet Devleti'nin çıkarlarını korumakla, onun gücünü ve otoritesini arttırmakla yükümlüdür. Bunun yanı sıra vatana ihanet, tüm halka karşı işlenen en ağır suçtur (m.131). SSCB Silahlı Kuvvetleri'nin saflarında askerlik hizmeti, SSCB vatandaşlarının onurlu bir yükümlülüğüdür (m.132). 1936 tarihli SSCB Anayasası'nda vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi hakkında hüküm yoktur. Anayasada sadece, vatandaşlara tanınan haklar veya yükümlülükler öngörülmüştür.

1977 tarihli SSCB Anayasası'nın 33'üncü maddesinin 1'inci fıkrasında, SSCB'nin bütün Otonom Cumhuriyetleri için “tek vatandaşlık” sisteminin kabul edildiği belirtilmiştir. Sovyet vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesi için gerekli temel düzenleme SSCB vatandaşlığı ile ilgili kanunda yer alacağı hükme bağlanmıştır¹⁶³. SSCB vatandaşlığını kazananlar, menşei, sosyal sınıf veya mülkiyet konumu, ırkı, cinsiyeti, eğitimi, dili, dini, mesleki, meskeni veya diğer herhangi bir statü farkı gözetilmeksizin, kanun önünde eşit görülmüştür. Bunun yanı sıra her bir SSCB vatandaşının yurt dışında Sovyet Cumhuriyeti Devletinin himayesi altında

¹⁶² Genadiyevich, *Kazakistan vo Vremya Velikoi Otechestvennoi Voyni i v Posledniye Godi (50–80 god.) (İkinci Dünya Savaşı Döneminde ve Ondan Sonraki Kazakistan 50. ve 80. Yıllar)*, <http://virtualnyi.narod.ru>, 11 Mayıs 2008.

¹⁶³ “07.10.1977” Konstitutsiya Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik” (7.10.1977 tarihli Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Anayasası), <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1977.htm#ix>, 8 Mayıs 2008.

olacağı öngörülmüştür (m.33/3)¹⁶⁴. 1977 tarihli SSCB Anayasasına göre, SSCB vatandaşları sosyal, iktisadi, politik ve kişisel hak ve özgürlüklerin tamamından yararlanabileceklerdir. Sosyal sistem, her zaman vatandaşın hak ve özgürlüklerini geliştirmeye, yaşam standartlarını sürekli olarak iyileştirmeye çalışacak ve hizmet edecektir. Bu doğrultuda, sosyal, ekonomik ve kültürel konulardaki gelişme devlet programlarının devam etmesi, önemli bir mesela olarak ele alınmaya çalışılmıştır (m.39-69).

4. 20 Aralık 1991 Tarihli Kazak Vatandaşlığı Kanunu

Kazak Vatandaşlığı Kanunu 20 Aralık 1991 tarihinde kabul edilmiştir. 1991 ve 2008 tarihleri arasında dört kez değişiklik yapılmıştır¹⁶⁵.

Kazak Vatandaşlığı Kanunu dokuz bölümden oluşmaktadır. Bunlar: Amaç, Kapsam ve Tanımlar (m.1-9), Kazak vatandaşlığının kazanılması (m.10-18), Kazak vatandaşlığının kaybedilmesi (m.19-25), vatandaşlık hizmetlerinin yürütülmesi (m.26-28), Cumhurbaşkanı ve diğer yetkili makamların vatandaşlık kazanma

¹⁶⁴ 1977 tarihli SSCB Anayasası'nda vatandaşlara tanınan hak ve yükümlülükler şunlardır; a) SSCB vatandaşları mülki durumu, ırkı veya milleti, cinsi, dili, dine hakkında düşüncesi, eğitimi, ikametgâhına bağlı olmaksızın SSCB kanunlarına göre eşittirler. b) Erkekler ile Kadınlar eşittirler. (Kadınlar erkekler gibi her zaman eğitim almaya, çalışmaya, herhangi bir çalışması için ödül almaya, sağlığını korumaya veya iş yerlerinde sağlığın olumsuz etkileyecek tehlikelerden korumaya, kendi görevinin toplumda önemli bir rolünün olduğunu hissetmeye, mahkemelerde kendi haklarını sağlanmasını talep etmeye, çocukların ve kendilerin maddi ve ruhsal açıdan korumaya, gebelik sırasında çalışıyor gibi iş yerinden aylık ödeme almaya, hakları vardır). c) SSCB vatandaşları ırkına veya milletine bakılmaksızın eşit hakka sahiptirler. Memlekette her hangi bir şekilde hiç kimsenin ırkı ve milleti hakkında aşağılayıcı ifadeler kullanılmaz. Böyle bir ifadeler kullanılanlar kanunlarla cezalandırılacaktır (1977 tarihli SSCB Anayasası). SSCB Anayasasının 37. maddesinde, yabancılar veya vatansızlar SSCB vatandaşları gibi hak ve mükellefiyetlere sahiptir. SSCB' topraklarında bulunan her yabancı veya vatansız SSCB Anayasasına saygılı olmalıdır.

¹⁶⁵ Söz konusu değişiklikler; 3 Ekim 1995 tarihli 1017 sayılı yasa, 17 Mayıs 2002 tarihli 322 sayılı yasa, 4 Ekim 2004 tarihli 600 sayılı yasa ve 20 Aralık 2004 tarihli 13 sayılı yasa ile yapılmıştır.

konusundaki yetkileri (m.29-31), Kazak vatandaşlığını kazanmak için başvuruda bulunma ve bu vatandaşlığa başvuruda bulunan kişilerin dilekçelerinin yetkili makamlarca incelenmesi (m.32-38), vatandaşlık kazanma talep dilekçeleri ile ilgili kararlar ve ilgili hükümler (m.39-40), Kazak vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesi konusunda yetkili makam ve kişilerin kararlarına karşı itiraz yolu (m.41), Kazakistan Cumhuriyeti'nin kabul ettiği uluslararası sözleşmelere ilişkin hükümleri (m.42).

Kazak Vatandaşlık Kanunu, ilgilinin Kazak vatandaşlığının kaybı konusunda iki yol öngörmüştür:

1. Yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kaybı

- Çıkma (KVK.m.19-20).
- Kaybettirme (KVK.m.21).
- Vatandaşlığa Alınmanın İptali (KVK.m.22-23).

2. Seçme hakkının kullanılmasıyla vatandaşlığın kaybı (KVK.m.24-25)

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK VE KAZAK VATANDAŞLIK HUKUKUNA GÖRE VATANDAŞLIK STATÜSÜNÜN SONA ERDİRİLMESİ

I. GENEL OLARAK

Sürekli uyrukluk (permanent allegiance; allégeance perpetuelle) eski çağlardan kalma bir kavramdır. Kişinin, ömür boyu aynı uyruklukta kalmak zorunda oluşu, bazı hallerde çağdaş gerçeklere uymamaktadır. Bu yüzden, günümüzde Uyrukluk Hukuku'nun benimsediği temel ilkelerden biri *“kişinin uyrukluğunu seçmede ve değiştirmede özgür olması gerektiği”*dir. Bu ilkeye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 1948 yılında kabul edilmiş İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde de yer verilmiştir:

“Hiç kimse, (...) uyrukluğunu değiştirmek hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz” (m.15/2)¹⁶⁶.

30 Ağustos 1961 tarihli Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına Dair Sözleşme, bireyin vatandaşlıktan yoksun bırakılmasına sınır getiren halleri düzenlemektedir¹⁶⁷.

¹⁶⁶ 1969 yılında imzalanmış *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi* de, *İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*'nin konuya ilişkin olarak ilan ettiği ilkeyi aynen benimsemiştir: *“Kimse uyrukluğundan veya uyrukluğunu değiştirme hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz”* (m.23/3). Bkz. Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 173.

¹⁶⁷ Modern Uluslararası Hukukta, vatandaşlıktan yoksun bırakma müessesesi kabul edilmemektedir. Uluslararası doktrin, belli şahısları veya grupları ırk ve etnik nedenlerle vatandaşlıktan yoksun bırakan faşist ülkelerin hukuka aykırı hareketlerine karşı oluşmuştur. Bununla birlikte savaş sonrası dönemde bazı totaliter devletlerde, SSCB de dahil, politik nedenlerle vatandaşlıktan yoksun bırakma olaylarının sık sık görüldüğünü de unutmamak gerek. XX asrın 70'li

Özellikle Sözleşmenin 9’uncu maddesi hiç kimsenin ya da hiçbir grubun ırk, etnik, dinsel ve politik nedenlerle vatandaşlıktan mahrum edilemeyeceğini saptamaktadır¹⁶⁸.

Bir kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı bulunduğu devletle olan hukuki ve siyasi bağını kesmesi ve o ana kadar sahip olduğu vatandaşlığından ayrılması olarak tanımlanan “Tabiiyetin kaybı”¹⁶⁹ “*Perte de la nationalite – Verlust der Staatsangehörigkeit*” ya şahsın arzusu ile veya arzusu hilafına vaki olur¹⁷⁰.

Vatandaşlık kanunları, kişinin iradesi ile vatandaşlığını kaybetmesi ve kişinin iradesi dışında devlet tarafından verilecek yetkili makam kararı ile vatandaşlığını kaybetmesi şeklinde düzenlemelere sahiptirler¹⁷¹. Kişinin iradesi ile kayıp halleri, kişinin sırf kendi iradesi ile yetkili makamın iznine gerek olmaksızın vatandaşlığını

yıllarında kendi ülkesinde politik rejimi eleştirmekten dolayı toplumun ve sanatın önde gelen temsilcileri (Soljenitsin A., Rastropovich M., Vishnevskaya G., Brodskiy İ. ve diğerleri) SSCB vatandaşlığından yoksun bırakılmıştı. SSCB dönemindeki bu olaylar, sonrasında çok eleştirilse de, halen devletin insan haklarını çiğnediğini hatırlatmaktadır. Bkz. Bekyasheva K.A., **Mejdunarodnoye Publichnoye Pravo (Uluslararası Umumi Hukuk)**, Moskova 1999.

¹⁶⁸ Uluslararası hukukta vatandaşlığın kaybı ve ıskat müesseselerine çok önem verilmektedir. Bu önem vatandaşlık bağının kesilmesinin bu yöntemlerindeki insiyatifin devlete ait olmasından kaynaklanmaktadır. Yani birey vatandaşlıktan sadece devletin isteği ile değil, kendi isteği ile de çıkarılabilmektedir. Bkz. Dmitriyeva G.K., **Mejdunarodnoye Chastnoye Pravo (Devletlerarası Özel Hukuk)**, Moskova 2000, s.20.

¹⁶⁹ Onar Erdal/Tiryakioğlu Bilgin, 1982 Anayasasında Milletvekilliği Vatandaşlık İlişkisi (Merve Safa Kavakçı Olayı), **Av.Dr. Faruk Erem Armağanı**, Ankara 1999, s. 567

¹⁷⁰ Turhan/Tanrıbilir s. 73; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 192; Erdem, s. 192; Berki, **Devletler Hususi Hukuku** s. 107.

¹⁷¹ Kişi, subjektif hak olarak vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletin vatandaşlığından çıkabilir. Bu halde, kişi, iradesini kanunlarda öngörülen şekilde açığa vurmakla, daha önceden vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletin vatandaşlığını terk edebilecektir. Kişiye tanınmış olan bu subjektif hakkın kullanılmasının milletlerarası alanda kabul edilen tek bir sınırı bulunmaktadır. Kişi, subjektif hakkını kullanarak “*vatansız*” kalmaz. Başka bir anlatımla, kişiye vatansız kalma hakkı tanınmamaktadır. Dolayısıyla, kişi, vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletin vatandaşlığını kendi iradesi ile terk edebilmek için, başka bir devletin vatandaşlığını kazanmış olmalıdır. Bkz. Doğan, **Vatandaşlık** s. 95.

kaybetmesi veya kişinin iradesi ile birlikte, idarenin yetkili makamının da izin vermesi şartı ile vatandaşlığını kaybetmesi hali olmak üzere ayrılmaktadır¹⁷².

Vatandaşlığın, kişinin iradesi dışında kaybı ise, devletin, vatandaşının kendisine karşı duyması gereken sadakat yükümlülüğüne aykırı birtakım fiiller yapması durumunda, vatandaşlık bağına kişinin rızası hilafına bitirmesidir¹⁷³. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'nin 7'inci maddesinde “yabancı bir askeri kuvvette kendi isteği ile hizmette bulunmak” ve “mutad olarak ülke dışında ikamet eden bir uyrukla taraf devlet arasında gerçek bağı yokluğu” vatandaşlık statüsünün taraf devlet işlemleriyle yitirilmesi sebepleri arasında sayılmıştır. Vatandaşlık hukukuna ilişkin temel ilkeler ve uluslararası sözleşmeler dikkate alındığında, kişinin vatandaşlığının, iradesi ya da başka bir deyişle rızası olmaksızın kaybetmesi halleri düzenlenirken bazı önemli hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Öncelikle, kanun koyucunun vatandaşlığın kişinin iradesi dışında sona ermesine ilişkin düzenlemesinin keyfi uygulamalara yol açmaması gerekmektedir. Bu nedenle de, kanun koyucu tarafından vatandaşlığı sona erdiren haller önceden açıkça belirlenmiş olmalıdır¹⁷⁴.

¹⁷² Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 192.

¹⁷³ Kişi vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devlete olan bağlılığını yitirmiş ise, başka bir ifade ile vatandaşlıktan doğan mükellefiyetlerini yerine getirmiyor ise devlet de kişiyi vatandaşlığında istemeyebilir. Kişinin yerine getirmediği veya ihmal ettiği mükellefiyetlerin ağırlığına göre, devlet, vatandaşlık hukuku bakımından sonuçları hafif veya daha ağır olan bir müeyyide uygulamaktadır. Bkz. Doğan, **Vatandaşlık** s. 95

¹⁷⁴ Tanrıbilir Bilge Feriha, “Vatandaşlığın İrade Dışı Kayıp Halleri”, **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu**, 29 Şubat 2008, Bildiriler, Ankara 2008, s. 145.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, Türk vatandaşlığının kayıp hallerini iki grupta toplamıştır¹⁷⁵. Birinci grup vatandaşlığın kaybında, Türk vatandaşlığı “Yetkili makam kararı” ile kaybedilmektedir. Bu grupta, “çıkma”, “kaybettirme” ve “iptal” halleri yer almaktadır¹⁷⁶. İkinci grubu, kişinin iradesine bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybı halleri teşkil etmektedir. Burada kişinin “seçme hakkını kullanması” ile Türk vatandaşlığının kaybı gerçekleşmektedir¹⁷⁷.

Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda olduğu gibi, Kazakistan hukukunda vatandaşlık ilişkisinin kesilmesi, 20 Aralık 1991 tarihli Kazak Vatandaşlığı Kanunu’nda iki grupta toplamıştır. İlk grupta Kazak vatandaşlığı “Yetkili makam kararı” ile kaybedilmektedir. Bu grupta, “çıkma”, “kaybettirme” ve “iptal” halleri yer almaktadır. İkinci grubu, kişinin iradesine bağlı olarak “seçme hakkını kullanması” suretiyle Kazak vatandaşlığını kaybetmesi düzenlenmektedir.

¹⁷⁵ Mülga 403 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununda, Türk vatandaşlığının bırakılması (terki) ve yitirilmesi (kayıp) konusunda üçlü bir ayırım öngörülmüştür.

- (i) Kanun yolu ile kayıp (m.19)
- (ii) Yetkili makam kararı ile kayıp (m.20 vd.)
- (iii) Seçme hakkı ile kayıp (m.27-28)

Kanunda yapılan bu ayırım, tatmin edici nitelikte değildir. Yetkili makam kararı ile kayıp başlığı altında incelenen haller birbirinden farklılık arz etmektedirler. Her şeyden önce, yetkili makam kararı ile kayıp hallerinde kişinin iradesine dayanan kayıp hali ile kişinin iradesi dışında, yetkili makamların iradesine bağlı kayıp halleri birbirlerinden farklıdır. İlk halde, kişi, milletlerarası alanda olduğu gibi Türk hukukunda da kabul edilen, kişi vatandaşlığını değiştirmede serbest olmalıdır genel prensibinin kendisine tanıdığı bir hakkı kullanarak vatandaşlıktan ayrılmaktadır. Oysa vatandaşlığın yetkili makamların iradesi ile kaybında kişiye uygulanan bir müeyyide söz konusudur. Bkz. Tiryakioğlu Bilgin, “Yeni Türk Vatandaşlık Kanunu’nun Eşeltirel Anlizi”, **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri** Eskişehir, 15-16 Mayıs 2009, Ankara 2010; Doğan, **Vatandaşlık**, s. 96; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s.176-177; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 99-100; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku** s. 193-194.

¹⁷⁶ 5901 sayılı TVK 24’üncü maddeye göre; “yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kaybı, çıkma veya kaybettirme ya da vatandaşlığa alınmanın iptali ile gerçekleşir”.

¹⁷⁷ Mülga 403 Sayılı TVK’nda yabancı ile evlenen Türk vatandaşı kadına da, Türk vatandaşlığından çıkma imkanı verilmiştir. (m.19). Ayrıca, “çıkarma” adı altında ağır yaptırımları olan doktrinde çok eleştirilen bir Türk vatandaşlığının kaybı sebebi daha vardı (m.26). Bu konuda geniş bilgi için bkz. Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 106 v.d. ve m.141 vd; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s.104.

II. VATANDAŞLIĞIN İRADİ OLARAK KAYBEDİLMESİ

A. ÇIKMA

1. Türk Vatandaşlık Hukukunda “Çıkma”

Bir Türk vatandaşının, yetkili makam kararıyla verilen izine dayanarak Türk vatandaşlığı ile ilişkisinin kesilmesi Türk Vatandaşlığı Kanunu’nca “vatandaşlıktan çıkma” olarak adlandırılmıştır¹⁷⁸.

Çıkma müessesesi¹⁷⁹, “*herkes vatandaşlığını değiştirmede serbest olmalıdır*” genel ilkesine dayanan bir kayıp halidir. Çıkma, kişinin iradesi ve yetkili makam kararıyla işler. Bu anlamda, çıkma müessesinin işlemesi, yani kişinin Türk vatandaşlığından çıkabilmesi için kişinin bir talepte bulunması ve yetkili makamın da bu talep yönünde karar vermiş olması gerekir¹⁸⁰. Bu bakımdan, “çıkma” yoluyla vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi, “*seçme hakkının kullanılması*” yoluyla Türk vatandaşlığının bırakılmasından ayrılır. Çıkma, kişiye uyrukluğunu değiştirme olanağı tanınması bakımından “*kişi uyrukluğunu seçmede ve değiştirmede özgür olmalıdır*” ilkesinin gerçekleşmesine yardım eder. Ancak, bu yoldan yararlanarak

¹⁷⁸ Kişinin kendi başvurusu üzerine Türk vatandaşlığından çıkması diye ifade edilebilecek bu yol, amacı ve sonucu bakımından “yönetsel kararla vatandaşlığa alınma”nın (telsikin) karşıtı olmakla birlikte, yöntem bakımından ona benzer. Bkz. Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 197-198

¹⁷⁹ Mülga 11/2/1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin değişik 31’inci maddesinde verilen tanıma göre “Vatandaşlıktan çıkma, bir Türk vatandaşına İçişleri Bakanlığı kararı ile başka bir devlet uyrukluğuna geçmek için verilen özel izin mahiyetindedir”.

¹⁸⁰ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 105; Turhan/Tanrıbilir, s. 74.

uyrukluk değiştirmenin, yetkili makamın iznine bağlanması, kişiye tanınan özgürlüğün sınırlı niteliğini göstermektedir¹⁸¹.

Türk vatandaşlığından çıkmayı isteyen ve bunun için izin talebinde bulunan kişiye çıkma izni vermeye yetkili olan makam İçişleri Bakanlığı'dır (m.23). İçişleri Bakanlığı'nın, Türk vatandaşlığından çıkmak için izin talebinde bulunan kişiye, Kanun'un 25'inci maddesinde düzenlenen şartları taşıması durumunda izin vermesi gerekir.

Vatandaşlıktan çıkmak için izin talebinde bulunan her kişiye, Bakanlığın izin vermek zorunluluğu yoktur. Kanundaki şartların gerçekleşmiş olması İçişleri Bakanlığının bu izni vermesi mecburiyetini doğurmaz. İçişleri Bakanlığının izin verip vermeme hususunda şüphesiz yetkisi vardır. Aksi halde bir "izin" tasarrufundan söz edilmesi anlamsız olurdu. Diğer taraftan İçişleri Bakanlığı izin verme yetkisini kullanırken şüphesiz keyfilikten uzak hareket etmek mecburiyetindedir. Hiç kimse "*keyfi olarak vatandaşlık değiştirme hakkında mahrum edilemez*". Şu halde İçişleri Bakanlığı izin verme yetkisini kullanırken, vatandaşlıktan çıkmak isteyen şahsın durumunu ve vatandaşlıktan çıkma izninin verilmesinin meydana getireceği neticeleri dikkate alarak karar vermek durumundadır. Bu, hem izin yetkisinin verilmesinde keyfilikten uzak kalınmasını hem de verilecek iznin Devlet ve üçüncü şahıslar bakımından meydana getireceği mahzurların önlenmesini temin eder¹⁸². Çıkma izninin verilip verilmemesi

¹⁸¹ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 197-198.

¹⁸² Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 107.

konusunda Bakanlığın takdir yetkisi bulunmaktadır¹⁸³. TVK m.25, “*Türk vatandaşlığından çıkmak için izin isteyen kişilere aşağıdaki şartları taşımaları halinde Bakanlıkça çıkma izni veya çıkma belgesi verilebilir*” demek suretiyle, Bakanlığın izin verip vermemek konusundaki takdir yetkisini açıkça düzenlemiştir¹⁸⁴.

a. Çıkmanın Şartları

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 25’inci maddesinde saydığı şartlar esas itibariyle yürürlükten kaldırdığı 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’ndaki çıkma iznini düzenleyen hükümde aranan şartlarla aynıdır¹⁸⁵.

¹⁸³ Kişi talep ettiğinde, eğer TVK’nda yer alan şartlar gerçekleşmiş olsa da Bakanlığın çıkma izni verme mecburiyeti bulunmamaktadır. Bkz. Turhan/Tanrıbilir, s. 74; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 105.

¹⁸⁴ Kalan Yavuz, “Türk Vatandaşlık Kanunu Tasarısı Açısından Vatandaşlıktan Çıkma”, **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu**, (29 Şubat 2008), Bildiriler, Ankara 2008, s. 177.

¹⁸⁵ Yürürlükten kalkan 403 sayılı TVK m.20’ye göre, “*Türk vatandaşlığından çıkma izni, aşağıdaki şartların varlığı halinde, İçişleri Bakanlığınca verilebilir.*

a) Mümeyyiz ve reşit olmak

b) Herhangi bir nedenle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya başka bir devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak,

c) Herhangi bir suç nedeniyle aranmakta olan kişilerden olmamak,

d) Hakkında herhangi bir mali veya cezai tahdit bulunmamak”.

Mülga 403 sayılı TVK’nda, 12 Haziran 1995 tarihinde, 4112 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılan hüküm (mülga m. 20/b), Türk vatandaşlığından çıkma izni ile, çıkma izni dileğinde bulunan şahsın, muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmasını veya yapmış sayılmasını da aramaktaydı. Bu hükmün yürürlükten kaldırılmasıyla, henüz muvazzaf askerlik hizmetini yapmamış erkek Türk vatandaşlarının da Bakanlar Kurulunun izniyle Türk vatandaşlığından çıkabilmeleri imkân dâhiline sokulmuştur. Kanunun 20. maddesinin (c) ve (d) fıkralarında yer alan iki hüküm, yani çıkma izninin verilebilmesi için Türk vatandaşının “herhangi bir suç nedeniyle aranmakta olan kişilerden olmaması” ve “hakkında herhangi bir mali ve cezai tahdit bulunmaması” şartları ise, 4866 sayılı 4.6.2003 tarihli Kanun (RG. 12.06.2003-25136) ile mülga 403 sayılı TVK’na eklenmiştir.

aa. Ergin ve Ayırt Etme Gücüne Sahip Olmak

Bu koşulu, kısaca, yetenekli (ehil) olmak biçiminde özetleyebiliriz¹⁸⁶. Vatandaşlık Kanunu'na göre vatandaşlıktan çıkmak için gerekli olan ilk şart, Türk vatandaşlığından çıkacak olan kişinin ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmasıdır. Kişinin ergin ve ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı, Türk Medeni Kanunu'ndaki hükümlere göre tespit edilecektir¹⁸⁷. Türk Medeni Kanunu'na göre, “*ergenlik, onsekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar*” (m.12). “*Onbeş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir*”. (m.13). Medeni Kanun, ayırt etme gücünü 13'üncü maddesinde düzenlemiştir. Buna göre, “*yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir*”. Bütün rüşt halleri çıkma talebinde bulunabilmek için yeterli kabul edilecektir¹⁸⁸.

Vatandaşlıktan çıkmak isteyen reşit kişinin aynı zamanda temyiz kudretine sahip olması aranmıştır. Temyiz kudretine sahip olmak, vatandaşlıktan çıkma gibi önemli bir işlem için aranması doğal bir koşul olarak görülebilirse de, kısıtlılar (hacir altındakiler; mahcurlar) bakımından durum pek açık değildir¹⁸⁹. Çünkü kısıtlı olmak, her zaman mümeyyiz olmamayı gerektirmez. Örneğin, kişi savurganlığı (israfı)

¹⁸⁶ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 198.

¹⁸⁷ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku** s. 197; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 108; Turhan/Tanrıbilir, s. 75.

¹⁸⁸ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 106; Berki, **Devletler Hususi Hukuku**, s. 113; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 198; Dal Kemal, **403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununa Göre Vatandaşlık Hukuku**, Ankara 1965, s. 49.

¹⁸⁹ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 197; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 198.

yüzünden kendisinin ve ailesinin çıkarı için, temyiz kudretine sahip olmasına karşın kısıtlanmış olabilir¹⁹⁰.

Bir kimsenin vesayet altına alınması için, kişinin küçük olması veya hakkında kısıtlılık kararının alınması gerekir.

Velayet altında bulunmayan her küçüğe, bir vasi atanır. Ana babanın ölmesi, ana babanın gaipliği, ana babadan velayetin kaldırılması, evlilik dışında doğup da velayetin anaya verilmemesi, boşanmada velayetin ana veya babaya bırakılmaması, velayet hakkına sahip ana, babanın kısıtlılık altına konması durumlarında çocuğun vesayet altına alınması gereklidir¹⁹¹.

Akıl hastalığı ve akıl zayıflığı (TMK. m.405), savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim (TMK. m.406), özgürlüğü bağlayıcı ceza (TMK. m.407)¹⁹² ve istek üzerine kısıtlama (TMK m.408)¹⁹³ Türk Medeni Kanunu'nda kısıtlılık halleri olarak düzenlenmiştir¹⁹⁴.

¹⁹⁰ Mümeyyiz kısıtlı, TVK m.25 uyarınca vatandaşlıktan çıkma isteminde bulunabilmelidir. Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 198-199.

¹⁹¹ Öztan Bilge, **Medeni Hukukun Temel Kavramları**, 26. Bası, s. 523, Ankara 2007.

¹⁹² Bir kimse, bir yıl veya daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı bir cezaya mahkum olmuşsa, o kişinin kısıtlanacağı hükmü kanunda yer almıştır.

¹⁹³ İstek üzerine kısıtlılık kararının alınması için, kişinin, mutlaka bir isteğinin olması gerekir. Ancak talep tek başına yeterli değildir. Kişinin mutlaka, kendi işlerini gereği gibi yönetmemesi gerekir. Medeni Kanun'un 408'inci maddesine göre "yaşlılık, sakatlıklar, deneyimsizlik ve ağır hastalık" sebeplerinden biri mevcutsa, kişinin işlerini gereği gibi göremediği kabul edilir. Bkz. Öztan, s. 526.

¹⁹⁴ Bir kişinin vesayet altına konması için, onun hakkında kısıtlılık kararı alınma sebebinin varlığı yeterli olmayıp, işlerini görememek, bakımı için sürekli kendisine yardım gerekmesi, başkalarının güvenliğini tehlikeye sokmak gibi sosyal bir sebebin de varlığı aranır. Bkz. Öztan, s. 524.

Vatandaşlık Kanununun, vatandaşlıktan çıkmak gibi önemli bir karar için vatandaşlıktan çıkma başvurusu yapanın, ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmasını araması hukuken olması gereken bir şarttır. Ayırt etme gücüne sahip vesayet altındaki kişiler bakımından ise Vatandaşlık Kanunu açıklayıcı bir hüküm getirmemiştir. Ancak Medeni Kanun, vesayet altındaki kişilerin vatandaşlığa girmesi veya çıkması bakımından, vesayet makamının iznini gerekli gördüğü gibi ayrıca denetim makamının da iznin alınmasını aramaktadır (MK.m.463/2)¹⁹⁵.

Türk Medeni Kanunu’nun 16’ncı maddesine göre; *“ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremezler. Karşılıksız kazanmada ve kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kullanmada¹⁹⁶ bu rıza gerekli değildir”* (TMK. m.16/1)¹⁹⁷.

Doktrinde, vatandaşlıktan çıkma izni şahsa sıkı sıkıya bağlı olan haklardan sayılmaktaysa da, özellikle vatandaşlıktan çıkma talebinin kişi bakımından doğurabileceği telafisi güç sonuçlar gözönüne alındığında, tam olarak ayırt etme gücüne sahip olmayan kişilerin çıkma izni için yapacakları başvuruların, bu kişilerin

¹⁹⁵ **MADDE 463.-** Aşağıdaki hâllerde vesayet makamının izninden sonra denetim makamının da izni gereklidir:

1. Vesayet altındaki kişinin evlât edinmesi veya evlât edinilmesi,
2. Vesayet altındaki kişinin vatandaşlığa girmesi veya çıkması,
3. Bir işletmenin devralınması veya tasfiyesi, kişisel sorumluluğu gerektiren bir ortaklığa girilmesi veya önemli bir sermaye ile bir şirkete ortak olunması,
4. Ömür boyu aylık veya gelir bağlama veya ölünceye kadar bakma sözleşmeleri yapılması,
5. Mirasın kabulü, reddi veya miras sözleşmesi yapılması,
6. Küçüğün ergin kılınması,
7. Vesayet altındaki kişi ile vasi arasında sözleşme yapılması.

¹⁹⁶ Kişiye sıkı sıkıya bağlı haklara; nişanın bozulması, nişanın bozulması yüzünden manevi tazminat istemi, dernek üyeliği, cinsiyet değişikliği örnek olarak verilebilir. Gençcan Ömer Uğur, **Türk Medeni Kanunu, Bilimsel Açıklama-İçtihatlar**, 2. Baskı, C. 1, s. 203-204, Ankara 2007.

¹⁹⁷ TMK. m.451/1 hükmüne göre, ayırt etme gücüne sahip olan vesayet altındaki kişi, vasiinin açık veya örtülü izni veya sonraki onamasıyla yükümlülük altına girebilir veya bir haktan vazgeçebilir

korunması bakımından, yasal temsilcilerinin izni olmadan kabul edilmemesi gerekmektedir¹⁹⁸.

Kanaatimce, Medeni Kanun'un 463/2 maddesindeki düzenlemenin özel hüküm olması nedeniyle, daha genel bir hüküm olan, Medeni Kanun'un 16'ncı maddesi (kişiye sıkı sıkıya bağlı hakların kullanılmasına, ayıt etme gücüne sahip olan küçükler ile kısıtlıların yasal temsilcilerin izninin gerekli olmadığına ilişkin düzenleme) karşısında öncelikle uygulanması gerekir.

**bb. Yabancı Bir Devlet Vatandaşlığını Kazanmış Olmak Veya
Kazanacağına İlişkin İnandırıcı Belirtiler Bulunmak**

Kanunda yer alan bu şart, vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişinin vatansız kalmasına engel olmak amacı ile kabul edilmiştir¹⁹⁹. Kanun; çıkma izni için talepte bulunulma anına göre iki ayrı ihtimal öngörmektedir:

- Kişi yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmalı, ya da,
- Kişinin yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanacağına dair inandırıcı emareler bulunmalıdır.

¹⁹⁸ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 198. Aksi görüş için bkz. Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 108; Doğan, **Vatandaşlık**, s. 105-106.

¹⁹⁹ Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 108; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 198; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 199; Turhan/Tanrıbilir, s. 75-76; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 106.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, çok vatandaşlığı düzenlediği 44'üncü maddesi hükmünde, Türk vatandaşlarının bir başka devletin vatandaşlığını da kazanabilmeleri için Türk Devletinden izin almasına gerek olmadığını, Türk vatandaşlığının yanında bir başka devletin vatandaşlığını da kazananların durumlarını bildirmelerinin yeterli olduğunu belirtmiştir. Vatandaşlık Kanunu, aynı zamanda 44'üncü maddesindeki hükmü ile paralel bir şekilde yürürlükten kaldırdığı 403 sayılı Kanun'dan farklı olarak, izin almaksızın bir başka devletin vatandaşlığını kazanmayı, Türk vatandaşlığını kaybetme nedenlerinden çıkarmıştır²⁰⁰.

Mülga 403 sayılı TVK'nın değişik 25/a hükmüne göre: *“İzin almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazananların Türk vatandaşlığını kaybettiğine Bakanlar Kurulu'na karar verilebilir”*. Buna göre hakkında 403 sayılı TVK'nın 25/a hükmü uyarınca Türk vatandaşlığının *“kaybettirilmesi”* işlemi yapılacak kişinin, Türk vatandaşlığı devam ederken, başka bir devletin de uyruğu olması gerekir. Burada sözkonusu olan durumda, kişinin Türkiye ile ilgi ve bağlılığını zayıflığı veya uyruğu olduğu öteki devlete fiili veya duygusal yakınlığı değil, hukuki bir bağ olarak uyrukluluk ilişkisinin varlığı önemlidir. Kişinin başka bir devlet uyrukluğunu kendi isteğiyle elde etmiş olması da önemli bir koşuldur. Kişi, yabancı uyrukluğunu kendi istenci dışında bir nedenle elde etmiş bulunuyorsa bu hükmün kapsamına girmez²⁰¹. Öte yandan, kişi yabancı uyrukluğunu kendi istenciyle elde etmiş olsa bile, eğer bu yabancı uyrukluğunu yetkili Türk makamlarından izin

²⁰⁰ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 199; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 108.

²⁰¹ “Her ne kadar, adı geçenlerin aynı zamanda, istekleri dışında Suriye uyruklu sayıldıkları anlaşılmakta ise de; 403 sayılı yasada istek dışında çift uyruklu olmak, Türk vatandaşlığının yitirilmesi sebebi olarak gösterilmemiştir”. Danıştay 10. D., 24.05.1984 tarih ve E.1982/2588, K.1984/1078; “... kendi isteğiyle değil, Fransız uyruklu babasına bağlı olarak doğumuyla birlikte Fransız vatandaşlığını kazanan davacının Türk vatandaşlığının, 403 sayılı yasanın 25.maddesi a bendi uygulanmak suretiyle kaybettirilmesine ilişkin dava konusu işlemde isabet bulunmamaktadır”. Danıştay 10. D., 24.12.1987 tarih ve E.1986/16, K.1987/2189.

olarak kazanmış bulunuyorsa, TVK 25/a uygulanmayacaktır. Yani, yabancı uyruklu, Türk makamlarının bu yoldaki izniyle elde edilmiş olursa, bu durum “*vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem*” olmaktan çıkacaktır²⁰².

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda ise, kişi herhangi bir yolla yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olabilir. Yabancı Devlet vatandaşlığını kazanmanın kişinin iradesi ile veya yabancı kanun hükmü icabı olması, Türk vatandaşlığından çıkma bakımından bir fark yaratmayacaktır. Vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişi, yabancı devlet vatandaşlığını her ne şekilde kazanırsa kazansın, İçişleri Bakanlığından çıkma izni talep edebilecektir. Çünkü kişinin vatansız kalmaması için aranan “*yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış olma*” şartı gerçekleşmiştir²⁰³.

Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen kişi, henüz yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanamamış olmasına rağmen, vatandaşlık kazanmak için yabancı devlet nezdinde gerekli girişimlerde bulunmuş ve girişimleri ispatlayıcı belgeler elde etmiş olabilir. Bu halde de kişiye çıkma izni verilir²⁰⁴. Türk vatandaşlığından çıkmak için izin talebinde bulunan kişinin vatansız kalmasının önüne geçmek için, henüz kazanmamış olsa da bir başka devletin vatandaşlığına geçeceğini Türk İdaresine kanıtlamadığı müddetçe, Türk vatandaşlığından çıkma izni kendisine verilmeyecektir. Kanun, yabancı bir devletin vatandaşlığını kazanacağına dair inandırıcı belirtiler demekle birlikte, inandırıcı belirtilerin ne olduğuna dair bir açıklama getirmemiştir²⁰⁵.

²⁰² Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 226-227.

²⁰³ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 107; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 108-109.

²⁰⁴ Turhan/Tanrıbilir, s. 77; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 109.

²⁰⁵ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 107; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 199.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanun'un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, kişinin yabancı bir devletin vatandaşlığını kazanmış olması halinde buna ilişkin belgenin, henüz kazanmamış ise kazanmak istediği devlet vatandaşlığına kabul edileceğine ilişkin teminat belgesinin onaylanmış örneğinin, müracaat makamına iletmesi" gerektiğini belirtmektedir (Yön.m.42/1-c). Yönetmeliğe göre inandırıcı belirti, kişinin vatandaşlığını kazanmak istediği devletin yetkili makamından alınan, vatandaşlığa kabul edileceğine ilişkin teminat belgesidir.

Mülga 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanun'un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik 'inandırıcı belirtileri' daha geniş düzenlemişti. Buna göre, "*inandırıcı belirti olarak, ilgilinin vatandaşlığına geçmek istediği Devlet makamlarından verilmiş, o Devlet vatandaşlığına kabul edileceğine ilişkin belge veya ilgilinin Türk vatandaşı olarak o ülkede uzun zamandan beri oturmasına ve orada mesleki, ticari veya sınaî faaliyetlerde bulunmasına izin verildiğini gösteren belge veya o Devlet vatandaşı ile evli olması ve bu durumun vatandaşlığa alınmasında kolaylıklar sağlayacağını anlaşılmış olması kabul edilebilir*" (Mülga Yön.m.31/son).

Yabancı devlet vatandaşlığını kazanılacağına ilişkin inandırıcı emarelerin bulunup bulunmadığı her somut olaya göre değerlendirilmelidir²⁰⁶.

²⁰⁶ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 199. Ayrıca, Kanun'un, yabancı devlet vatandaşlığının kazanılacağına ilişkin inandırıcı emareler gibi bir takım müphem belirtilerle uğraşmasının gereksiz olduğu hakkında bkz. Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 107; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 109.

**cc. Herhangi Bir Suç Nedeniyle veya Askerlik Hizmeti Nedeniyle Aranan
Kişilerden Olmamak**

Kanun'un bu şartı koymaktaki amacı, Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen kişinin Türk devleti ile herhangi bir nedenden dolayı problemi olan bir kişi olup olmadığının tespitini yapmaktır. Ya da bir başka deyişle, Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen kişinin, vatandaşlıktan çıkma nedeninin herhangi bir suç işlediği için aranması nedeniyle olup olmadığının, yani Türk vatandaşlığından çıkma nedeninin işlediği herhangi bir suç nedeniyle kaçmak amacıyla olup olmadığının tespit edilmesidir. Demek ki vatandaşlıktan çıkma izninin verilebilmesi için kişinin, Türk Devleti ile herhangi bir probleminin olmaması gerekir²⁰⁷.

Yürürlükten kalkan 403 sayılı Kanun'da bulunmayan ve 5901 sayılı Kanun'un düzenlemesi ile kişinin Türk vatandaşlığından çıkabilmesi için aranan diğer şart ise, çıkma talebinde bulunan kişinin askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmamasıdır.

Askerlik yükümlülüğünü yerine getirmekten kaçınan kişilerin Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine ilişkin hükümlerin Vatandaşlık Kanunu'ndan çıkartılıp, aynı zamanda Türk vatandaşlığından çıkma izninin verilebilmesi şart olarak koymak yeni Kanun'un düzenlemesi bakımından kendi içinde çelişkiliymiş

²⁰⁷

Turhan/Tanrıbilir, s. 76; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 200-201.

gibi görünse de aslında, her ki hüküm birbirinden farklı nitelikte ve ayrı amaçlara sahip olan hükümlerdir²⁰⁸.

Kaybettirme, kişinin iradesi dışında, Türk Devleti tarafından sadakat yükümlülüğüne aykırı olarak görülen filleri işleyen kişiye verilen cezai nitelikte bir düzenlemedir. 5901 sayılı Kanun, 21'inci yüzyılın başındaki Türk Devleti için, kişinin askerlik yükümlülüğünü yerine getirmekten kaçınmasını, Türk vatandaşlığının kaybettirilmesini sağlayacak ağırlıkta bir fiil olarak kabul etmemektedir. Türk vatandaşlığından çıkma izni ise, kişinin iradesi ile vatandaşlıktan çıkmak istediği ancak çıkabilmesi için Türk Devletinin izninin gerektiği bir vatandaşlığın kaybı halidir. Kanun koyucu, vatandaşlıktan çıkma izninin kişiye verilebilmesi için, çıkma talep eden kişi ile Devlet arasında herhangi bir problem olmaması şartını aramıştır. Dolayısıyla, 5901 sayılı Kanun, vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişiler bakımından, herhangi bir suç nedeni ile aranmamayı şart olarak koyduğu gibi aynı zamanda bu kişilerin, askerlik yükümlülüğünü de yerine getirmiş olmasını aramıştır²⁰⁹.

dd. Hakkında Herhangi Bir Mali ve Cezai Tahdit Bulunmamak

Türk vatandaşlığından çıkma izni verilebilmesi için aranan son şart ise kişinin hakkında bir mali ve cezai tahdit bulunmamasıdır²¹⁰.

²⁰⁸ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 201. Aksi görüş için bkz. Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 109.

²⁰⁹ Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 109; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 202.

²¹⁰ Bu bent aynı zamanda 2003 yılında 4866 sayılı Kanun'la, mülga 403 sayılı TVK m.20'ye eklenmiştir.

Kanun'un gerekçesinde, yukarıda incelediğimiz (c) bendinin ve (d) bendinin, vatandaşlıktan çıkma izni verilebilmesi için aranmasının gerekçesi, “herhangi bir suç nedeniyle arananlar ile mali ve cezai tahdidi bulunanlara, Devletin bu kişiler üzerindeki tasarrufunun ortadan kalkmaması için çıkma izni verilmesi söz konusu olmayacaktır” şeklinde izah edilmiştir²¹¹.

Hakkında herhangi bir mali ve cezai tahdit bulunanlara çıkma izninin verilmemesinde, yabancı bir devlet vatandaşı olmuş bu gibi kişiler üzerinde yargı işlemlerinin yapılamaması veya tamamen ortadan kalkması ihtimali belirleyici olmaktadır²¹².

b. Türk Vatandaşlığından Çıkmak İçin Gerekli Belgeler

Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen kişi, ya yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmıştır ya da henüz yabancı devlet vatandaşlığını kazanamamıştır, fakat yabancı devlet vatandaşlığını kazanacağını ispatlayacak durumdadır. Şayet, kişi yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış ise, kendisine bir “*çıkma belgesi*” verilir. Kişi yabancı devlet vatandaşlığını kazanamamış ise, kendisine yabancı devlet vatandaşlığını kazanmasına müsaade edildiğini gösteren bir “*çıkma izin belgesi*” verilir. Bu iki belge arasındaki esas farklılık vatandaşlığın kaybı bakımından önem arz etmektedir²¹³.

²¹¹ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 108.

²¹² Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 109; Turhan/Tanrıbilir, s. 77.

²¹³ Tiryakioğlu Bilgin, **Yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Eleştirel Analizi**, Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, Ankara 2010, 53-54; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 108; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 204-205; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 202-203; Nomer, **Vatandaşlık**

aa. Çıkma Belgesi

Çıkma belgesi, Türk vatandaşlığından çıkmasına İçişleri Bakanlığınca izin verilen kişinin, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanması halinde, kendisine verilen ve verilmesi ile Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğuran bir belgedir²¹⁴. Kişi, Türk vatandaşlığından ayrılma talebinde bulunduğu anda, yabancı devlet vatandaşı ise, kendisine derhal çıkma belgesi verilir. Talep anında henüz yabancı devlet vatandaşı olmadığı için izin belgesi verilen kişi, Kanunda öngörülen sürede yabancı devlet vatandaşlığını kazanır ise, izin belgesini iade eder ve kendisine çıkma belgesi verilir. Çıkma belgesinin verilmesi ile kişi Türk vatandaşlığını kaybetmiş olur²¹⁵.

bb. Çıkma İzin Belgesi

Çıkma izin belgesi, Türk vatandaşlığının dışında henüz başka bir devletin vatandaşlığını kazanmadan, yabancı bir devletin vatandaşlığına sahip olmadan, Türk vatandaşlığından çıkmak için izin talebinde bulunan Türk vatandaşının, yabancı

Hukuku s. 109-110; Berki, **Devletler Hususi Hukuku**, s. 115; Doğan, **Vatandaşlık**, s. 105; Seviğ, s. 122-123; Dal, s. 51-52.

²¹⁴ Mülga 403 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununda da 1982 yılında 2383 sayılı Kanun’la yapılan değişiklik ile Türk vatandaşlığının yanında, yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılması, “çifte vatandaşlık” kabul edilmiştir. Kanunda yer alan hükme göre, “Başka bir devlet vatandaşlığını kazanmak isteyen kişiye de Bakanlar Kurulunca tespit edilen esaslara uygun olarak İçişleri Bakanlığınca izin belgesi verilebilir” (403 sayılı TVK m.22/3). 4866 sayılı Kanunla TVK’da yapılan değişiklikle, vatandaşlıktan çıkma iznini verme yetkisi Bakanlar Kurulundan alınıp İçişleri Bakanlığına verilmiştir. Ancak, Türk vatandaşlığının yanında yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılmasında izin verme yetkisi, Bakanlar Kurulunda bırakılmıştır. Yapılan değişikli ile birlikte 403 sayılı TVK m.20 ile 22/3 arasındaki uyum bozulmuştur. Başka bir anlatımla, Türk vatandaşlığından çıkıp yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılması için izin vermeye yetkili makam İçişleri Bakanlığı olmasına rağmen, Türk vatandaşlığının yanında yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılmasında yetki Bakanlar Kurulu’nda bırakılmıştır. Bkz. Doğan, **Vatandaşlık**, s. 107.

²¹⁵ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 204-205; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 109; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 203; Çıkma belgesi ilgiliye imza karşılığı teslim edilmesiyle Türk vatandaşlığı kaybedilir. Bkz. Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 110.

devlet vatandaşlığını kazanacağına dair getirdiği inandırıcı belgelerin uygun görülmesi durumunda kendisine verilen belgedir²¹⁶.

Yönetmeliğe göre, “*Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişilerden henüz yabancı devlet vatandaşlığını kazanmamış olanlara Bakanlıkça Türk vatandaşlığından çıkma izin belgesi ve Türk vatandaşlığından çıkma belgesi birlikte düzenlenerek müracaat makamına gönderilir*” (Yön.m.44/1). “*Başka bir devlet vatandaşlığını kazanmamış olan kişiye müracaat makamlarınca önce Türk vatandaşlığından çıkma izin belgesi teslim edilir. Türk vatandaşlığından çıkma belgesi, ilgilinin yabancı devlet vatandaşlığını kazandığını belgeleyene kadar dosyasında muhafaza edilir. Yabancı devlet vatandaşlığının kazanıldığına dair belge ibraz edildiğinde Türk vatandaşlığından çıkma belgesi ilgisine teslim edilir*” (Yön.m.45/2)²¹⁷.

Henüz yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmaksızın Türk vatandaşlığından çıkmak için izin isteyenlere, *çıkma belgesi* yerine *çıkma izin belgesinin* verilmesinin nedeni ise, kişinin kazanacağını umduğu yabancı devlet vatandaşlığını herhangi bir nedenden dolayı kazanamaması halinde, ona baştan çıkma belgesi vererek vatansız kalmasını önlemektir²¹⁸.

²¹⁶ Turhan/Tanrıbilir, s. 77; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 203; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 109.

²¹⁷ Mülga 403 sayılı TVK’nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik hükmüne göre, çıkma izin belgesi: “*Kişinin başka bir devlet vatandaşlığına geçmesine yetkili Türk makamlarınca izin verildiğini gösteren belgedir*” (Mülga Yön. m.33/b).

²¹⁸ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 205; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 203.

İçişleri Bakanlığı’nca verilecek izin belgesinin süresi iki yıldır. İlgili bu süre içinde yabancı devlet vatandaşlığını kazanma yolunda yapmış olduğu girişimler hakkında yetkili Türk makamlarına (yurt dışında dış temsilciliklere) gerekli bilgi ve belgeleri vermekle mükelleftir (TVK m.26/2)²¹⁹. İlgili, iki yıllık süre içerisinde yabancı devlet vatandaşlığına geçtiğine ilişkin belgeleri getirmesi halinde kendisine çıkma belgesinin verilmesi ile Türk vatandaşlığı kaybedilmiş olur (TVK m.27/1).

“Çeşitli nedenlerle karar tarihinden itibaren iki yıl içerisinde ilgiliye teslim edilemeyen çıkma izin ve çıkma belgeleri, kararın ve belgelerin iptal edilmesi için müracaat makamınca Bakanlığa iade edilir” (Yön.m.46/2)²²⁰.

Vatandaşlık Kanunu, çıkma izin belgesi verilmiş olan kişilerin iki yıllık süre içinde yabancı devlet vatandaşlığını kazandıklarına ilişkin belgeleri getirmemelerinin sebebinin, bu kişilerin süresi içinde yabancı devlet vatandaşlığını kazanamamaları olacağını öngörmüştür. Ancak hiç şüphe yok ki kişinin, yabancı devlet vatandaşlığını kazandığı halde buna ilişkin belgeyi getirmemesi de ihtimal dâhilindedir²²¹.

²¹⁹ Danıştay 10. D., 10.03.1997 ve E.1995/733, K.1997/784: Davacının geçmek istediği devlet vatandaşı ile evli olmadığının, ibraz ettiği belgelerin o devletin vatandaşlığını kabul edileceğini, mesleki, sınai ve ticari faaliyetlerde bulunmasına izin verildiği kanıtlar nitelikte bulunmadığının anlaşıldığı bu haliyle davacının Türk vatandaşlığını koruyarak Norveç vatandaşlığına geçmek üzere izin belgesi verilmesi isteği ile yaptığı başvurunun reddine ilişkin dava konusu işlemde hukuka aykırılık görülmediği gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir (Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programları, Erişim Tarihi, 30.03.2010).

²²⁰ Mülga 403 sayılı TVK’nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik hükümlerine göre; Türk vatandaşlığından çıkmak için izin talebinde bulunan kişi, kendisine verilen üç yıllık süre içinde yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanamadığı takdirde, sürenin sonunda kendisine verilen izin belgesini iade etmek zorundadır. Kişi, verilen üç yıllık süre içinde yetkili Türk makamlarına gerekli bilgi ve belgeleri vermez veya sürenin sonunda izin belgesini iade etmez ise, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığını kaybedip etmediklerine karar verilir. (Mülga Yön.m.33-34/3)

²²¹ Bu ihtimali yaratan ise Vatandaşlık Kanunu’nun, yürürlükten kaldırdığı 403 sayılı Kanun’dan farklı olan, Türk vatandaşlarının Türk Devletinden izin almasına gerek olmaksızın yabancı bir devletin vatandaşlığını kazanmalarına imkân tanıyan 44’üncü maddesindeki çok vatandaşlık hükmü ve bununla paralel olarak Kanun’un, İzin almaksızın yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılmasını,

Yürürlükten kalkan 403 sayılı Kanun’a göre, Türk vatandaşlığından çıkma izni talep eden ve kendilerine üç yıllık süre için verilen çıkma izin belgelerinin süresi içinde yabancı devlet vatandaşlığına geçtiklerini kanıtlayamayan Türk vatandaşlarının, vatandaşlıklarını kaybedip kaybetmediklerine, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu’nca karar verilirdi (403 s.Kanun m.23). 5901 sayılı Vatandaşlık Kanunu ise, Kanun’un genelinde olduğu gibi 26’ncı maddesi hükmünde yine vatandaşın lehine olan düzenlemesi ile, zamanında yabancı devlet vatandaşlığına geçtiklerini kanıtlamayan Türk vatandaşlarına verilen çıkma izin belgelerinin sadece geçersiz hale geleceğini düzenlemiştir²²².

c. Türk Vatandaşlığından Çıkmanın Geçerliliği ve Sonuçları

aa. Türk Vatandaşlığından Çıkan Kişinin Kendisi Bakımından

Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre, çıkma belgesinin ilgiliye imza karşılığı teslimi ile Türk vatandaşlığı kaybedilir. Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin nüfus aile kütüklerindeki kayıtları kapatılır²²³ ve kayıp tarihinden itibaren yabancı muamelesine tabi olur (m.27/1). Türk vatandaşlığından çıkmanın genel sonucu

Türk vatandaşlığını kaybettirme nedenleri arasından çıkarması ve aynı zamanda da yine yeni Kanun’un, çıkma izin belgesinin iki yıllık geçerlilik süresi içinde kişinin yabancı devlet vatandaşlığına geçtiğine ilişkin belgeyi getirmemesi halinde, çıkma izin belgesinin geçersiz olacağına ilişkin, yürürlükten kaldırdığı 403 sayılı Kanun’dan farklı olan düzenlemeleridir. Bkz. Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 204.

²²² Turhan/Tanrıbilir, s. 77; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 205.

²²³ Tiryakioğlu, s. 55-56; Kaydın kapatılmasına ilişkin sebepten ortadan kalktığı veya kaydın yeniden açılmasını gerektirecek yeni bir sebep ortaya çıktığında kayıt yeniden açılır. Kaydın açılmasından sonra kişisel durumda meydana gelmiş olan olaylar kişinin kaydına işlenir. Mahkemece davacının Türk vatandaşlığından çıkması nedeniyle nüfus kaydının kapalı olduğu, bu nedenle nüfus kayıtları üzerinde herhangi bir işlem yapılmayacağı gözetilmeksizin yaş tashihiye ilişkin davanın reddi yerine kabulüne karar verilmesi usul ve yasaya aykırı bulunmuştur. Yargıtay 18. HD., 21.06.2007 tarih ve E.2007/5157, K.2007/5903 (Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programları, Erişim Tarihi, 30.03.2010).

olarak Türk Devleti bakımından yabancı sayılan kişi, o andan itibaren Türk Devleti ve Türk hukuku karşısında yabancılar hukukunun kendisi için getirdiği sınırlamalara tabidir. Yabancı bir devlet vatandaşlığını henüz kazanmaksızın Türk vatandaşlığından çıkmak için izin talep edenlere verilen çıkma izin belgesinin ise Türk vatandaşlığının kaybı bakımından bir etkisi bulunmamaktadır²²⁴.

bb. Türk Vatandaşlığından Çıkan Kişinin Eşi Bakımından

Eşlerden birinin çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybetmesi diğer eşin vatandaşlığına tesir etmez (m.27/2). Türk vatandaşlığından çıkma izni sonucunda kendisine çıkma belgesi verilerek, vatandaşlıktan çıkan ve yabancı statüsüne geçen kişinin kendisidir²²⁵.

cc. Türk Vatandaşlığından Çıkan Kişinin Çocukları Bakımından

Kanun'un 27/2'nci maddesine göre, *“Türk vatandaşlığını kaybeden ana ya da babanın talebinin bulunması ve diğer eşin de muvafakat etmesi halinde çocukları da kendileri ile birlikte Türk vatandaşlığını kaybederler. Muvafakat verilmemesi halinde hâkim kararına göre işlem yapılır”*.

²²⁴ Turhan Turgut, “Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1997, C. 46, s. 41 vd.; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 206; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 206.

²²⁵ Tiryakioğlu, s. 56; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 110; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 218-219. Ayrıca sınır dışı işlemlerine ilişkin sorunlarla ilgili bkz. Çiçekli Bülent, “Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler: Sınıflandırma ve Yasal Statünün Belirlenmesine İlişkin Sorunlar”, **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, Ankara 2010, s. 345 vd..

Çocuğun anne ve babası birlikte Türk vatandaşlığından çıkmak istemesi ve izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkmaları durumunda ise, velayetleri altındaki çocukları da anne ve babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığından çıkacaklardır²²⁶. Kanuna göre, “*çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını birlikte kaybeden ana ve babanın çocukları da Türk vatandaşlığını kaybeder*” (m.27/2).

Türk Vatandaşlığı Kanunu, anne ve/veya babalarına bağlı olarak, onların Türk vatandaşlığından çıkmayı istemeleri ve izin alarak çıkmaları nedeni ile Türk vatandaşlığını kaybeden çocukları korumak amacıyla, bu çocukların vatandaşlıklarını kaybetmeleri ile vatansız kalacak olmaları halinde, Türk vatandaşlığını kaybetmeyeceklerini düzenlemiştir²²⁷. Kanuna göre, “vatandaşlığın kaybı, çocukları vatansız kılacak ise bu madde hükümleri uygulanmaz” (m.27/3)²²⁸.

²²⁶ Tiryakioğlu, s. 56; Çocuğun Türk vatandaşlığından çıkan ana veya babaya bağlı olarak vatandaşlıktan çıkması ile, çocuğun velayeti arasında dorudan bir bağlantı bulunmamaktadır. Türk vatandaşlığından çıkan eş, velayet kendisinde olmasa da, çocuğunun kendisi ile birlikte Türk vatandaşlığından ayrılmasını talep edebilir. Bkz. Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 114.

²²⁷ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 115; Tiryakioğlu, s. 56.

²²⁸ Vatandaşlık Kanunu Tasarısı, en önemli kişilik haklarından birisi olarak da kabul edilebilecek olan vatandaşlık hakkının kaybında, çocuğun 15 yaşından büyük olması durumunda sadece ana ve babanın talebini yeterli görmemiş ve bu halde 15 yaşından büyük olan çocuğun, anne ve/veya babası ile birlikte vatandaşlığını kaybedebilmesi için çocuğun ayrıca yazılı olarak muvafakat vermesini aramıştı. Tasarı’nın 27’nci maddesinde, “*çocuk 15 yaşından büyük ise, ana ya da babaya bağlı olarak vatandaşlığın kaybı çocuğun yazılı muvafakatine bağlıdır*” şeklinde yer alan 3’üncü fıkra hükmü, Tasarı kanunlaşırken madde hükmünden çıkarılmıştır. TBMM, 23. Dönem Tasarı ve Raporları, Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı, Madde Gerekçeleri.

d. Doğumla Türk Vatandaşı Olanların İzin Almak Suretiyle Türk Vatandaşlığından Çıkmaları Halinde Hukuki Durumları

Türk vatandaşlığının kaybının genel sonucu kişinin, kayıp tarihinden itibaren Türk vatandaşı olmaktan çıkıp, yabancı statüsüne geçmesi ve her yabancı gibi Türk Devleti ve Türk hukuku bakımından yabancılar hukukunun kendisine getirdiği çeşitli kısıtlamalara tabi olmasıdır. Türk Devleti bakımından prensip itibariyle daha önceden Türk vatandaşlığına sahip olmuş olan yabancının, hiçbir zaman Türk vatandaşı olmamış yabancı bir devletin vatandaşı olan kişiden veya hiçbir devletin vatandaşlığına sahip olmayan vatansız kişiden bir farkı bulunmamaktadır. Türk vatandaşlığını kaybederek yabancı statüsüne geçen kişi ile diğer iki yabancı arasında bir fark bulunmamaktadır²²⁹.

Ancak yürürlükten kalkan 403 sayılı Kanun’a, 07.06.1995 tarihli ve 4112 sayılı Kanunla getirilen düzenleme ile 1995 yılından beri Türk vatandaşlık hukuku bakımından istisnai olarak birtakım haklara sahip olan bir “yabancı” sınıfı yaratılmıştır. Bu yabancılar, doğumla aslen Türk vatandaşı olup, Türk devletinden izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkan eski Türk vatandaşlarıdır. Bu kişiler, Türk vatandaşlığından çıktıkları ve Türk Devleti bakımından yabancı statüsünde oldukları halde Vatandaşlık Kanunu ile sanki Türk vatandaşlığından hiç çıkmamışçasına kendilerine birtakım ayrıcalıklı haklar tanınmıştır²³⁰. Aslen doğumla

²²⁹ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s.208. İzin almaksızın bu durumda olup da Türk vatandaşlığından çıkanların TVK m. 29’un olanaklarından yararlanamayacağına ilişkin olarak bkz. Sargın Fügen, **Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye’de Taşınmaz Mal ve Sınırlı Ayni Haklardan Yararlanmaları**, Ankara 1997, s. 187.

²³⁰ “Bu kişilerin Türkiye’deki ikamet, seyahat, çalışma, yatırım, ticari faaliyet, miras, taşınır ve taşınmaz iktisabı ile ferağı gibi konulara yönelik işlemler, ilgili kurum ve kuruluşlarca Türk

Türk vatandaşı olup, izinle Türk vatandaşlığından çıkan bu kişiler, özellikle kendilerini halen Türk vatandaşı gibi hissetmelerini sağlayacak olan Türkiye'ye giriş-çıkış, Türkiye'de ikamet, gayrimenkul edinme ve miras gibi konulara, Türk vatandaşı iken sahip oldukları haklardan aynen yararlanmaya devam etmektedirler²³¹.

Bu kişilere, başka hiçbir devletin vatandaşlık hukuku düzenlemesinde bir benzeri olmayan bu şekilde ayrıcalıklı haklar tanınmasının ve adeta kendilerini yabancı değil de halen Türk vatandaşı gibi hissetmelerini sağlayan düzenlemenin amacı, Avrupa'daki özellikle de Almanya'daki Türk vatandaşlarıdır. 1995 yılından beri Türk Vatandaşlığı Kanunu'na giren ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 28'inci maddesinde de, yürürlükten kalkan 403 sayılı Kanun'un eski 29'uncu maddesi hükmüne benzer bir hüküm ile korunan, doğumla Türk vatandaşı olup da izinle Türk vatandaşlığından çıkan bu kişilere ilişkin düzenleme, yurt dışında uzun yıllar yaşayan, 1970'li yıllardan itibaren göç ettikleri ülkede hayat kuran, o ülkede sosyal güvenlik haklarını kazanan, o ülkenin devletine vergi veren, o ülkeye entegre olmaya çalışan ancak özellikle Almanya'nın çifte vatandaşlık hakkını kendilerine tanımaması nedeni ile Alman vatandaşlığına geçemeyen Türk vatandaşlarını korumak amacıyla getirilen, adeta Türk Devletince bu kişilere tanınan armağan niteliğindeki bir düzenlemedir. Böylece Devlet, vatandaşına gönül rahatlığı ile Türk vatandaşlığından izin almak yolu ile çıkabileceğini ve hayatını kurduğu, emek verdiği yabancı devletin vatandaşlığına geçebileceğini, o devlete uyum

vatandaşlarına uygulanmakta olan mevzuat çerçevesinde yürütülür" (5901 sayılı TVK'nun Uyg. İliş. Yön. m.52/2)

²³¹ Tarman Zeynep Derya, "Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü", **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, Ankara 2010, s. 220 vd.; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 206-207; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s.209; Tiryakioğlu, s. 57.

sağlamasının ve o devletin vatandaşı olmasının, hem siyasi hem de ekonomik bakımından Türk Devleti'nin de çıkarına olduğunu söylemektedir²³².

Vatandaşlık Kanunu, bu kişilerin kullanamayacakları hakları teker teker saymak suretiyle belirleyerek²³³, bu hakların dışında kalan Türk vatandaşlarına tanınan bütün haklardan aynen sanki Türk vatandaşlığından çıkmamışlar gibi yararlanacaklarını ifade etmekle birlikte, bu kişilerin yararlanacakları bütün haklar bakımından genel bir sınırlama da koymuştur ki o da, “milli güvenliğe” ve “kamu düzenine” ilişkin hükümlerdir. Yani, Türk hukukunun milli güvenliğe ilişkin kabul edilen ve kamu düzeninden sayılan hükümleri ile yabancılar için getirilen sınırlamalar, doğumla Türk vatandaşı olup izin alarak Türk vatandaşlığından çıkan bu özel nitelikli yabancılar içinde geçerlidir²³⁴.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, doğumla Türk vatandaşı olup da izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkan eski Türk vatandaşlarının talep etmeleri halinde sahip

²³² Yürürlükten kalkan 403 sayılı Vatandaşlık Kanunu'nun konuyu düzenleyen 29'uncu maddesi hükmü, 5203 sayılı Kanunla değiştirilen 29'uncu maddenin yeni hükmünün gerekçesinde, “Türkiye dışında yaşayan vatandaşlarımız, bulundukları ülkelerde siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan daha etkin olabilme için gayret göstermektedirler. Ancak, Almanya, Avusturya, Danimarka, Hollanda gibi vatandaşlarımızın yoğun olduğu ve çifte vatandaşlığı kabul etmeyen ülkelerde yaşayan vatandaşlarımız, söz konusu avantajlardan yararlanabilmek için bulundukları ülke vatandaşlığına geçme durumunda kalmaktadırlar ve bunun için de zorunlu olarak Türk vatandaşlığından çıkma izni talep etmektedirler” 29'uncu madde hükmünde o tarihte yapılan değişiklik açıklanmaktadır. Bkz. Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 210.

²³³ “Doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler ve kendileri ile birlikte işlem gören çocukları; milli güvenliğe ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü, seçme ve seçilme, kamu görevlerine girme ve muafin araç veya ev eşyası ithal etme hakları dışında, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili kanunlardaki hükümlere tabi olmak şartıyla Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler” (5901 sayılı TVK m.28).

²³⁴ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 210. Devletin, milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin hükümleri saklı tutması olsa olsa, bu kişilerden gelebilecek olan ve önceden öngörülmesi mümkün olmayan olası tehlikelere karşı Devletin, kendisini koruması olarak yorumlanabilir. Bkz. Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 211.

oldukları özel durumlarını belgeleyen “Mavi Kart” olarak adlandırılan belgenin düzenlenerek kendilerine verileceğini belirtmiştir²³⁵.

2. Kazakistan Vatandaşlık Hukukunda “Çıkma”

Yabancı bir devlet vatandaşlığına geçmek isteyen bir Kazak vatandaşı için takip edebileceği tek yol vardır. Kişi, istediği yabancı devlet vatandaşlığına sahip olmak arzusunda ise, Kazak vatandaşlığından çıkması gerekmektedir. Çünkü Kazak vatandaşlığı yanında, kazanmak istediği yabancı devlet vatandaşlığına sahip olması mümkün değildir. Kazakistan Anayasası, Kazak vatandaşlarına bu imkânı (çifte vatandaşlık) tanımamıştır (Any.m.10). “Çıkma”, sadece yabancı bir devlet vatandaşlığına sahip olmak maksadıyla Kazak vatandaşlığını terk etmek isteyen kişiye tanınmış kanuni bir imkândır²³⁶.

Kazak vatandaşlığından çıkmayı isteyen ve bunun için izin talebinde bulunan kişiye çıkma izni vermeye yetkili olan makam Kazakistan Cumhurbaşkanı’dır (m.19/2). Ancak, her vatandaşlıktan çıkmak için izin talebinde bulunan kişiye, Cumhurbaşkanı’nca izin vermek zorunluluğu yoktur. Çıkma izninin verilir verilmemesi konusunda Cumhurbaşkanı’nın takdir yetkisi bulunmaktadır. KVK m.19/2’de, “*Kazak vatandaşlığından çıkmak için izin isteyen kişilere aşağıdaki şartları taşımaları halinde Cumhurbaşkanı’nca çıkma izni verilebilir*” denilmek suretiyle, Cumhurbaşkanı’nın takdir yetkisini açıkça düzenlemiştir.

²³⁵ Bkz. İlgili yönetmeliğin 53, 54, 55’inci maddeleri.

²³⁶ Suleymenov Marat, *Mejdunarodnoye Çastnoye Pravo (Uluslararası Özel Hukuk)*, Almatı 1997, s. 97

Kazak Vatandaşlığı Kanunu'nun 20'inci maddesine göre; Kazak vatandaşlığından yetkili makam kararı ile çıkmak isteyen kişilerin:

a) Mümeyyiz ve reşit olmak

b) Herhangi bir nedenle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya başka bir devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak,

c) Herhangi bir suç nedeniyle aranmakta olan kişilerden ve hakkında infaz edilmemiş ceza bulunuyor olmamak,

d) Hakkında herhangi bir mali ve askerliğe ilişkin yükümlülük bulunmamak” şartlarına sahip olması gerekmektedir.

Kazakistan vatandaşlığından çıkmak isteyen kişinin, vatandaşlıktan çıkmanın hukuki anlam ve sonuçlarını anlayabilecek zekâda ve akıl sağlığında olması, ayrıca onsekiz yaşını tamamlamış olması gerekmektedir²³⁷. Kazakistan Medeni Kanunu'nun 13'üncü maddesi gereğince kişi onsekiz yaşını doldurduğunda hukuki salahiyyete sahip olduğu ve kendisini borç altına sokabileceği belirtilmiştir.

Kazak Vatandaşlığı Kanunu'nun 21/1 maddesine göre: “*İzin almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazananların Kazak vatandaşlığını kaybettiğine Cumhurbaşkanı'nca karar verilebilir*”. Buna göre, hakkında m.21/1

²³⁷

Kuljabayeva, s. 102.

hükümü uyarınca Kazak vatandaşlığının “*kaybettirilmesi*” işlemi yapılacak kişinin, Kazak vatandaşlığı devam ederken, başka bir devletin de uyruğu olması gerekir. Burada kişinin başka bir devlet uyrukluğunu kendi isteğiyle elde etmiş olması önemli bir koşuldur. Kişi, yabancı uyrukluğu kendi isteği dışında bir nedenle elde etmiş bulunuyorsa bu hükmün kapsamına girmez²³⁸.

Kazak vatandaşlığından çıkmak isteyen kişi, henüz yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanamamış olmasına rağmen, vatandaşlık kazanmak için yabancı devlet nezdinde gerekli girişimlerde bulunmuş ve girişimleri ispatlayıcı belgeler elde etmiş olabilir. Bu halde de kişiye çıkma izni verilir. Kazak vatandaşlığından çıkmak için izin talebinde bulunan kişinin vatansız kalmasının önüne geçmek için, henüz kazanmamış olsa da bir başka devletin vatandaşlığına geçeceğini Kazak yetkili makamlarına kanıtlamadığı müddetçe, Kazak vatandaşlığından çıkma izni kendisine verilmeyecektir (KVK.m.19/3).

Kazakistan vatandaşlığından çıkma dilekçesi veren kişi, bir suç nedeniyle aranmakta olan kişilerden ise veya o kişiyle ilgili mahkeme ilamı bulunuyorsa kişinin vatandaşlığından çıkma istem dilekçesi reddedilebilir. Çünkü, bu gibi kişilere çıkma izni verilmesi durumunda yargı işlemlerinin yapılmasının ortadan kalkması ihtimali söz konusu olabilecektir²³⁹.

Kişinin Kazakistan Devleti’ne karşı mali sorumluluklarının bulunması halinde (örneğin vergi borcu) ise çıkma talebi reddedilir. Yine aynı şekilde kişinin

²³⁸ Azretbergenova, s. 154.

²³⁹ Suleymenov, s. 103.

yerine getirmesi gereken askerlik yükümlülüğü veya buna ilişkin sorumluluğu bulunması halinde de çıkma talebi reddedilir²⁴⁰.

Kazak vatandaşlığından çıkmasına Cumhurbaşkanı'nca izin verilen kişinin, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanması halinde, kendisine çıkma belgesi verilir, kişiye bu belgenin verilmesi ile Kazak vatandaşlığı kaybedilmiş olunur. Kişi, talep anında henüz yabancı devlet vatandaşı olmadı ise, Kanun'da öngörülen üç yıllık süre içerisinde, yabancı devlet vatandaşlığını kazanması için kendisine yine Cumhurbaşkanı'nca çıkma izin belgesi verilir. Kişi bu sürenin bitimine kadar yabancı devlet vatandaşlığına geçtiğini ispatlayan belgeyi Cumhurbaşkanlığı Makamına ibraz edemediği takdirde, yabancı devlet vatandaşlığını kazanamadığı kabul edilerek, çıkma izin belgesi iptal olunur (KVK.m.19/3).

Çıkma izni alarak, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandığı için Kazak vatandaşlığını kaybeden kişi, artık yabancı statüsüne girmiştir (KVK.m.20/1).

Eşlerden birinin çıkma belgesi almak suretiyle Kazak vatandaşlığını kaybetmesi, diğer eşin vatandaşlığını etkilemez (KVK.m.20/2).

Kazak Vatandaşlığı Kanunu'nun 20/3 maddesine göre, *“çocuk 16 yaşından büyük ise, ana ya da babaya bağlı olarak vatandaşlığın kaybı çocuğun yazılı muvafakatine bağlıdır”*, bu durumda çıkma izni almak suretiyle Kazak vatandaşlığını birlikte kaybeden anne ve babanın 16 yaşından büyük çocuklarının vatandaşlığı

²⁴⁰

Kuljabayeva, s. 102.

kaybedebilmeleri için, bu çocukların yazılı muvafakati gerekecektir, yalnızca anne veya babanın çıkma talebi olduğu durumlarda, diğer eşin muvafakat vermesi halinde çocuklar da kendileri ile birlikte vatandaşlığı kaybedebilecektir. Eğer eşin veya 16 yaşından büyük çocuğun yazılı muvafakati yoksa, çocuğun Kazak vatandaşlığından çıkmasına izin verilmeyecektir²⁴¹.

3. Konuyla İlgili Değerlendirme

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda ve Kazak Vatandaşlığı Kanunu'nda düzenlenen "çıkma" kişinin talebi üzerine başlayıp, yetkili makamın takdir hakkı ile son bulan bir müessesedir. Kanuni düzenleme anlamında her iki hukuk sisteminin benzer olduğu görülmekte ise de, Kazak Vatandaşlığı Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin tüzük veya yönetmelik benzeri bir mevzuat düzenlemesi bulunmadığından Kanun'un farklı uygulamalara yol açabileceği kanaatindeyiz.

B. SEÇME HAKKI İLE VATANDAŞLIĞIN KAYBI

1. Türk Vatandaşlığının Seçme Hakkı İle Kaybı

Türk vatandaşlığının seçme hakkı kullanılmak suretiyle kaybı, Kanun'un belirlediği belirli konumdaki Türk vatandaşlarının kendi iradeleri ile Türk Devletinin hiçbir idari makamının iznini almaya gerek bulunmaksızın Türk vatandaşlığından

²⁴¹

Azretbergenova, s. 154-155.

çıkmayı seçmeleri ve bu hakkın kullanılmasına dair şartların varlığının tespitine ilişkin karar ile Türk vatandaşlığını kaybetmeleridir²⁴².

Seçme hakkı kullanılarak Türk vatandaşlığının kaybı, Türk vatandaşlığından çıkmayı seçen kişinin bu hakkını kullanabilmesi için Türk Devletinin yetkili hiçbir makamından izin almaya gerek bulunmamasından ya da bir başka deyişle, Türk İdaresinin takdir hakkının bulunmamasından dolayı, Türk vatandaşlığından izin almak yolu ile çıkma halinden ve Türk vatandaşlığının kişinin iradesine bakılmaksızın yetkili makam tarafından cezai olarak verilen “kaybettirme” ve “vatandaşlığın iptali” yolları ile kaybı hallerinden ayrılmaktadır.

Kanun’un 34’üncü maddesinde saydığı kişilerin seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkabilmeleri için koyduğu tek şart, seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlığı kaybedecek olan kişilerin Türk vatandaşlığını kaybettikleri anda vatansız kalmamalarıdır. *“Eğer 34’üncü maddedeki hükümler gereğince vatandaşlığın kaybı ilgiliyi vatansız kılacak ise seçme hakkı kullanılamaz”* (m.34/2)²⁴³. Vatandaşlık Kanunu, vatandaşlık hukukunun temel ilkelerinin başında gelen herkesin mutlaka vatandaşlığa sahip olması ve vatansız kalmaması ilkesine uygun olarak 34’üncü maddenin ikinci fıkrasındaki bu koruyucu hükmü ile, seçme

²⁴² Seçme hakkının kullanılması ile Türk vatandaşlığını kaybında, bu hakkı kullanabilecek olan kişiler sadece Kanun’un 34’üncü maddesinde sayılan Türk vatandaşlarıdır. Türk Vatandaşlık Kanunu’nun 34’üncü maddesinde sayılan kişilerin dışındaki Türk vatandaşlarının seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkmaları mümkün değildir. Bkz. Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 233; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 179; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 121-122; Turhan/Tanrıbilir, s. 89-90; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 143; Tiryakioğlu, s. 63.

²⁴³ Avrupa Uyruluk Sözleşmesinin 8’inci maddesine göre ise, *“akit devletler ilgiliye vatansız kalmamak şartıyla vatandaşlıktan ayrılma hakkını tanımalıdırlar”*.

hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybedecek olan Türk vatandaşlarının vatansız kalmaları ihtimalinin önüne geçmiştir²⁴⁴.

a. Seçme Hakkı İle Vatandaşlığın Kaybının Şartları

Türk Vatandaşlığı Kanunu 34'üncü maddesinde beş ayrı bentte Türk vatandaşlarının seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedebileceklerini düzenlemiştir. Bu kişiler, doğum yolu ile anne ve/veya babalarına bağlanarak onların sahip olduğu devletin vatandaşlığını kazanamayan çocuklar ile Türk vatandaşlığını kazanan anne ve/veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan çocuklardır²⁴⁵. 34'üncü madde sayılan bu çocuklar, ergin olmalarından itibaren üç yılın içinde arzu etmeleri halinde kendi seçim haklarını kullanarak, hiçbir makamın iznine gerek bulunmaksızın Türk vatandaşlığını kaybederler²⁴⁶.

Seçme hakkına sahip olan kişiler bakımından bu hakkı kullanabilmeleri için ergin olmalarından itibaren tanınan üç yıllık süre, hak düşürücü nitelikte olan bir süredir²⁴⁷. Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybetme hakkına sahip olan, Kanun'un 34'üncü maddesinde sayılan kişilerin, ergin olmaları ve üç yıllık süreyi kaçırmaları halinde artık, Türk vatandaşlığından herhangi bir idari makamın

²⁴⁴ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku** s. 181-182; Turhan/Tanrıbilir, s. 90; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 234; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 144.

²⁴⁵ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 235.

²⁴⁶ Mülga 403 sayılı Kanun, 27'nci maddesinde seçme hakkı ile Türk vatandaşlığından ayrılacak çocukların reşit olmalarından itibaren iki yıl içinde bu hakkı kullanabileceklerini düzenlemiştir. 5901 sayılı Vatandaşlık Kanunu, seçme hakkının kullanılması süresini üç yıla çıkararak vatandaşın lehine bir düzenleme yapmıştır. Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 146-147.

²⁴⁷ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 194; Tarman Zeynep Derya, "Türk Vatandaşlığının İradi Kayıp Halleri", **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu, Bildiriler**, Ankara 2008, s. 189; Turhan/Tanrıbilir, s. 91

iznine gerek olmaksızın, “*seçme hakkının kullanılması*” yolu ile, yani sadece kendi iradeleri ile çıkmaları mümkün değildir. Bu kişiler, ergin olmalarından itibaren üç yıl geçtikten sonra Türk vatandaşlığından çıkmak istiyorlarsa ancak, yetkili makamdan izin almak yolu ile vatandaşlıktan çıkabilirler²⁴⁸.

Kanun’un 34’üncü maddesinde belirtilen ve ergin olmalarından itibaren üç yılın içinde seçme hakkı yolu ile Türk Vatandaşlığından çıkabilecek olan kişiler şunlardır:

a) “*Ana ya da babadan dolayı soybağı nedeniyle doğumla Türk vatandaşı olanlardan yabancı ana veya babanın vatandaşlığını doğumla veya sonradan kazananlar*” (TVK m.34/a). Bu çocuklar, Türk Vatandaşlık Kanunu’nun 7’nci madde hükmü gereğince evlilik birliği içinde ana veya babadan birisinin Türk, diğerinin yabancı ülke vatandaşı olması dolayısıyla doğum anında çifte vatandaşlığa sahiptirler. Evlilik birliği içinde doğan çocuklar, ana veya babadan birisinin Türk vatandaşı olması halinde, doğuma anında Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanmaktadırlar. Kanunkoyucu bu gibi çocuklar için seçme hakkı ile Türk vatandaşlığından ayrılma imkânı tanımıştır²⁴⁹.

b) “*Ana ya da babadan dolayı soybağı nedeniyle Türk vatandaşı olanlardan doğum yeri esasına göre yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar*” (TVK m.34/b). Bu kişiler, yürürlükten kalkan 403 sayılı Kanun’da düzenlenmeyen bir gruptur. 5901 sayılı Kanun’la seçme hakkına sahip olan kişilere ilave edilen bu grup,

²⁴⁸ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 235.

²⁴⁹ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 145.

vatandaşlık hukukunun temel ilkeleri bakımından olumlu bir düzenlemedir. Zira vatandaşlık hukukunun temel ilkelerinden birisi de hiç kimsenin zorla vatandaş olarak tutulamayacağı ilkesidir. Kişinin iradesine verdiği önem itibariyle 34/b'deki bu yeni düzenleme olumludur²⁵⁰.

c) *“Evlat edinilme yoluyla Türk vatandaşlığını kazananlar”* (TVK m.34/c).

Türk vatandaşlığını evlat edinme yolu ile kazanan evlatlık, önceki vatandaşlığını da koruyor olabilir. Kanunkoyucu burada da çifte vatandaşlığı önlemek gayesi ile evlatlığa seçme hakkı ile Türk vatandaşlığından ayrılma imkânı tanımıştır²⁵¹.

ç) *“Doğum yeri (toprak) esasına göre Türk vatandaşı oldukları halde,*

sonradan yabancı ana veya babasının vatandaşlığının kazananlar” (TVK m.34/ç).

Toprak esasına göre Türk vatandaşlığının kazanılabilmesi için, çocuğun doğum anında soy bağı ile bağlı oldu ana ya da babasından vatandaşlık kazanamamış olması gereklidir. Kişi, doğumundan sonra soy bağı ile bağlı olduğu ana veya babasından vatandaşlık kazanır ise, çifte vatandaşlığa sahip kişi durumuna gelecektir. Bu gibiler de, seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılacaklardır²⁵².

d) *“Herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış ana veya babaya*

bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazananlar” (TVK m.34/d). Bu kişiler henüz küçük

²⁵⁰ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 236. Aksi görüş için bakınız Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 145.

²⁵¹ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 146.

²⁵² Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 146

iken kendi iradelerine bakılmaksızın anne ve babaları ile birlikte Türk vatandaşlığının kazanmış olan çocuklardır²⁵³.

b. Seçme Hakkı İle Vatandaşlığın Kaybının Sonuçları

Kanun’a göre seçme hakkı ile Türk vatandaşlığının kaybı, bu hakkın kullanılmasına dair şartların varlığının tespitine ilişkin karar tarihinden itibaren hüküm ifade edecektir. Kanun’a göre *“seçme hakkı ile Türk vatandaşlığının kaybı, bu hakkın kullanılmasına dair şartların varlığının tespitine ilişkin karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder”*²⁵⁴(m.35/1).

Seçme hakkı ile Türk vatandaşlığından ayrılanlar hakkında, Bakanlığın verdiği kayıp kararının, seçme hakkını kullanan kişinin eşinin ve çocuklarının vatandaşlığı üzerindeki etkisi, Türk vatandaşlığından izin alarak çıkan kişiler hakkında verilen çıkma kararının eş ve çocuklar üzerindeki etkisi ile aynıdır. Kanun’a göre, *“seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan kişilerin eşleri ve çocukları hakkında Kanun’un 27’nci maddesinin hükümleri uygulanır”* (m.35/2). Buna göre; seçme hakkı ile Türk vatandaşlığını kaybeden kişi sadece kendisi Türk vatandaşlığını kaybetmiş olur. Şartların varlığını tespit eden Bakanlığın verdiği kararın, seçme hakkını kullanan kişinin eşinin vatandaşlığına hiçbir etkisi yoktur. Çocuklar bakımından etkisi ise, Türk vatandaşlığını seçme hakkını

²⁵³ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 195-196; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 122; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 236.

²⁵⁴ Türk vatandaşlığının seçme hakkını kullanmak suretiyle kaybında, *“müracaat makamlarınca, seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkmak isteyenlerin Kanun’un aradığı şartlara sahip olduğunun tespitinden sonra kişinin vatandaşlıktan çıkmak istediğini gösteren form dilekçe, kişinin kazandığı devlet vatandaşlığını gösteren belge ve müracaat makamlarınca sistemden alınan nüfus kayıt örneğinden oluşan dosya hazırlanarak karar alınmak üzere Bakanlığa gönderilir”* (Yön.m.60).

kullanarak kaybeden anne veya babanın taleplerinin bulunması halinde diğer ebeveynin de müşterek çocuğun Türk vatandaşlığını kaybına muvafakat etmesi şartıyla çocuk da anne veya babasına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybetmiş olur. Muvafakat verilmemesi halinde ise hâkimin vereceği karara göre işlem yapılır. Çocuğun bu hükümler uyarınca Türk vatandaşlığını kaybedebilmesi için aynı seçme hakkını kullanan ebeveyni gibi Türk vatandaşlığını kaybettiği anda vatansız kalmaması şarttır (TVK m.27).

2. Kazak Vatandaşlığının Seçme Hakkı İle Kaybı

Vatandaşlık hukukunda kişilere tanınan kendi istekleriyle vatandaşlıktan ayrılma yollarından birisi de seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılmadır. Seçme hakkıyla vatandaşlığın kaybı, Kanun'da belirtilen kişilerin yine Kanun'da belirtilen şartlar altında yetkili makamın kararına ihtiyaç olmaksızın, sadece kendi irade beyanlarıyla vatandaşlıklarının sona ermesidir²⁵⁵.

Kazak Vatandaşlığı Kanunu, seçme hakkını kullanarak Kazak vatandaşlığını ayrılma hakkına sahip kişileri ve bu yolun şartlarını 24'üncü maddede; bu yolla vatandaşlığın kaybının hüküm ve sonuçlarını da 25'nci maddede düzenlemiştir.

Kazak Vatandaşlık Kanunu madde 24'e göre, seçme hakkı ile vatandaşlıktan ayrılma imkânı sadece Kazak vatandaşlığını aslen ve sonradan kazanmış olan

²⁵⁵

Turhan/Tanrıbilir, s. 90.

çocuklara tanınmıştır. Buna göre seçme hakkı ile vatandaşlıktan ayrılacak çocuklar şunlardır.

1. *“Ana ya da babadan dolayı soy bağı nedeniyle doğumla Kazak vatandaşı olanlardan, yabancı ana veya babanın vatandaşlığını doğumla veya sonradan kazananlar”.*

2. *“Evlat edinme yoluyla Kazak vatandaşlığını kazananlar”.*

3. *“Doğum yeri esasına göre Kazak vatandaşı oldukları halde, sonradan yabancı ana veya babasının vatandaşlığını kazananlar”.*

Kazak Vatandaşlığı Kanunu’na göre üç grupta toplanan çocuklar, ergin olmalarından itibaren bir yıl içinde seçme haklarını kullanarak Kazak vatandaşlığından ayrılabilirler (KVK.m.24/2)

Seçme hakkını, yurt içinde Kazakistan İçişleri Bakanlığı’na, yurt dışında ise Kazakistan Cumhuriyeti dış temsilciliklerine müracaat edilerek kullanılır. Seçme hakkı ile vatandaşlığın kaybına ilişkin şartların gerçekleşmiş olduğu belirlendikten sonra, Cumhurbaşkanı’nca kişinin Kazak vatandaşlığı ile ilişkisinin kesildiği onaylanır. (KVK.m.24/3).

Cumhurbaşkanı’nın onayı üzerine, ilgilinin Kazak vatandaşlığından ayrıldığı tescil edilir ve kişi Kazak vatandaşlığını kaybeder ve yabancı statüsüne geçer (KVK.m.25/1). Seçme hakkı ile Kazak vatandaşlığını kaybeden kişi Kazak

Anayasası gereğince çifte vatandaşlık kabul edilmediğinden, vatandaşı olduğu ülkenin vatandaşlığı ile ilişkisini kesmeden bir daha Kazak vatandaşı olamaz.

Seçme hakkını kullanan kişinin eşi, eşin vatandaşlığını kaybetmesinden etkilenmez, vatandaşlığını muhafaza eder (KVK.m.25/2).

Seçme hakkını kullanarak vatandaşlığı kaybeden ana veya babanın talebi ve diğer eşin muvafakati ile çocuklar, vatandaşlıktan çıkan ana veya babalarına bağlı olarak Kazak vatandaşlığını kaybederler (KVK.m.25/3).

3. Konuyla İlgili Değerlendirme

Avrupa Uyrukluk Sözleşmesi'nin 8'inci maddesinde, vatansız kalmamak şartıyla vatandaşlıktan ayrılma hakkının tanınması gerektiği ifade edilmiştir. Seçme hakkının kullanılması bir irade beyanı ile gerçekleşmekte ve vatandaşlık değişikliğine yol açmaktadır. Bu yol, *“herkesin sadece bir vatandaşlığı olması”* ve *“herkesin vatandaşlığını değiştirmekte serbest olması, kimseye zorla vatandaşlık yüklenememesi”* direktif ilkelerinin sonucu olarak vatandaşlık kanunlarında düzenlenmektedir. Böylece çok vatandaşlık hallerinin azaltılmasına katkıda bulunulmuş olmaktadır. Ayrıca kişilere tanınan bu hak ile kişi vatandaşı olmak istediği devleti kendisi belirleme imkânına sahip olmaktadır.

Avrupa Uyrukluk Sözleşmesi'ne paralel düzenlemeye sahip Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 34'üncü maddesinde saydığı kişilerin seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkabilmeleri için koyduğu tek şart,

seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlığı kaybedecek olan kişilerin Türk vatandaşlığını kayb ettikleri anda vatansız kalmamalarıdır. Kazak Vatandaşlığı Kanunu’nda ise kişinin seçme hakkı ile Kazak vatandaşlığından çıkabilmeleri için böyle bir şart öngörülmemiştir.

Kanaatimce, vatandaşlık hukukunun temel ilkelerinin başında gelen herkesin mutlaka vatandaşlığa sahip olması ve vatansız kalmaması ilkesine uygun olarak Kazak Vatandaşlığı Kanunu’nun 24’üncü maddesinde bu şartın eklenmesi bu şekilde seçme hakkını kullanarak Kazak vatandaşlığını kaybedecek olan Kazak vatandaşlarının, vatandaşlıklarını kaybetmekle vatansız olarak kalmalarının önüne geçilmelidir.

Ayrıca, Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda seçme hakkına sahip olan, “*ana ya da babadan dolayı soy bağı nedeniyle Türk vatandaşı olanlardan doğum yeri esasına göre yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar ve herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış ana veya babaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazananlar*” (TVK.m34/b-d), Kazak Vatandaşlığı Kanunu’nda seçme hakkını kullanarak Kazak vatandaşlığından ayrılabilme hakkına sahip kişiler arasında düzenlenmemiştir.

Kanaatimce, hiç kimsenin zorla vatandaşlıkta tutulamayacağı genel ilkesi gereğince, ana ya da babadan dolayı soybağı nedeniyle Kazak vatandaşı olanlardan, doğum yeri esasına göre yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar ile henüz küçük iken kendi iradelerine bakılmaksızın anne ve babaları ile birlikte Kazak

vatandaşlığının kazanmış olan çocuklara da seçme hakkı ile Kazak vatandaşlığından çıkma hakkının tanınması yerinde bir düzenleme olacaktır.

III. VATANDAŞLIĞIN İRADE DIŞI KAYBEDİLMESİ

A. KAYBETTİRME

1. Türk Vatandaşlık Hukukunda “Kaybettirme”

Kaybettirme²⁵⁶, Türk vatandaşı olan kişinin Kanun’un belirlediği vatana bağlılıkla bağdaşmayan birtakım fiilleri yapması karşılığında, kişinin iradesi olmaksızın Türk yetkili makamları tarafından cezai nitelikte bir karar ile Türk vatandaşlığından mahrum bırakılmasıdır²⁵⁷.

Türk Devleti adına Türk vatandaşları hakkında kaybettirme kararı vermeye yetkili olan makam Bakanlar Kurulu’dur²⁵⁸. Kanunun 29’uncu maddesinde üç bent halinde sayılan fiilleri yaptıkları resmi makamlar tarafından tespit edilen kişilerin

²⁵⁶ Kanunda, yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kaybına yol açan 403 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanununda “*vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler*” başlığı altında düzenlenen kaybettirme ve çıkarma 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanununda yalnızca kaybettirme başlığı altında düzenlenmiştir. Bkz. Nomer, *Vatandaşlık*, s. 111.

²⁵⁷ Turhan/Tanrıbilir, s. 80-81; Nomer, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 111; Aybay, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 225; Erdem, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 215.

²⁵⁸ Günümüzde hemen bütün hukuk sistemlerinde “*vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemlerden*” dolayı kişinin iradesi dışında vatandaşlığına son verilebilmesi kabul edilmektedir. Ferdin iradesi dışında vatandaşlığını kaybetmesi, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde bazı sınırlamalarla kabul edilmiştir. Beyannamenin 15’inci maddesinde, şahısların keyfi olarak vatandaşlıktan çıkarılamayacakları kabul edilmiştir. Dolayısıyla, Uluslararası hukukta, “*keyfi*” olmamak şartıyla devletin tek yanlı olarak kişinin iradesi dışında vatandaşlığına son verebileceği kabul edilmektedir. Bkz. Doğan, *Vatandaşlık*, s. 127-129.

vatandaşlarının kaybettirilmesine, İçişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nca karar verilir (m.29/1).

Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığına alınma hallerinde olduğu gibi, yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kayıp hali olan kaybettirme kararını verirken de İdarenin, Devletin ülkesi üzerindeki hâkimiyet hakkından kaynaklanan çok geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla Bakanlar Kurulu, İçişleri Bakanlığı tarafından kendisine Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi teklif edilen kişiler hakkında, bu kişilerin işlediği fiillerin Kanun'un 29'uncu maddesindeki sayılan fiillerden olduğu kesin olsa dahi, bu kişiler hakkında Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi kararı verme zorunluluğu yoktur. Bu konuda geniş takdir yetkisi bulunan Bakanlar Kurulu, kendi takdirinde olmak üzere, kişinin vatandaşlığını kaybettirebilir veya tam tersi bir karar da verebilir. Bakanlar Kurulu'nun bu konuda sahip olduğu takdir yetkisi, Kanun'un 29'uncu maddesinde, *“Aşağıda belirtilen eylemlerde bulundukları resmi makamlarca tespit edilen kişilerin Türk vatandaşlığı Bakanlar Kurulu kararı ile kaybettirilebilir”* şeklinde ifade edilmiştir.²⁵⁹

²⁵⁹ Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 111; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 129; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 225; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 215; Doğan, **Vatandaşlık**, s. 127.

a. Kaybettirme Şartları

aa. Yabancı Bir Devletin Türkiye'nin Menfaatlerine Uymayan Herhangi Bir Hizmetinde Bulunmak

Türk vatandaşı olan kişinin, yabancı bir devletin Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunması ve bu hizmeti bırakması söylendiği halde, kendi iradesi ile Türkiye'nin menfaatlerine aykırı olarak kabul edilen bu hizmeti yapmaya devam etmesi, Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre kişinin vatandaşlığının kaybettirilmesinin ilk şartıdır (m.29/a).

Yabancı devlete yapılan bu hizmetin, Türkiye'nin içinde veya dışında yapılması fark etmez. Türkiye'nin menfaatleri ile çelişen bu hizmet, yabancı devletin resmi veya özel askeri veya sivil bir hizmetinde bulunmak şeklinde yapılabilir (Mülga Yön.m.36/b).

Kanun'a göre, *“yabancı bir devletin Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunup da bu görevi bırakmaları kendilerine yurt dışında dış temsilcilikler yurt içinde ise mülki idare amirleri tarafından bildirilmesine rağmen, üç aydan az olmamak üzere verilecek makul bir süre içerisinde kendi istekleri ile bu görevi bırakmayanların”* vatandaşlıkları Bakanlar Kurulu kararı ile kaybettirilebilir (TVK.m.29/a).

Demek ki, yabancı devletin Türkiye'nin menfaatlerine uymayan hizmetinde bulunmak tek başına vatandaşlığın kaybı için yeterli değildir. Öncelikle ifade etmek gerekir ki, Kanun'un, hangi hizmetlerin Türkiye'nin lehine olmadığını açık olarak tespit etmemesi nedeniyle, bu konudaki somut halleri belirleyecek olan makam Bakanlar Kurulu'dur²⁶⁰. Hiç şüphesiz ki, böyle bir tanımlamanın vatandaşlık kanununda yapılması uygun değildir. Dolayısıyla, vatandaşlığın kaybettirilmesine karar vermeye yetkili olan Bakanlar Kurulu, kişinin yabancı devlet için yaptığı hizmetin, Türkiye'nin lehine olup olmadığına da karar verecek olan makamdır²⁶¹.

Yabancı Devletin Türkiye'nin menfaatine aykırı kabul edilen hizmetinde bulunan Türk vatandaşına, bu yaptığı hizmetin Türkiye'nin aleyhine olduğunun ve yaptığı hizmeti bırakması gerektiğinin bildirilmesi gerekmektedir. Bu bildirim, yurt dışında dış temsilcilikler, yurt içinde ise mülki idare amirleri tarafından yapılacaktır. Türkiye'nin menfaatlerine uymadığı kabul edilen hizmeti bırakması bildirilen kişiye, makul bir sürenin de verilmesi zorunludur. Kişinin hizmeti bırakması için tanınması gereken sürenin ne kadar olacağı, yani makul sürenin ne olduğu kanunda açıklanmamakla beraber bu süre, üç aydan az olmayacaktır²⁶². Türk vatandaşı olan kişiye bildirim yapılmadan hakkında kaybettirme kararının verilmesi mümkün değildir²⁶³. Kişiye yapılan bildirimlerin resmi tebligat yolu ile yapılması

²⁶⁰ Hangi tür hizmetlerin ülkenin menfaatine uygun olmadığına karar verme yetkisi Bakanlar Kurulu'na aittir. Bu halde Bakanlar Kurulu'na çifte takdir yetkisi tanınmıştır. Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 130.

²⁶¹ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 234; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 216-217;

²⁶² Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 112; Turhan/Tanrıbilir, s. 81-82; Seviğ, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 126; Doğan, **Vatandaşlık**, s. 127; Berki, **Devletler Hususi Hukuku**, s. 119; Dal, s. 53-54; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 130.

²⁶³ “Yurtdışında bulunup da muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye’de savaş ilanı üzerine yurt savunmasına katılması için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak 3 ay içinde icabet etmeyenlerin Türk vatandaşlıklarını kaybettiklerini Bakanlar kurulunca karar verilebileceği karara bağlanmış ise de askerlik görevini yapmak için 3 ay içerisinde

gerekmektedir. Kişiyeye yapılacak olan tebligatın Tebligat Kanunu, Tebligat Tüzüğü ve bu konudaki milletlerarası sözleşmelerin hükümlerine göre uygun bir şekilde usulüne uygun olarak yapılması şarttır²⁶⁴.

Kişinin, Türkiye'nin menfaatlerine aykırı olan hizmeti, kendisine yapılan bildirimle rağmen tanınan makul sürede bırakmaması halinde dahi Vatandaşlık Kanunu, hizmeti bırakmamanın kişinin kendi rızası yani iradesi ile olup olmadığını sorgulamaktadır. Eğer hizmeti bırakmama durumu, kişinin kendi iradesine aykırı olarak bir zorlama neticesinde oluşmakta ise, kişinin vatandaşlığı yine kaybettirilmeyecektir²⁶⁵.

bb. Türkiye İle Savaş Halinde Bulunan Bir Devletin Hizmetinde

Çalışmak

Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre, Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde kendi isteği ile bulunmak, Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi için başlı başına yeterli bir nedendir. Kanun'un 29/b maddesine göre, hizmetin ne olduğunun önemi bulunmamaktadır. Aynı zamanda, Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin herhangi bir hizmetinde bulunan Türk vatandaşının

yurda dönmesi gerektiği yolunda yapılacak çağrının ilgilinin Türk vatandaşlığını kaybetmesi gibi ağır sonuçlar doğurması karşısında öncelikle kişinin bilinen adreslerinde tebliğ edilmesi gerekir. Bu durumda; davacının yurt dışı adresinin Almanya'daki Türk konsoloslukları nezdinde araştırılmaksızın, resmi gazete yoluyla yapılan ilan tebligat sonrası askerlik görevini yapmak üzere 3 ay içinde yurda dönmediğinden bahisle vatandaşlığının kaybettirilmesi isabetsizdir". Danıştay İDDK., 05.05.2005 tarih ve E.2005/415, K.2005/1119 (Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programları, Erişim Tarihi, 01.04.2010).

²⁶⁴ Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 112; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 217.

²⁶⁵ Cebir veya şiddet gibi kişinin hizmeti bırakmasını engelleyen durumların olması ve bunun kişi tarafından ispatlanması halinde hakkında kaybettirme kararı verilmesi mümkün değildir. Bkz. Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 217-218; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 130.

vatandaşlığının kaybettirilebilmesi için kendisine herhangi bir bildirimin yapılmasına da gerek bulunmamaktadır²⁶⁶.

Kanun, Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin hizmetinde çalışan Türk vatandaşlarının yaptıkları hizmete derhal kendilerinden son vermemelerini, vatana sadakatle bağdaşmayan ve Türk vatandaşlığının herhangi bir uyarıya gerek olmaksızın kaybettirilmesi için yeterli bir fiil olarak kabul etmektedir²⁶⁷.

Kanun'un 29/b bendinde de üzerinde durduğu husus, kişinin savaş çıktıktan sonra yabancı devletin hizmetini bırakmamasının kendi iradesi, kendi isteği ile olmasıdır. Eğer kişi hizmeti bırakmak isteği halde herhangi bir zorlama nedeni ile yaptığı hizmeti bırakmıyor ise o takdirde kendisi hakkında kaybettirme kararı verilemez²⁶⁸. Hiç şüphe yok ki bu hususun ispatlanması gerekmektedir²⁶⁹.

Eğer Türk vatandaşı olan kişi, Bakanlar Kurulu'nca kendisine tanınan özel bir izne dayanarak Türkiye'nin savaş halinde bulunduğu bir devletin hizmetinde bulunuyorsa, yine kendisi hakkında kaybettirme kararı verilmesi mümkün değildir. Ancak bu iznin kişiye, hizmetinde bulunduğu devlet ile Türkiye arasında savaş çıktıktan sonra verilmesi asıldır. Yoksa Türkiye ile savaş halinde bulunan devletin

²⁶⁶ Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 113; Turhan/Tanrıbilir, s.82.

²⁶⁷ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 130; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 218.

²⁶⁸ Seviğ, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 126; Doğan, **Vatandaşlık**, s. 127; Berki, **Devletler Hususi Hukuku**, s. 119-120; Dal, s. 55; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 130.

²⁶⁹ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 218.

hizmetine önceden kendisine verilen bir izne dayanarak devam etmek, vatandaşlığın kaybettirilmesine engel olamaz²⁷⁰.

cc. Yabancı Bir Devletin Hizmetinde Askerlik Yapmak

Yabancı bir devletin hizmetinde izin almaksızın ve gönüllü olarak askerlik yapmak, Türk Vatandaşlık Kanunu'na göre, vatana sadakatle bağdaşmayan bir fiil olarak kabul edilerek vatandaşlığın kaybettirilmesi nedenlerinden sayılmıştır²⁷¹. Yürürlükten kalkan 403 sayılı Kanun'un kaybettirme nedenleri arasında bulunmayan bu hükmün amacı ve konuluş mantığı da aslında, 29'uncu maddenin (a) bendinde düzenlenen hükümlü aynıdır²⁷². Kanun'un 29/c bendinde düzenlenen bu hükmün aynısı, Avrupa Uyruluk Sözleşmesinin 7'nci maddesinde düzenlenen kaybettirme nedenleri arasında da bulunmaktadır²⁷³. Kanun koyucu, yürürlükten kaldırdığı 403 sayılı Kanun'un kaybettirmeyi düzenleyen 25'inci maddesinde yer alan altı ayrı hükmü (25/a, 25/ç, 25/d, 25/e, 25/f, 25/h)²⁷⁴ vatandaşlığın kaybettirilmesi

²⁷⁰ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 219; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 113; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 131.

²⁷¹ Ekşi, s. 5.

²⁷² Aygün Mesut, "Askerlik Hizmetinin Türk Vatandaşlığı Açısından Değerlendirilmesi" **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirleri**, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, Ankara 2010, s. 236-238; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 131.

²⁷³ "Yabancı bir askeri kuvvette kendi isteği ile hizmette bulunmak" (m.7/1.c).

²⁷⁴ (Değişik: 13/2/1981 - 2383/6 md.) "*İzin almaksızın kendi istekleriyle ya bancı bir Devlet vatandaşlığını kazananlar*" (m.25/a). 403 sayılı Vatandaşlık Kanunu'nun, izin almaksızın yabancı devlet vatandaşlığına geçmeyi, "kaybettirme" gibi bir yaptırıma tabi tutarken, aynı zamanda çifte vatandaşlığa izin vermesinin nedeni aslında Kanun'un kabul edildiği tarih ile geçen zaman içinde oluşan ihtiyaçlar arasındaki farklılıktı. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, incelendiği üzere 44'üncü maddesi hükmüyle, Türk vatandaşlarının yabancı bir devlet vatandaşlığını da kazanabilmeleri için 403 sayılı Kanun'un düzenlemesinde bulunan Türk idaresinden izin alma gerekliliğini kaldırmış ve bu kişiler tarafından durumlarının bildirilmesini yeterli görmüştür. Bkz. Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 220.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 29'uncu maddesinde, yürürlükten kalkan 403 sayılı Kanun'un 25'inci maddesinin (ç), (d) ve (e) bentlerinde düzenlenen askerlik yükümlülüğüne ilişkin hükümleri, vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemlerden çıkarılmıştır.

nedenlerinden çıkarırken, Avrupa Uyruluk Sözleşmesi’nde yer alan bu kaybettirme nedenini yeni bir Türk vatandaşlığını kaybettirme nedeni olarak kabul etmiştir²⁷⁵.

Mülga 403 sayılı Kanun’da yer alan askerlikle ilgili kaybettirme sebeplerini, hatta Türkiye’de savaş ilanı durumunda dahi askerlikten kaçmayı vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylem olarak görmeyen 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun; çifte vatandaşlığa sahip olup tabiiyetinde olduğu yabancı devlet için askerlik yapan Türk vatandaşlarının askerlik yükümlülüklerini yerine getirmiş sayan (1111 sayılı Askerlik Kanunu m.2) bir hukuki düzenleme karşısında, yabancı devlette gönüllü askerlik yapılmasını kaybettirme sebebi olarak düzenlemesi çelişkiye neden olmuştur²⁷⁶. Böyle bir hükmün kabul edilmesinin gerekçesi olarak²⁷⁷, sadece, Avrupa Uyruluk Sözleşmesi’nin de başka bir ülke için gönüllü askerlik yapmayı bir kayıp nedeni olarak gördüğünden söz edilmektedir (madde gerekçeleri, m.29).

Yurt dışında bulunup da muvazaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye’de savaş ilanı üzerine, yurt dışında bulunup da, yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenler (m. 25/ç)

Sevk sırasında veya kıtalarına katıldıktan sonra yurt dışına kaçıp da kanuni süre içinde dönmeyenler (m.25/d)

Silahlı Kuvvetler mensupları ile askerlik görevini yapmakta olanlardan görev, izin, hava değişimi veya tedavi için yurt dışında bulunup da süresi bittiği halde mazeretsiz olarak üç ay içinde geri dönmeyenler (m.25/e). Askerlik yükümlülüğünün yerine getirilmemesinden dolayı vatandaşlığın kaybettirilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nomer Ergin, **Vatandaşlık Hukuku**, 16. Baskı, İstanbul 2007 s.134 vd.; Ekşi Nuray, “Danıştay Kararlarında Vatandaşlık Kanunu’nun 25/ç Bendi Sebebiyle Türk Vatandaşlığının Kaybı”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 2001, C.LIX, S.1-2, s.337 vd.

5901 sayılı TVK, mülga Kanun’un 25/f ve 25/h bentlerinde düzenlenen fiilleri de, Türk Devletine sadakatle bağdaşmayan fiillerden saymamıştır.

Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza ettiğine delalet edecek resmi temas ve işlemleri bulunmayanlar (m.25/f).

Herhangi bir yolla yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazanmış olup, kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza etmek isteğine delalet edecek resmi temas ve işlemlerde bulunmayanlar (m.25/h).

²⁷⁵ Tiryakioğlu, s. 58; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 114; **Turhan/Tanrıbilir**, s. 83; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 219.

²⁷⁶ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 220. Ayrıca bkz. Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 131.

²⁷⁷ Tasarı, Madde Gerekçeleri, m.29.

Kanunda “Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler” olarak nitelendirilen haller dikkate alındığında, yargı kararlarından da tespit edilebildiği kadarı ile²⁷⁸, yeni eklenen “izin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik” yapmak, özü itibariyle yabancı bir devletin Türkiye’nin menfaatine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunmaktan başka bir şey değildir²⁷⁹.

b. Kaybettirmenin Sonuçları

Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 29’uncu maddesi hükmü uyarınca hakkında kaybettirme kararı verilmesinin hukuki sonucu, kişinin Türk vatandaşlığını kaybetmesidir. Türk vatandaşlığını kaybeden kişi, o andan itibaren Türk Devleti bakımından yabancı statüsünü geçer ve o andan itibaren yabancılar hukukunun Türkiye’deki yabancılar bakımından getirdiği bütün hukuki kısıtlamalara tabi olur. Türkiye’ye giriş-çıkış²⁸⁰, vize zorunluluğu, seyahat özgürlüğü, ikamet hakkı, çalışma hakkı, gayrimenkul edinme ve miras hakkı, yabancı statüsüne geçen kişinin, hukuki bakımdan çeşitli kısıtlamalara tabi olacağı konuların başında gelmektedir²⁸¹.

²⁷⁸ Yargı kararları için bkz. Doğan/Odabaşı, s. 168 vd.

²⁷⁹ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 132.

²⁸⁰ Kaybettirme kararı verilen kişilerin ülkeye girebilmeleri ile ilgili özel bir hüküm TVK’da yer almamaktadır. Haklarında kaybettirme kararı verilen kişiler, genel hükümlere göre, yani Pasaport Kanunu’na göre ülkeye girebilecektir. Ancak, Pasaport Kanun’a 1988 yılında “5682 sayılı Pasaport Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna İki Madde Eklenmesine Dair Kanun” ile özel bir hüküm eklenmiştir. Bu kanuna ek 5’inci maddeye göre, “*Her ne suretle olursa olsun Türk vatandaşlığını kaybedenlerden Türkiye’ye gelmek isteyenlere mahzurlu görülmemesi halinde İçişleri Bakanlığınca izin verilebilir*”. Kaybettirme kararı da Türk vatandaşlığının kaybına yol açan nedenlerden birisi olduğuna göre, hakkında kaybettirme kararı verilen kişi, ancak İçişleri Bakanlığının izni ile ülkeye girebilecektir. Bkz. Doğan, **Vatandaşlık**, s. 138-139; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 136-137.

²⁸¹ Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 115; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 222; Doğan, **Vatandaşlık**, s.137; Berki, **Devletler Hususi Hukuku**, s. 122; Seviğ, s. 131; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 242; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 135; Tiryakioğlu, s. 59.

Türk vatandaşlığı kaybettirilen kişi adına bildirim formu düzenlenir ve bu forma dayanılarak nüfus kaydı, gerekli açıklama yapılarak kapatılır. Yapılan işlem sonucunda alınan karar ilgili kurumlara bildirilir (Yön.m.56/3-4).

Kişinin Türk vatandaşlığını kaybetmesi, Bakanlar Kurulu tarafından verilen kaybettirme kararının Resmi Gazete’de yayınladığı tarihten itibaren geçerli olur. Kanun’a göre, “*Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi Bakanlar Kurulu kararının Resmi gazetede yayımlandığı tarihten itibaren hüküm ifade eder*” (m.30/1).

Türk vatandaşının hakkında kaybettirme kararı verilmesi durumunda bu karar sadece kendisi için geçerlidir. Kaybettirme kararı, hakkında kaybettirme kararı verilerek Türk vatandaşlığını kaybeden kişinin, eşini veya çocuklarını etkilemez²⁸². Türk vatandaşlığına sahip olan eş ve çocuklar, Türk vatandaşı olarak kalmaya devam ederler. Kişinin idaresi dışında da cezai bir karar niteliğinde olan Bakanlar Kurulu’nun verdiği kaybettirme kararı şahsidir²⁸³. Bu sonuç, cezai kararların şahsiliği ilkesinin tabi sonucudur. Nitekim Kanun, “*kaybettirme kararları şahsidir, ilgilinin eş ve çocuklarına tesir etmez*” diyerek bu hususu açıkça hüküm altına almıştır (m.30/2).

2. Kazakistan Vatandaşlık Hukukunda “Kaybettirme”

Kazak Vatandaşlığı Kanunu’nda yer alan vatandaşlığın irade dışı kaybı yollarından birisi kaybettirmedir. Kazak Vatandaşlığı Kanunu’na göre, kaybettirme, Kanun’da düzenlenen sebeplerden birinin mevcudiyeti halinde yetkili makam

²⁸²

Kaybettirme

²⁸³

Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 223.

kararıyla vatandaşlığın sona erdirilmesidir. Kaybettirme kararı vermeye yetkili olan makam, İçişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine Cumhurbaşkanı'dır (KVK.m.21). Cumhurbaşkanı, kaybettirme kararı verme konusunda geniş takdir yetkisine sahiptir²⁸⁴.

Kazak Vatandaşlığı Kanunu madde 21/2'ye göre, aşağıda belirtilen eylemlerde bulundukları tespit edilen kişilerin, Kazak vatandaşlığı, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Cumhurbaşkanınca sona erdirilebilir:

1. İzin almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazananlar.
2. Kazakistan ile savaş halinde bulunan bir Devletin askeri, güvenlik, polis, adalet organlarında veya iktidarı ve yönetim organlarında hizmet etmeye devam edenler²⁸⁵.
3. Kazakistan'da savaş ilanı üzerine, yurt dışında bulunup da, yurt savunmasına katılmak için yapılan çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde dönmeyenler.
4. Savaş hali durumunda askerlikten firar edenler.

Kazak Vatandaşlığı Kanunu madde 21/3'e göre, kaybettirme kararının verilmesiyle ve bu kararın Kazakistan Resmi Gazetesi'nde yayımlanması ile kişinin Kazak vatandaşlığı son ermiş olacaktır. Bu kişilerin Devletin milli güvenliğine

²⁸⁴ Kuljabayeva, s. 104; Azretbergenova, s. 155.

²⁸⁵ Eğer, Kazak vatandaşının başka bir devletin askeri ve güvenlik hizmetine, polis teşkilatına, adalet organları veya diğer devlet organlarına girdiği yönünde dokümanlar veya gerçek beyanlar bulunuyor ise vatandaşlığının kaybettirilmesine karar verilebilir, ancak kişinin meslek işleri ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmesinden dolayı Kazakistan vatandaşlığı kaybettirilemez (örneğin şoför, temizlikçi, elektrikçi vb.) Laminsev Aleksandr Aleksandrovich, **Mejdunarodnoye Çastnoye Pravo (Devletler Özel Hukuku, Soru-Cevap)**, Moskova 2006, s.47.

ilişkin bir engelinin bulunmaması halinde, İçişleri Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın görüşleri alındıktan sonra Cumhurbaşkanı'nca yeniden vatandaşlığa alınmasına karar verilebilir.

Kaybettirme kararı, kişinin eş ve çocuklarına tesir etmez. Kazak vatandaşlığı kaybettirilen kişiye, kaybetme anından itibaren malvarlığını tasfiye etmesi için bir yıllık süre verilir. Eğer bu süre sonunda kişi mallarını tasfiye edememişse, kişinin malları Devlet İdaresi tarafından tasfiye edilir (KVK.m.21/3)

3. Konuyla İlgili Değerlendirme

Gerek Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda gerek Kazak Vatandaşlığı Kanunu'nda “*kaybettirme*”, vatandaşlığın irade dışı kaybı yollarından birisi olarak düzenlenmiştir. İki hukuk sisteminde, vatana bağlılıkla bağdaşmayan nitelikte kabul edilen fiillerde bulunan vatandaşlarının iradeleri dışında, Devlet İdaresi tarafından verilen cezai nitelikte kararlar vatandaşlıktan çıkarmayı “*kaybettirme*” müessesesi şeklinde düzenlemiştir.

Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda kabul edilen “*çok vatandaşlık*” hakkı, kişilerin kendi vatandaşlığı yanında, Devlet İdaresinden izin almaksızın yabancı ülke vatandaşlığını kazanması durumunu bir kaybettirme nedeni olarak kabul etmezken²⁸⁶, Kazakistan Vatandaşlığı Kanunu, Kazakistan Anayasası'nın 10'uncu

²⁸⁶ Bu konuda, *Merve Kavakçı* olayı önemli bir örnek olaydır. Kavakçı'nın, mülga 403 sayılı TVK'da öngörülen izni almaksızın ABD vatandaşlığını kendi isteği ile kazandığı anlaşılmıştır. Kavakçı'nın “izin almaksızın kendi isteğiyle” yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olması dolayısıyla Türk vatandaşlığının kaybına Bakanlar Kurulu'nca karar verilmişti. Böylece, Kavakçı milletvekilliği için ön

maddesinde düzenlenen “Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşının, başka bir devlet vatandaşlığı tanınmaz” hükmü altında “*çift vatandaşlığı*” kabul etmediğinden, kişinin Devlet İdaresinden izin almaksızın yabancı bir devlet vatandaşı olmasını bir kaybettirme sebebi olarak düzenlemiştir.

Türk Vatandaşlığı Kanunu, “*Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin hizmetinde bulunmayı*” bir kaybettirme nedeni olarak düzenleyerek, kişinin o devlete karşı hizmetinin niteliği yönünde bir ayırım yapmamış, bütün hizmet alanlarında bulunmayı kaybettirme sebebi olarak düzenlemiştir. Kazak Vatandaşlığı Kanunu’nda ise, “*Kazakistan ile savaş halinde bulunan bir Devletin askeri, güvenlik, polis, adalet organlarında veya iktidarı ve yönetim organlarında hizmet etmeye devam edenler*” demek suretiyle kişinin o devlette meslek işleri ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmesinden dolayı (şoför, temizlikçi, elektrikçi) Kazak vatandaşlığının kaybettirilmeyeceğini belirtmiştir.

Hem Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda hem de Kazak Vatandaşlığı Kanunu’nda, kaybettirme kararının şahsi olduğu, ilgilinin eş ve çocuklarına tesir etmeyeceği ifade edilmiştir. Avrupa Uruklu Söleşmesi’nde, akit devletlere Söleşmenin 7’nci maddesinde belirtilen nedenlerden birisiyle vatandaşlığını sona erdirdikleri kişilerin çocuklarının bu karardan etkilenmelerini kararlaştırabilme yetkisi tanınmıştır (m.7/2). Ancak Türk ve Kazak hukukunda irade dışı vatandaşlığın

koşul olan vatandaşlıktan yoksun hale gelmiş oluyordu. Bkz. Aybay Rona, “Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık Bir Hak Mıdır?”, **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, Ankara 2010, s. 161-162.

kayıp hallerinde eş ve çocuğun karardan etkilenmemesi kabul edilmiştir. Kanaatimce bu durum “cezaların şahsiliği” evrensel ilkesine de uygun düşmektedir.

Kişinin, kaybettirme kararına karşı dava açması veya açtığı dava sonucunun beklenmesi ihtimalleri dikkate alındığında; kayıp anının, kaybettirmeye ilişkin Bakanlar Kurulu kararının Resmi gazetede yayımlandığı tarihten itibaren hüküm ifade edeceğine ilişkin kanuni düzenleme kanımca uygun düşmemiştir.

B. VATANDAŞLIĞA ALINMA KARARININ İPTALİ

1. Türk Vatandaşlık Hukukunda “Vatandaşlığın İptali”

Türk vatandaşlığının kişinin iradesi dışında, yetkili makam kararı ile cezai olarak kaybına neden olan Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda düzenlenen ikinci hal, Türk vatandaşlığının iptalidir.

Türk vatandaşlığına alınmanın iptali, yetkili makam kararı ile sonradan Türk vatandaşını kazanan kişilerin, Türk vatandaşlığına alınabilmek için yalan beyanda bularak Türk devletini kandırmaları sonucunda, vatandaşlığa alınabilmek için söyledikleri yalanın veya gizledikleri gerçeğin yani yaptıkları hilenin tespit edilmesi durumunda, Türk vatandaşlığına alınma kararının iptal edilmesidir. Türk vatandaşlığına alınmasını sağlayan kararın iptal edilmesi ile kişi, vatandaşlığını iradesi dışında cezai olarak kaybetmiş olur ve o andan itibaren tekrar yabancı statüsüne geçer. Türk vatandaşlığının iptali kararı, sadece sonradan yetkili makam

kararı ile Türk vatandaşlığını kazanan kişiler için alınabilir. Doğum yolu ile aslen Türk vatandaşlığını kazanmış olan kişiler bakımından vatandaşlığın iptali kararının verilmesi mümkün değildir²⁸⁷.

Kişinin doğumundan sonra ve doğumundan başka sebeplerle vatandaşlık kazanma yollarından birisi, yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kazanılmasıdır. Yetkili makam kararı ile vatandaşlığa alınma, talepte bulunan kişinin Türkiye ile ilgi ve bağlılığının yoğunluğu dikkate alınarak bir ayrıma tabi tutulmuştur²⁸⁸. Buna göre; Genel Olarak Vatandaşlığa Alınma (m.11), Türk Vatandaşlığının Kazanılmasında İstisnai Haller (m.12), Türk Vatandaşlığının İkamet Şartı Aranmaksızın Yeniden Kazanılması (m.13), Türk Vatandaşlığının İkamet Şartına Bağlı Olarak Yeniden Kazanılması (m.14), Türk Vatandaşlığının Evlenme Yoluyla Kazanılması (m.16) ve Türk Vatandaşlığının Evlat Edinilme ile Kazanılması (m.17), Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin düzenlemelerdir.

a. İptal Kararının Şartları

Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre, *“Türk vatandaşlığını kazanma kararı, ilgilinin yalan beyanı veya vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi sonucunda vuku bulmuş ise kararı veren makam tarafından iptal edilir”* (m.31).

²⁸⁷ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 252; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 117-118; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 223; Turhan/Tanrıbilir, s. 85; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 117.

²⁸⁸ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 63.

Görüldüğü üzere, yetkili makam kararı ile vatandaşlığa alınan kişinin, Türk yetkili makamlarından gizlediği her bilgi veya söylediği her yalan, kişinin vatandaşlığı kazanma kararının iptal edilmesine neden olmamaktadır. Vatandaşlığın kazanılma kararının iptal edilmesi için, kişinin söyleyeceği yalanların veya gizlediği belgelerin özel bir öneminin bulunması gerekmektedir. Kanun'a göre, kişinin Türk vatandaşlığını kazanmak amacıyla söylediği bu yalanlar veya kendisi hakkında gizlediği bilgiler, o derece önemli yalanlar veya bilgilerdir ki, vatandaşlığa alınmadan önce o yalanın söylenmemesi veya o gerçeğin gizlenmemesi halinde, kişinin Türk vatandaşlığına alınması da mümkün değildir²⁸⁹.

Kanun, vatandaşlığı kazanmayı engelleyecek kadar önemli olan yalanların neler olduğunu veya kişinin vatandaşlığa alınmadan önce yetkili makamlardan gizlediği ne tür bilgilerin vatandaşlığı kazanma kararının iptaline neden olacağını açık olarak belirtmemiştir. Söz konusu yalanlar veya bilgiler ile ilgili genel bir nitelemeyi tercih etmiştir ki, kanun tekniği bakımından da doğru olan budur. Kanun'un, vatandaşlığın kazanılması kararının iptaline neden olan yalan veya gizlenen bilgiler için koyduğu nitelik ise, vatandaşlığı kazanmak amacı ile yalanı söyleyen veya gerçekleri gizleyen kişinin, kendisi hakkında veya vatandaşlığı kazanması için Kanun'un aradığı hukuki şartlar hakkında gerçek bilgileri vermesi halinde, Türk vatandaşlığını kazanmasının mümkün olmamasıdır²⁹⁰.

Hiç şüphe yok ki, kişinin söylediği yalanlar veya gizlediği bilgiler vatandaşlığın kazanılmasından önceki dönemde geçerli olan gerçekler veya şartlarla

²⁸⁹ Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 116-117; Turhan/Tanrıbilir, s. 85; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 252; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 224; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 119-120.

²⁹⁰ Turhan/Tanrıbilir, s. 86.

alakalı bilgilerdir. Yoksa, kişinin vatandaşlığı kazanmasından sonra oluşan olaylar kişinin kazandığı Türk vatandaşlığının 31’inci madde hükmüne iptaline neden olamaz. Kişinin Türk vatandaşlığını kazanmasından sonra oluşan olaylar veya şartlar olsa olsa ancak, yukarıda incelediğimiz 29’uncu madde hükmüne göre vatandaşlığın kaybettirilmesine neden olabilir²⁹¹.

Örneğin, bir Türk vatandaşı ile “*evlenme yolu*” ile Türk vatandaşlığını kazanmak için başvuran yabancının, Kanun’un 16’ncı maddesinde aranan şartlardan olan üç yıldan beri evli olma şartını, üç yıllık süre henüz dolmadığı halde sanki süre geçmiş ve şart gerçekleşmiş gibi göstermek için veya Kanun’un 11’inci maddesinde göre “*genel yoldan*” yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanmak için başvuran yabancının, vatandaşlığı kazanabilmesi için aranan Türkiye’de beş yıldan beri ikamet etme şartını, beş yıldır Türkiye’de legal olarak ikamet etmediği halde, etmiş gibi göstermek için sahte evrak vermesi, tespit edildiği takdirde, 31’inci madde hükmü uyarınca kişinin kazandığı Türk vatandaşlığının iptali için yeterli nedenlerdir²⁹².

Kanun, vatandaşlığı kazanma kararının iptaline karar verebilmesi için, kişinin yalan beyanda bulunurken veya vatandaşlığa alınmasına engel olacak olan gerçekleri gizlerken, yetkili makamları kandırma kastının olmasının gerekli olup olmadığı hususunda herhangi bir açıklık getirmemiştir. Doktrinde vatandaşlığı kazanma

²⁹¹ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 224; Tiryakioğlu, s. 60.

²⁹² Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 120. Yine Türk vatandaşlığını genel yoldan kazanmak için 11’inci maddeye göre gerekli olan, “*genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığın bulunmaması*” şartını aşabilmek amacıyla kişinin, HIV (+) olduğu gerçeğini gizlemesi de, bu durumun tespiti halinde kişinin gerçekleri gizlemek suretiyle kazandığı Türk vatandaşlığının iptaline neden olacaktır. Bkz. Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 224

kararının iptal edilebilmesi için kişinin iradesi ile ve idareyi kandırmak kastı ile yalan beyanda bulunmuş veya gerçekleri gizlemiş olmasının gerekli olduğunu savunan yazarlar²⁹³ olduğu gibi, yalan beyan veya önemli olan bilgilerin gizlenmesi halinde vatandaşlığın iptali için kişinin kastının aranmasına gerek olmadığını savunan fikirler²⁹⁴ de bulunmaktadır²⁹⁵.

Türk vatandaşlığını yetkili makam kararı ile kazanan kişinin, herhangi bir yalan beyanı veya hakkındaki gerçekleri gizlemesi veya başka herhangi bir etkisi olmaksızın, İdarenin kendi hatası nedeni ile hukuken vatandaşlığı kazanması için gerekli olan şartlar oluşmadığı halde yanlışlıkla Türk vatandaşlığına alınması halinde ise, kazandığı vatandaşlık kararının iptali mümkün değildir. Zira bu durumda kişinin vatandaşlığa alınmasındaki yanlışlık kişinin kendi kastına veya hatasına değil, İdarenin yetkili makamlarının kendi hatalarına dayanmaktadır. Kişi, vatandaşlığın kazanılması için gerekli olan hukuki şartlar oluşmadan Türk İdaresinin kendi hatası nedeniyle yetkili makam tarafından yanlışlıkla verilen bir kararla Türk vatandaşlığını kazanmıştır. Ancak Kanun’a göre, *“Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybına ilişkin kararlar, hukuki şartlar oluşmadan veya mükerrer olarak verildiği sonradan anlaşıldığı takdirde geri alınır”* (m.40). Fakat burada verilen karar artık, Türk vatandaşlığının kazanılmasının “iptal kararı” değil, yetkili makam tarafından yanlışlıkla verilen Türk vatandaşlığının kazanılması kararının “geri alınması”

²⁹³ Vatandaşlığa alınma kararının iptali için yalan beyan veya bazı hususların gizlenmesi unsurlarını, ilgili yani vatandaşlığa alınan şahıslar bilerek, kasten tahakkuk ettirmelidirler. Üçüncü bir şahsın, ilgililerden habersiz olarak, bu unsurları tahakkuk ettirmesi iptal için sebep olamaz. Bkz. Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 117; ayrıca benzer görüş için bkz. Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 120-121; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 252; Turhan/Tanrıbilir, s. 86.

²⁹⁴ Fişek Hicri, **Vatandaşlığa Alınmanın İptali**, s. 380-381.

²⁹⁵ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 120-121.

kararıdır. Geri alınma kararının verilmesi ile geri alınan karar, ilk karar tarihinden itibaren hükümsüz hale gelir (Yön.m.66)²⁹⁶.

İdare hukukunda, sakat bir idari işlemin askılı geçerliliğini ortadan kaldıran şartlardan biri olan iptal belli bir süreye bağlanmıştır. Bu süre geçtikten sonra, sakat bir idari işlem sürekli bir geçerliliğe sahip olur. Böyle bir çözüme, kamu yararı ile kişi yararı arasında bir denge sağlanarak, hukuki ilişkilerde istikrarın korunması amacıyla gidilmiştir. Aynı durumun geri alma bakımından da geçerli olması gerekir. Sakat bir idari karar geri alınıncaya kadar geçerli sayıldığından, bazı hukuki sonuçlar doğmuş ve bazı hukuki ilişkiler kurulmuş olabilir. İdare bir yandan hukuka aykırı işlemini geri almalı, öte yandan sakat idari işlemin geri alınmasına kadar doğurduğu hukuki durumları ve ilişkileri de korumalıdır. İşte bu istikrarı koruma endişesi ile, sakat bir idari işlemin ancak belli bir süre içinde geri alınabilmesi ve bu süre içinde geri alınmadığı takdirde sürekli bir geçerliliğe sahip kılınması zorunlu görülmüştür²⁹⁷.

Kanunda iptal kararının karar tarihinden itibaren hükümlerini doğuracağı, yani geriye yürümeyeceği kabul edilmiştir. Oysa Kanun vatandaşlığa alınma kararının iptalinden bahsetmektedir. Kararın iptal edilmesinin tabii sonucu olarak, iptalin vatandaşlığa alınma anından itibaren hüküm ve sonuçlarını doğurması gerekirdi²⁹⁸. Kanunda kabul edilmiş olan “geriye yürümeme” iptal müessesesinin

²⁹⁶ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 252-253; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 117-118; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 121; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 226.

²⁹⁷ Metin Günday, **İdare Hukuku**, 5. Bası, Ankara 2002, s. 159.

²⁹⁸ Görevli yargı merciince verilen iptal kararı, iptal edilen kararın alındığı tarihe kadar geriye yürür. Geriye alma ise, sakat bir idari kararın, İdarenin alacağı bir başka idari karar ile hükümsüz hale getirilmesi, alındığı tarihten itibaren hukuk âleminden silinmesidir. Bkz. Günday, s. 154-157.

mahiyeti ile bağdaşmaz. İptal kararının karar tarihinden itibaren hüküm ve sonuç doğuracağının kabul edilmesi, iptal müessesesi ile bağdaşmamaktadır. Önceki düzenlemede olduğu gibi, vatandaşlığa alınma kararı iptal edilen kişinin yapmış olduğu işlemlerin korunması bakımından geriye yürümemenin kabul edilmesi isabetli olacaktır. Özellikle, üçüncü kişilerle yapılan hukuki işlemlerin ve bitmiş, tamamlanmış hukuki işlemlerin iptal kararından etkilenmesine engel olmak için karar tarihinden itibaren hüküm ve sonuç doğurmasının kabulü isabetli olur²⁹⁹.

b. İptal Kararında Süre

Türk Vatandaşlığı Kanunu, Türk vatandaşlığı kararını iptali için herhangi bir süre tespit etmemiştir. Türk vatandaşlığının iptalini düzenleyen Kanun'un 31, 32 ve 33'üncü madde hükümlerine bakıldığında, Türk vatandaşlığını yetkili makam kararı ile kazanan kişinin, kendisine vatandaşlık kazandıran kararın alınmasına neden olan yalanının veya gizlediği gerçeklerin Türk İdaresi tarafından tespit edilmesi halinde, bu tespit vatandaşlığın kazanılmasından sonra ne kadar süre sonra olursa olsun, vatandaşlığa alınma kararının, kararı veren makam tarafından iptal edilebileceğidir³⁰⁰. Ancak, vatandaşlık devamlı bir hukuki statü tesis ettiğinden uzun zaman iptal edilebilme ihtimali içinde bırakılmaması gerekirdi³⁰¹.

²⁹⁹ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 123.

³⁰⁰ 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun, kanunlaşmasından önce hazırlanan tasarıda mülga 403 sayılı Kanun'un 24'üncü maddesindeki hükmün benzeri bir şekilde iptali süresi beş yıldan on yıla çıkarılmış şekilde düzenlenmişti. Tasarının 31/2 maddesi, "*iptal kararı, Türk Vatandaşlığının kazanılmasından başlayarak on yıl geçtikten sonra verilemez*" şeklinde düzenlenmişti. Ancak 10 yıllık süre tasarının İçişleri Komisyonu tarafından yapılan incelemesinden sonra hükümden çıkarılmıştır. On yıllık süreye ilişkin düzenlemenin vatandaşlık işleminin zaten baştan beri yok hükmünde olduğu gerekçesi ile değiştirildiği yazılan raporda belirtilmiştir. Bkz. Tasarı, Madde Gerekçeleri, m.31.

³⁰¹ Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 117. Bkz. Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 225.

Her ne kadar kişi vakti zamanında söylediği yalan veya vatandaşlığa kabulü bakımından esas teşkil eden önemli hususları kendisi gizleyerek ve Türk Devletini kasıtlı bir şekilde kandırarak kendisi bu sonuna sebebiyet vermiş olsa da böylesi bir idari kararın hiçbir süre sınırlamasına tabi tutulmaksızın verilmesine imkân tanımak, istikrarın sağlanması bakımından son derece zararlı ve kişi bakımından ciddi hak kayıplarına neden olabilecek olan bir düzenlemedir³⁰².

Türk Vatandaşlığı Kanunu yürürlükten kaldırdığı 403 sayılı Kanun’un aynı konuyu düzenleyen 24/2 maddesi hükmüne göre, *“ilgilinin Türk vatandaşlığına alınmasından başlayarak beş yıl geçtikten sonra iptal kararı verilmesi mümkün değildir”*. Kanun’un vatandaşlığa alınma kararının iptali edilebilmesi için koyduğu beş yıllık sürenin istikrarın sağlanmasına hizmet ettiği kabul edilmektedir³⁰³.

c. İptal Kararını Vermeye Yetkili Olan Makam

Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre, vatandaşlık kararının iptaline karar verecek olan makam, kişinin Türk vatandaşlığına alınması kararını veren makamdır³⁰⁴.

Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre, sonradan yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kazanılma yollarından, 10 ve 11’inci madde uyarınca, *“genel yolla”*

³⁰² Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 229.

³⁰³ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 253. Vatandaşlık kararlarının iptalinde, kararın verilebilmesi için belirlenen süreler, Avusturya Vatandaşlık Kanunu’nun 34’üncü maddesinde iki yıl, İsviçre Vatandaşlık Kanunu’nun 41’inci maddesinde beş yıl, Hollanda Vatandaşlık Kanunu’nun 14’üncü maddesinde oniki yıl şeklinde düzenlenmiştir. Bkz. Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 229.

³⁰⁴ Tiryakioğlu, s. 61-62; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 253.

vatandaşlığın kazanılmasının iptali, 13'üncü madde uyarınca, *“ikamet şart aranmaksızın yeniden vatandaşlığın kazanılmasının iptali”*, 14'üncü madde uyarınca, *“Türk vatandaşlığını seçme hakkı ile kaybedenlerin ikamet şartı aranmak suretiyle yeniden vatandaşlığa alınma kararlarının iptali”* ve 16'ncı madde uyarınca, *“evlilik yolu ile vatandaşlığın kazanılma kararının iptali”*, hakkında karar vermeye yetkili olan makam, İçişleri Bakanlığı'dır. Kanun'un 12'nci maddesi uyarınca, *“istisnai yoldan vatandaşlığın kazanılması kararının iptali”* ile 14'üncü madde uyarınca, *“kaybettirme kararı ile Türk vatandaşlığını kaybedenlerin ikamet şartı aranarak yeniden vatandaşlığa alınma kararlarının iptali”* hakkında karar vermeye yetkili olan makam ise, Bakanlar Kurulu'dur³⁰⁵.

Türk vatandaşlığını kazanan kişinin, vatandaşlığı kazanmak amacıyla yalan beyanda bulunmuş olduğunun veya vatandaşlığın, kazanılma kararına esas teşkil eden önemli hususları gizlediğinin tespit edilmesi halinde, vatandaşlığın iptali hakkında yetkili olan makam, vatandaşlığın iptaline karar vermek zorundadır. Kanun bu konuda yetkili makama takdir hakkı bırakmamıştır. Türk Vatandaşlığı Kanunu, Türk vatandaşı olan kişi hakkında şartları oluşsa bile kaybettirme kararı verme konusunda Bakanlar Kurulu'na tanıdığı takdir yetkisini, 31'inci madde uyarınca verilecek olan vatandaşlığın iptali kararında, kararı vermeye yetkili olan makama tanınmamıştır³⁰⁶.

³⁰⁵ Mülga 403 sayılı Kanun'un 24'üncü maddesinde, vatandaşlığın iptali hakkında karar vermeye yetkili olan makam Bakanlar Kurulu olarak düzenlenmişti.

³⁰⁶ Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 117; Fişek, s. 382; Turhan/Tanrıbilir, s. 85; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 229-230; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 119.

d. İptal Kararının Hükümü ve Sonuçları

Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre “*iptal kararı, karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder. İptal kararı ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan eş ve çocuklar hakkında da uygulanır*” (m.32).

Görüldüğü üzere, Türk vatandaşlığına alınmak için, kişinin söylediği yalanların veya gizlediği gerçeklerin tespit edilmesi durumunda, vatandaşlığı cezai olarak iptal edilmekle birlikte bu iptal kararının hükmü geriye yürümektedir. Kanun, iptal kararının, karar tarihinden itibaren hüküm ifade edeceğini, çok açık bir şekilde düzenlemiştir. Gerçekten de vatandaşlığın iptali kararının doğuracağı sonuçların geriye dönük olarak hüküm ifade etmemesi aksinin vukuu halinde doğabilecek olan karışıklıkların önüne geçilmesi açısından son derece yerinde bir düzenlemedir³⁰⁷.

Vatandaşlığın iptali kararı kişinin iradesi dışında verilen bir cezai karar olduğu halde sadece kendisi hakkında değil, aynı zamanda kişiye vatandaşlık kazandıran karara bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan eşi ve çocukları hakkında da hüküm ifade eder. İptal kararı ile birlikte hepsi birden yabancı statüsüne geçerler³⁰⁸.

³⁰⁷ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 230; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 253; Aksi görüş için bkz. Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 118; Uluocak, s. 107

³⁰⁸ Türk vatandaşlığı iptal edilenler, vatandaşlıkları iptal edilerek yabancı statüsüne geçmekle yabancılar hakkında getirilen bütün sınırlamalara tabi olurlar. Nitekim Kanun, bu zorunluluğu açıkça ifade etmektedir, Kanun'a göre, “*vatandaşlığı iptal edilenler hakkında 15.7.1950 tarihli ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun hükümleri uygulanır*” (m.33).

Ancak, vatandaşlığı iptal edilen kişinin, kazandığı vatandaşlık kararına bağlı olmaksızın Türk vatandaşlığını kazanın eşi ve çocukları vatandaşlığın iptali kararından etkilenmezler. Kişinin vatandaşlığının iptali kararının hükümleri bu durumdaki eş ve çocuklar bakımından geçerli değildir. Kişinin Türk vatandaşlığını kazanmasından sonra doğan çocukları bir Türk anne ve/veya babadan doğmakla aslen doğum yolu ile kazandıkları vatandaşlıklarını, anne ve/veya babalarının vatandaşlıkları iptal edildiği için kaybetmezler. Keza Türk vatandaşlığını kazanan bir kişinin daha sonra bir yabancı ile evlenmesi ve yabancı olan eşinin Kanun'un 16'ncı maddesinde düzenlenen evlenme yolu ile Türk vatandaşlığını kazanması halinde de eşi vatandaşlığın iptali kararından etkilenmez. Bu sonuç vatandaşlığın iptal kararının geriye yürümeyerek karar tarihinden itibaren hüküm ifade etmesinden kaynaklanmaktadır³⁰⁹.

Vatandaşlık Kanunu, vatandaşlığı iptal kararı vermeye yetkili olan makama, vatandaşlığın iptalinin yanı sıra ayrıca, gerekli görmesi halinde, bu kişilerin mallarının tasfiyesine de karar verme imkânı tanımıştır³¹⁰. Yetkili makam vatandaşlığın iptali kararı verme hususunda takdir yetkisine sahip olmamakla birlikte, iptal kararı ile birlikte verilebilecek olan kişinin mallarının tasfiyesine karar verme hususunda takdir yetkisine sahiptir³¹¹.

³⁰⁹ Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 126; Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 254; Seviğ, s. 125; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 231; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 119-120.

³¹⁰ Kanun'un 33'üncü maddesine göre, *"bunlardan mallarının tasfiyesi gerekli görülen hallerde bu husus iptal kararında belirtilir. Bu kişiler en geç bir yıl içinde Türkiye'deki mallarını tasfiye etmek zorundadır. Aksi halde malları Hazinece satılarak bedelleri nam ve hesaplarına kamu haznedarlığı sistemine dâhil bir kamu bankasına yatırılır"*.

³¹¹ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 255; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 231.

Vatandaşlığın iptali ile birlikte kişinin mallarının tasfiyesine de karar verilmesi halinde bu hususun iptali kararında ayrıca belirtilmesi gerekmektedir. Mülga 403 sayılı Kanun'un vatandaşlığın iptalini düzenleyen 33'üncü maddesine göre, iptal kararının yanında mallarının tasfiyesine karar verilen kişilerin aynı zamanda sınır dışı edilmeleri lüzumlu görüldüğü takdirde bu husus iptal kararında belirtilir. Bu kişilerin bir yıl içinde mallarını kendilerinin tasfiye etmesi ve kendi rızaları ile ülkeyi terk etmemeleri halinde malları hazinece tasfiye edilerek bedeli nam ve hesaplarına yatırılır ve Türkiye'yi terke davet edilirlerdi. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, genel düzenlenmesine uygun olarak vatandaşlığın iptali kararında da yine vatandaşın lehine bir değişiklik yaparak vatandaşlığı iptali edilen kişilerin mallarının tasfiyesinin yanı sıra Türkiye'den sınır dışı edilmelerine de karar verilmesi hükmünü kaldırmıştır³¹².

Kanun, vatandaşlığın iptali ile birlikte mallarının tasfiyesine de karar verilen kişilerin, bu karara karşı yargı yoluna başvurmaları halinde, malların tasfiyesinin dava sonuçlanana kadar duracağını düzenlemektedir (33/2). Bu hüküm, açılan davanın kişinin lehine sonuçlanması halinde dava sürecinde malların tasfiye edilmiş olmasının kişinin hakları üzerinde yaratacağı ihlalin önüne geçmeyi amaçlayan bir ihtiyati tedbir niteliğindedir³¹³.

³¹² Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 120; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 123-124; Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 232.

³¹³ Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 233; Doğan, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 125; Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, s. 121.

2. Kazak Vatandaşlık Hukukunda “Vatandaşlığın İptali”

Kazak vatandaşlığına alınmanın iptali, yetkili makam kararı ile sonradan Kazak vatandaşını kazanan kişilerin, Kazak vatandaşlığına alınabilmek için yalan beyanda bularak veya sahte belgeler ibraz ederek Kazakistan devletini kandırmaları sonucunda, vatandaşlığa alınabilmek için söyledikleri yalanın veya ibraz ettikleri sahte belgenin yani yaptıkları hilenin tespit edilmesi durumunda, Kazak vatandaşlığına alınma kararının iptal edilmesidir³¹⁴.

Kazak Vatandaşlığı Kanunu’nun 22’nci maddesine göre, *“eğer Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşlığı, yalan beyan ve sahte belgeler sonucunda edinilmişse; herhangi bir süreyle sınırlı olmaksızın bu durumun yetkili makam tarafından tespit edildiği anda vatandaşlığın iptaline İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Kazakistan Cumhurbaşkanı karar verir. Bu durum kişinin eşi ve çocuklarına da sirayet eder, kişi yabancı statüsüne tabi kılınır”* demek suretiyle bunu hüküm altına almıştır (KVK.m.22/1).

Kazak vatandaşlığını sonradan kazanan kişinin, Kazak vatandaşlığını kazanmak için yetkili makamlara vermiş olduğu beyanın yalan olduğuna ve yine bu makamlara vermiş olduğu belgelerin sahte olduğuna ilişkin şüphe elde edildiğinde, İçişleri Bakanlığı gereken tahkikatı yapmakla yükümlüdür. Kazak vatandaşlığının,

³¹⁴

Kuljabayeva, s. 105; Azretbergenova, s. 154.

yalan beyanda bulunma veya sahte belgeler sonucunda kazanıldığı gerçeğinin ortaya çıkması durumunda İçişleri Bakanlığı vatandaşlığın iptalini Cumhurbaşkanı'ndan talep eder (KVK.m.22/2).

Cumhurbaşkanı'nın vatandaşlığın iptali hususunda takdir hakkı yoktur³¹⁵. Cumhurbaşkanı'nın kararının Resmi Gazete'de yayımlanmasından itibaren kişinin Kazak vatandaşlığının iptali tescile geçirilir (KVK.m.22/3).

Kişi vatandaşlığın iptali hususundaki kararın Resmi Gazete'de yayımlanmasından itibaren 30 günlük süre içerisinde Cumhurbaşkanı kararına karşı itirazda bulunabilirler. Cumhurbaşkanı itirazı esas alarak, vatandaşlığın iptali hakkındaki kararlarını tekrar inceleyebilir (KVK m. 41/2)³¹⁶.

Kazak Vatandaşlığı Kanunu 29'uncu maddesinde, aranan şartları şahsında taşıyan kişinin vatandaşlığa alınıp alınmaması hususunda Kazakistan Cumhurbaşkanının takdir yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın kararının yargı yoluyla doğrudan iptali mümkün görülmemektedir. Bununla birlikte hâkim, vatandaşlığın kazanılmasında vuku

³¹⁵ Suleymenov, s. 109.

³¹⁶ KVK'nun 41'inci maddesinin 2'üncü fıkrası uyarınca, vatandaşlığa alınma başvurusunun, yetkili makamlar tarafından, kanunda öngörülmeyen sebeplere dayandırılarak reddedilmesi, kanunda belirtilen süre içerisinde ele alınmaması ve benzeri diğer hukuka aykırılık halleri tespit edilirse, ilgili kişi bu konuda yetkili makama veya mahkemeye başvuruda bulunabilir. Bkz. Azretbergenova, s. 155.

bulmuş eksikliklerin ve kanuna aykırılıkların kaldırılmasını kararlaştırabilir. Hatta Cumhurbaşkanı'ndan ilgili dilekçeyi yeniden ele almasını isteyebilir³¹⁷.

Kazak Vatandaşlığı Kanunu'nu 23'üncü maddesi uyarınca, iptal kararı ilgili kişiye bağlı olarak Kazak vatandaşlığını kazanan eş ve çocukları hakkında da uygulanır. Bu gibi kişiler yabancı statüsüne tabi olacaklarından, ülkede ikamet ve seyahatleri ile sınır dışı edilmeleri gibi hususlar bakımından diğer yabancılara uygulanan mevzuata tabi olacaklardır (KVK.m.23/1).

Vatandaşlığının iptaline karar verilen kişinin Kazakistan'da bulunan mallarını tasfiye etmesi için kendisine bir yıl süre verilir, bu süre içerisinde mallarını tasfiye etmeyen ya da edemeyen kişinin malları, Devlet İdaresi tarafından tasfiye işlemlerine tabi tutulur (KVK.m.23/2)

Konuyla İlgili Değerlendirme

Gerek Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda, gerek Kazak Vatandaşlığı Kanunu'nda, kişinin vatandaşlığa alınmasını sağlayan kararın iptal edilmesi ile kişi, vatandaşlığını iradesi dışında cezai olarak kaybetmiş olur ve o andan itibaren tekrar

³¹⁷

Kuljabayeva, s. 105-106.

yabancı statüsüne geçer. Kazak ve Türk vatandaşlığının iptali kararı, sadece, sonradan yetkili makam kararı ile Türk ve Kazak vatandaşlığını kazanan kişiler için alınabilir. Doğum yolu ile aslen vatandaşlığını kazanmış olan kişiler bakımından vatandaşlığın iptali kararının verilmesi mümkün değildir.

Kazak Vatandaşlığı Kanunu'nda, söylenen yalanın veya ibraz edilen sahte belgenin “*Kazak vatandaşlığını kazanmak amacıyla*” yapıldığı belirtilerek, kişinin vatandaşlığa alınmasına neden olan yalan beyan veya ibraz ettiği sahte belge ile yetkili makamları kandırma kastının olması gerektiği belirtilmektedir. Türk Vatandaşlık Kanunu ise, vatandaşlığı kazanma kararının iptaline karar verebilmesi için, kişinin yalan beyanda bulunurken veya vatandaşlığa alınmasına engel olacak olan gerçekleri gizlerken, yetkili makamları kandırma kastının olmasının gerekli olup olmadığı hususunda herhangi bir açıklık getirmemiştir.

Kanaatimce, sonradan kazanılan vatandaşlığın iptali gibi ağır hüküm ve sonuçları olan bir kararda, kişinin vatandaşlığa alınabilmek için yetkili makamları kandırma kastının bulunup bulunmadığının aranması gerekmektedir. Kişinin kendisinin yetkili makamları aldatmak gibi bir kastı, iradesi olmadığı durumlarda kazanmış olduğu vatandaşlığın iptalinin mümkün olmaması gerekir.

Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda ve Kazak Vatandaşlığı Kanunu'nda, vatandaşlık kararının iptali için herhangi bir süre tespit etmemiştir. Her iki ülkenin hukuk sisteminde yetkili makam kararı ile vatandaşlık kazanan kişinin, kendisine vatandaşlık kazandıran kararın alınmasına neden olan yalanının veya gizlediği

gerçeklerin veya ibraz ettiği sahte belgelerin Devlet İdaresi tarafından tespit edilmesi halinde, bu tespit, vatandaşlığın kazanılmasından sonra ne kadar süre sonra olursa olsun, vatandaşlığa alınma kararı, kararı veren makam tarafından iptal edilebilecektir.

Vatandaşlığa alınma kararının iptali edilebilmesi için herhangi bir süre öngörmemesi, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun vatandaşın aleyhine olan düzenlemelerden birisi ve beklide en önemlisidir. Türk vatandaşı olan kişinin, vatandaşlığının kaybına neden olarak onu yeniden yabancı konumuna sokan yetkili makam tarafından verilecek olan idari bir kararın hiçbir zaman sınırlandırılmasına tabi olmaksızın verilebilmesi vatandaşlık hukuku açısından kişinin sahip olduğu vatandaşlığına olan güveni ve istikrarı ciddi anlamda zedeleyen bir düzenlemedir. Ayrıca bu durum hem hukukun genel ilkeleri hem de vatandaşlık hukukunun ilkeleri bakımından doğru bir düzenleme olmamıştır.

Kanaatimce, vatandaşlık hukuki bir statü tesis ettiğinden uzun zaman iptal edilebilme ihtimali içinde bırakılmaması gerekir. Çünkü, kişi, vatandaşlığı kazandığı andan başlayarak, bu kazanma kararının iptaline karar verilinceye kadarki süre içerisinde, kendini vatandaşlığını kazandığı ülkenin bir ferdi sayarak yaptığı hukuki işlemler, kazandığı haklar, aile hukuku bakımından evlenmesi, çocuk sahibi olması, yabancı birisini evlatlık alması ya da kendisine miras kalması gibi durumlarda oluşan değişiklikler ve kazandığı çeşitli kazanımlar, vatandaşlığa alınma kararının iptal edilmesi halinde, büyük karışıklıklara neden olabilecektir.

Ayrıca kişinin, Türk veya Kazak vatandaşlığını, yetkili makamlara sahte belge ibraz ederek kazandığını varsaysak bile, kişinin cezai anlamda işlediği sahtecilik suçunda bile ceza kanunlarında dava ve ceza zamanaşımı süreleri öngörölmüş iken, idari karar niteliğinde bulunan vatandaşlığa alınma kararının iptali için belirli bir süre öngörölmemesi, hem hukukun genel ilkelerine, hem de sonradan ortaya çıkan kazanılmış haklara saygı ilkesine aykırı olacaktır.

SONUÇ

Kişileri devlete bağlayan hukuki bağ olan vatandaşlık eskiden olduğu gibi günümüzde de büyük öneme sahiptir. Çünkü vatandaşlık kişilerin yurt içinde veya yurt dışında devletin vatandaşlarına tanıdığı hak ve imtiyazlardan yararlanabilmesini sağlamaktadır. Bu itibarla, günümüzde vatandaşlık ve daha genel manası ile tabiiyet, milletlerarası alanda kişilerin belirli bir devlete aidiyetini temel unsurlardan birisi olmaya devam etmektedir.

Vatandaşlık konusunda kişilerin sosyal (ilke olarak soy, dil, din gibi) nitelikleri, kişinin, devletin insan ögesine bağlılığına ilişkin hukukun düzenleme ve inceleme alanı dışında kalmıştır. Devlet, vatandaşlığı hukuksal bir bağ olarak tanımlamıştır. Bu nedenle, vatandaşlık, belirli bir devlet ile kişi arasındaki karşılıklı hak, görev ve yükümlülük ilişkilerini belirleyen hukuksal bağ olarak tanımlanmaktadır. Vatandaşlığın bu durumu Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin 2'nci maddesinde *“Vatandaşlık bir kişi ile bir devlet arasındaki hukuksal bağ anlamına gelir; kişinin etnik kökenini göstermez”* şeklinde ifade edilmiştir.

Vatandaşlık hukukunun genel ilkelerinden birisi kişiye tabiiyetin zorla yüklenemeyeceği, başka bir ifade ile kişinin tabiiyetini değiştirmede serbest olmasıdır. Tabiiyetin sürekliliğinin ve mülkiliğin etkisini kaybetmeye başlamasıyla, kişinin tabiiyetini değiştirmesi de kabul edilmeye başlamıştır. Kişi, ekonomik, siyasi ya da sosyal sebeplerle tabiiyet bağı ile bağlı olduğu devleti değiştirmek isteyebileceği gibi, devlet de, mükellefiyetlerini yerine getirmeyen kişilerin tabiiyetinde bulunmasını arzu etmeyebilir. Dolayısıyla, vatandaşlığın kaybında, kişilerin menfaatleri olduğu kadar, devletlerin de menfaatleri olabilir. Devletler, mükellefiyetlerini hiç veya gereği gibi

yerine getirmeyen kişilere hukuki ve siyasi koruma bahşetmek zorunda kalmayacaklardır. Bu sebeplerden dolayı, modern vatandaşlık kanunlarında, hem kişinin kendi iradesi ile vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmekte ve hem de devletin, vatandaşlıktan doğan mükellefiyetlerini yerine getirmeyen kişileri vatandaşlığından kovabilmesine imkân tanımaktadır.

Bu günün modern hukuk anlayışında vatandaş ile yabancı sadece “*sadakat*” ölçüsüyle ayırma tabi tutulmaktadır. Yabancıda, devlete sadakat değil, sadece kanunlara itaat beklenmektedir. Hâlbuki vatandaş her şeyden önce vatandaşı bulunduğu devlete sadakat ile mükelleftir. Sadakatin kalkması halinde, artık vatandaşın kendini yabancılıktan ayıran temel unsurunu kaybetmiş olacaktır. Bu itibarla sadakatsizliği belirten fiiller vatandaşlığın kaybedilmesi için yeterli sebepler teşkil eder. Bu gibi sadakatsizliği gösteren fiiler ise çeşitlidir. Bunları Anayasada tek tek saymak tehlikeli bir yoldur. Değişen ihtiyaçlara ve özellikle zamanın sadakat anlayışına uygun olarak tedbir alabilme imkânını ileride yapılacak kanunları bırakmak yerinde bir düzenleme olur. Türk Anayasası da bu yolu tercih etmiştir. Esasında “*vatana bağlılıkla bağdaşmama*” kıstası “*vatana sadakatsizliği*” ifade etmektedir. Vatandaşlıktan çıkarma müessesesini tamamen ortadan kaldırma fikri de müdafaa edilebilir. Ancak bazı hallerde bunlara lüzum görüldüğü de bir gerçektir. Problem vatandaşlıkla ilgisi kalmayan, vatana sadakati bir yükümlülük olarak hissetmeyen kimselere ve yalnız bu gibi kimselere bu müeyyidelerin tatbikini temin edici kontrolü kurabilmektir.

Türk hukukunda olduğu gibi Kazakistan hukukunda vatandaşlığın kaybı ikiye ayrılmaktadır. İlk olarak kişi, sübjektif bir hak olarak vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletin vatandaşlığından çıkabilir. Bu halde, kişi iradesini kanunda öngörülen şekilde

açığa vurmakla daha önce vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletin vatandaşlığını terk edebilecektir. Kişiyi tanınmış olan bu sübjektif hakkın kullanılmasının milletlerarası alanda kabul edilen tek bir sınırı bulunmaktadır. Kişi, sübjektif hakkını kullanarak “*vatansız*” kalamaz. Başka bir anlatımla kişiye vatansız kalma hakkı tanınmamaktadır. Dolayısıyla kişi vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletin vatandaşlığını kendi iradesi ile terk edebilmesi için, başka bir devletin vatandaşlığını kazanmış olmalıdır. İkinci olarak, kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devlet de kişiyi vatandaşlığında istemeyebilir. Kişinin yerine getirmedeği veya ihmal gösterdiği mükellefiyetleri ağırlığına göre devlet vatandaşlık hukuku bakımından sonuçları hafif veya dar olan bir müeyyide uygulamaktadır. Türk vatandaşlık hukukunda devlete karşı mükellefiyetlerini yerine getirmeyen vatandaşlara vatandaşlık hukuku bakımından uygulanan müeyyide mülga 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda kaybettirme ve çıkarma olarak düzenlemişken 12.06.2009 tarihinde yürürlüğe giren 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda yalnızca kaybettirme başlığı altında düzenlenmiştir. 403 sayılı mülga Kanun’da yer alan izin almadan yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanmanın Türk vatandaşlığının kaybettirilme sebebi olmaktan çıkarılması ve askerlik yükümlülüğüne bağlı Türk vatandaşlığını kaybettirme sebepleriyle çok eleştirilen çıkarma hükmü yeni kanunda düzenlenmemiştir.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu esas itibariyle vatandaşlık hukuku alanındaki uluslararası gelişmeleri göz önünde bulundurarak vatandaşlık ilişkisinin kesilmesi hususunda gözden geçirilmiş ve yeni düzenlemeler getirmiştir.

Kazak Vatandaşlığı Kanunu’nda ise Kazakistan vatandaşlığı ile ilişki farklı nedenlerden dolayı kesilebilmektedir. Vatandaşlıktan çıkma; vatandaşlığa alınmanın

iptali; seçme hakkı ile vatandaşlığın kaybı vatandaşlık ilişkisinin kesilmesini düzenleyen hükümlerdir. Ancak, 1997 yılında kabul edilen Kazak Vatandaşlığı Kanunu, vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesi durumunda ortaya çıkacak sonuçları ve vatandaşlığı kesilen kişinin çocuğunun tabiiyetinin ne olacağı konusunda yeterli düzenlemelere sahip değildir. Ayrıca vatandaşlıktan yetkili makam kararı ile çıkma durumlarını düzenleyen hükümlerde Cumhurbaşkanı'na nihai takdir hakkı tanınması ve Cumhurbaşkanı'nın kararına karşı yargı yolunun kapalı olması hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Her iki devletin, vatandaşlığın kaybı yollarını düzenlerken mümkün olduğunca vatandaşlık hukukunun direktif ilkelerini göz önünde bulundurdıkları tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aqışhev/Asılbekov/Baypakov, **Kazakistan Tarihi: Ocherkter (Kazakistan Tarihi)**, Almatı 1994.

Arat Tuğrul, **Ticaret Şirketlerinin Tabiiyeti**, Ankara 1970.

Aybay Rona, **Yabancılar Hukuku**, İstanbul 2005 (Yabancılar).

Aybay Rona, **Kadının Uyrakluğu Üzerine Evlenmenin Etkisi**, Ankara 1980 (Kadının Uyrakluğu).

Aybay Rona, **Vatandaşlık Hukuku: Yurttaşlık Hukuku**, 5.Baskı, İstanbul 2003 (Yurttaşlık Hukuku).

Aybay Rona, **Vatandaşlık Hukuku**, 3.Baskı, İstanbul 2008 (Vatandaşlık Hukuku).

Aybay Rona/Dardağan Esra, **Yasaların Uluslararası Düzeyde Çatışması**, 2.Bası, İstanbul 2008.

Azretbergenova İndira, **Türk ve Kazak Hukukunda Vatandaşlığın Kazanılması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002.

Basin Yuriy Grigoriyevich, **Grajdanskoe Pravo**, Almatı 1997.

Baymuratov M.A., **Mejdunarodnoye Publichnoye Pravo (Uluslararası Umumi Hukuk)**, Moskova 2003.

Berki Osman Fazıl, **Vatandaşlık Hukuku**, Ankara 1964 (Vatandaşlık).

Berki Osman Fazıl, **Devletler Hususi Hukuku: Tabiiyet ve Yabancılar Hukuku**, I. Cilt, 7. Baskı, Ankara 1970 (Hususi Hukuk).

Bekyashev K.A., **Mejdunarodnoye Publichnoye Pravo (Uluslararası Genel Hukuk)**, Moskova 1999.

Boguslavskiy M.M., **Mejdunarodnoye Çastnoye Pravo (Devletlerarası Özel Hukuk)**, Moskova 1994.

Bulgakova, D. A./İstayev, A. J., **Vseobshaya İstoriya Gosudarstva i Prava (Devlet ve Hukukun Genel Tarihi)**, 2. Baskı, Almatı 2001.

Çelikel Aysel, **Yabancılar Hukuku**, İstanbul 2000 (Yabancılar).

Çelikel Aysel, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 6. Baskı, İstanbul 2000 (Özel Hukuk).

Chezare Sanfilippo, **Kurs Rimskogo Çastnogo Pravo (Roma Özel Hukuku Kursu)**, Moskova 2002.

Çiği Muazzez İlmiye, **Vatandaşlık Tepkilerim**, İstanbul 2005.

Dal Kemal, **403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununa Göre Vatandaşlık Hukuku Ders Notları**, Ankara 1965.

Didenko, A.G., **Grajdanskoe Pravo (Medeni Hukuk)**, Almatı 2006.

Dmitriyeva G.K., **Mejdunarodnoye Çastnoye Pravo (Devletlerarası Özel Hukuk)**, Moskova 2000.

Doğan Vahit, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 6. Baskı, Ankara 2006 (Vatandaşlık).

Doğan Vahit/Hasan Odabaşı, **Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku**, Ankara 2004.

Doğan Vahit, **5901 Sayılı Kanuna Göre Güncellenmiş Türk Vatandaşlık Hukuku Türk Vatandaşlık Hukuku**, 9. Baskı, Ankara 2009 (Vatandaşlık Hukuku).

Doğan İsmail, **Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları: İnsan Haklarının Kültürel Temeller**, Ankara 2007.

Doğan İlyas, **Devletler Hukuku**, Ankara 2008.

Erdem B.Bahadır, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul 2010 (Vatandaşlık Hukuku).

Ekşi Nuray, **Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü**, İstanbul 2005.

Eren Abdurrahman/Alesker Aleskerli, **Yeni Anayasalar, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Cumhuriyetleri Anayasaları**, Ankara 2005.

Fişek Hicri, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Ankara 1959 (Vatandaşlık).

Fişek Hicri, **Anayasa ve Vatandaşlık**, Ankara 1961 (Anayasa).

Gençcan Ömer Uğur, **Türk Medeni Kanunu, Bilimsel Açıklama-İçtihatlar**, 2. Baskı, C. 1, Ankara 2007.

Göğer Erdoğan, **Devletler Hususi Hukukundaki Çağdaş Akımlar**, Ankara 1970 (Çağdaş Akımlar).

Göğer Erdoğan, **Türk Tabiiyet Hukuku**, 4. Baskı, Ankara 1979 (Tabiiyet).

Göğer Erdoğan, **Türk Tabiiyeti Hukuku**, 2. Baskı, Ankara 1974 (Türk Tabiiyeti).

Gözler Kemal, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa 2004 (Anayasa).

Gözler Kemal, **Devletin Genel Teorisi**, Bursa 2007.

Günday Metin, **İdare Hukuku**, 5. Bası, Ankara, 2002.

Gyev D, **Grajdanskoye Pravo (Medeni Hukuk)**, Moskova 2007.

Kaya Gözde, **Avrupa Vatandaşlığı**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2003.

Kabanshik, Stanovleniye Pravovogo Gosudarstva v Respublike Kazakistan (Kazakistan Cumhuriyeti'nin Hukuk Devleti Olarak Oluşması), Yüksek Lisans Tezi, Aktau 2001.

Kılıç Oğuz Aylin, **Fedakar Eş - Fedakar Yurttaş: Yurttaşlık Bilgisi ve Yurttaş Eğitimi**, İstanbul 2007.

Kozıbayev Manash, **Kazak Tarihi (Kazak Tarihi)**, Almatı 1996

Kuljabayeva J.O., **Halkaralık Jariya Hukuk (Devletlerarası Umumi Hukuk)**, Almatı 2003.

Kymlicka Wiil, **Çok Kültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul 1988.

Laminsev Aleksandr Aleksandrovich, **Mejdunarodnoye Chastnoye Pravo (Devletler Özel Hukuku, Soru-Cevap)**, Moskova 2006.

Malahov, **Etapi Razvitiya İnstituta Grajdanstva v Rossyi (Rusya’da Vatandaşlığın Tarihi Gelişimi)**, Yüksek Lisans Tezi, Moskova 1999.

Nısanbekova Lazzat, **Mejdunarodnoye Çastnoye Pravo (Milletlerarası Özel Hukuk)**, Almatı 2006.

Nomer Ergin, **Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul 2002 (Vatandaşlık).

Nomer Ergin, **Devletler Hususi Hukuku**, 13. Baskı, İstanbul 2005 (Hususi Hukuk).

Nomer Ergin, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 29.5.2009 Tarihli ve 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununa Göre Yenilenmiş, İstanbul 2009 (Vatandaşlık Hukuku).

Özel Ayla, **Türk Vatandaşlığının İrade Dışı Kaybı**, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 1989.

Öztan Bilge, **Medeni Hukukun Temel Kavramları**, 26. Bası, Ankara 2007.

Sapargaliyev Kayrat, **Konstitutsionnoe Pravo Respubliki Kazahstan (Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa Hukuku)**, Almatı 2002.

Sargın Fügen, **Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye’de Taşınmaz Mal ve Sınırlı Ayni Haklardan Yararlanmaları**, Ankara 1997.

Seviğ Muammer Raşit, **Devletler Hususi Hukuku: Tabiiyet-i Yabancılar Hukuku – Kanunlar İhtilafı**, I. Cilt, 2. Baskı, İstanbul 1947 (Yabancılar Hukuku).

Seviğ Muammer Raşit/Seviğ Vedat Reşit, **Devletler Hususi Hukuku**, İstanbul 1983.

Seviğ Vedat Reşit, **Yeni Anayasamız Ve Türk Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 28, S. 3-4, İstanbul 1963 (Vatandaşlık Hukuku).

Suleymenov Marat, **Mejdunarodnoye Çastnoye Pravo (Uluslararası Özel Hukuk)**, Almatı 1997.

Şanlı Ahmet, **Yabancı Ülkede Zarara Uğrayan Vatandaşın Devlet Tarafından Diplomatik Korunması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

Şetinina Baris Vasiloviç/Gorşeneva M., **Kurs Sovetskogo Gosudarstvennogo Prava (Sovyet Umumi Hukuku Kursu)**, Moskova 1971.

Şudra, **Grajdanstvo i Natsionalnaya İdentifikatsiya v Politicheskom Prostranstve Rossii, (Siyasi Sınır İçerisinde Vatandaşlığı Özelleştirme ve Ulusallaştırma)**, Moskova 1998.

Tekinalp Gülören, **Türk Yabancılar Hukuku**, 8. Baskı, İstanbul 2003.

Turhan Turgut/Tanrıbilir Feriha Bilge, **Vatandaşlık Hukuku Ders Notları**, Ankara 2009.

Tusa, **Mejdunarodno-Pravoviye Voprosi Grajdanstva (Vatandaşlığın Uluslararası Hukukunda Sorunları)**, Yüksek Lisans Tezi, Sankt-Peterburk 1999.

Uluocak Nihal, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul 1989.

Unat İlhan, **Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi**, Ankara 1966.

Unat İlhan, **Türk Vatandaşlık Hukuku, Metinler-Mahkeme Kararları**, Ankara 1966 (Kararlar).

Yerofeyev Andrey Yevgeniyevich, **Ponyatiya i Prinsipi Grajdanstva Rossiskoy Federasii (Rusya Federasyonu Vatandaşlık Kavramı ve Prensipleri)**, Yüksek Lisans Tezi, Moskova 2005.

Yüzbaşıoğlu Necmi, **Anayasa Hukukunun Temel Metinleri**, 6.Baskı, 2009 İstanbul.

Zimanov/Bindera, **İstoriya Gosudarstva i Prava Sovetskogo Kazahkstana 1917–1925 (Sovyet Kazakistanın Devlet ve Hukuk Tarihi (1917–1925 Yıllar))**, C. I, Almatı 1961.

Makaleler-Tebliğler

Aybay Rona, “**Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık Bir Hak Mıdır?**”, Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, s. 156-163, Ankara 2010.

Aygün Mesut, **“Askerlik Hizmetinin Türk Vatandaşlığı Açısından Değerlendirilmesi”** Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, s. 255-260, Ankara 2010.

Berki Osman Fazıl, **“Türk Vatandaşlığı Hukukunda Toprak Esasının Gelişmesi”**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 27, S. 1-2, s. 117-134, Ankara 1970 (Toprak Esası).

Berki Osman Fazıl, **“Yeni Vatandaşlık Kanunu’nun Tabiiyetin Kazanılması ve Kaybı Hakkında Kabul Ettiği Esaslar”**, Ernest Hirsh’e Armağan, s. 106-123, Ankara 1964 (Esaslar).

Cin Mustafa, **“Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü”**, Mevzuat Dergisi, Yıl 8, S. 88, Nisan 2005.

Çiçekli Bülent, **“Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler: Sınıflandırma ve Yasal Statünün Belirlenmesine İlişkin Sorunlar”**, Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, s. 327-363, Ankara 2010.

Çileli Meral, Yurttaşlık ve Eğitim, **Türk Eğitim: XX. Eğitim Toplantısı 21-22 Kasım**, Ankara 1996.

Doğan Vahit, **“Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı-Avrupa Topluluğu Hukuku Açısından Bir Değerlendirme-Türkiye’nin Avrupa Topluluğuna Katılım Süreci”**, Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, s. 139-156, Ankara 2010.

Doğan Vahit, **“Vatandaşlık Kanunun Bazı Maddelerinin Düzenlemesine İlişkin Kanun Tasarısı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 3, S. 1-2, Ankara 2003 (Değerlendirme).

Ekşi Nuray, **“Danıştay Kararlarında Vatandaşlık Kanunu’nun 25/ç Bendi Sebebiyle Türk Vatandaşlığının Kaybı”**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2001, C.LIX, S.1-2.

Erdem Bahadır, **“4866 Sayılı Kanunla Türk Vatandaşlık Kanununun (5) Maddesinde Yapılan Değişikliğe Göre Türk Vatandaşlığının Evlilik Yoluyla Kazanılması”**, Prof. Dr. Gülören Tekinalp’e Armağan, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Yıl 28, S. 1-2, İstanbul 2003.

Erdem Bahadır, **“Türk Vatandaşlık Hukukundaki Cinsiyet Farkından Doğan Eşitsizlik Sonucunda Türk Vatandaşı Erkeklerle Evlenen Yabancı Kadının Yarattığı Sorunlar”**, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni, Aysel Çelikel’e Armağan, S. 1–2, İstanbul 1999–2000.

Fişek Hicri, “**Türk vatandaşlığı Kanunu Açısından Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler**”, Prof.Dr. Fazıl H. Sur’un Anısına Armağan, s. 381-399, Ankara 1983 (Eylemler).

Fişek Hicri, “**Vatandaşlığa Alınmanın İptali**”, Prof. Dr. Osman Fazıl Berki’ye Armağan, No: 411, Ankara 1977 (Alınmanın İptali).

Güneş Ahmet, “**İslam Hukukunda Gayrimüslimlerin Vatandaşlık Statüleri**”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S. 11, Konya 2008.

Göğür Erdoğan, “**Devletler Hususi Hukuku’nun Mahiyeti**”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 27, S. 3-4, Ankara 1971 (Devletler Hukuku).

Gönenç Fulya İçlin, “**Romanın Vatandaşlık Politikası**”, BTHAE, Necip Kocayusufpaşaoğlu’na Armağan, Ankara 2004.

Gözler Kemal, “**Vatandaşlık ve Milletvekilliği**”, Liberal Düşünce, Cilt 4, S. 16, Yaz 1999.

Güngör Gülin, “**Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi**”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni, Yıl 17-18, S. 1-2, (1997-1998).

Kaplan Yavuz, **“Türk Vatandaşlık Kanunu Tasarısı Açısından Vatandaşlıktan Çıkma”**, Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu, (29 Şubat 2008), Bildiriler, s. 177-183, Ankara 2008.

Nomer Ergin, **“Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri”**, Cumhuriyet’in 75. Yıl Armağanı, İstanbul 1999 (Genel İlkeler).

Nomer Ergin, **Türk Vatandaşlığı Kanunundaki Değişiklikler**, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni, Yıl 1, S. 1, İstanbul 1981 (Değişiklikler).

Onar Erdal/Tiryakioğlu Bilgin, **“1982 Anayasasında Milletvekilliği Vatandaşlık İlişkisi (Merve Safa Kavakçı Olayı)”**, Faruk Erem Armağanı, s. 557-594, Ankara 1999.

Sargın Fügen, **“Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapan 2003 Tarihli ve 4866 Sayılı Kanun Kapsamında Bir Değerlendirme”**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 53, S. 1, s. 27-63, Ankara 2004.

Şit Banu, **“Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış: Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Vatandaşlık”**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 76, s. 65-82, Mayıs-Haziran 2008.

Tanrıbilir Feriha Bilge, **“Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı”**, Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar

Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri, s. 96-114, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, Ankara 2010.

Tanrıbilir Feriha Bilge, “**Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku**”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni, Ergin Nomer’e Armağan, yıl 22, S. 2, İstanbul 2002.

Tanrıbilir Bilge Feriha, “**Vatandaşlığın İrade Dışı Kayıp Halleri**”, Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu, 29 Şubat 2008, Bildiriler, s. 143-160, Ankara 2008.

Tanrıbilir Feriha Bilge, “**Türk Vatandaşlığı Kanununda 3540 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikleri**” Gazi Üniversitesi İdari ve İktisadi Bölümler Fakültesi Dergisi, Cilt 6, S. 2, Ankara 1990.

Tarman Zeynep Derya, “**Türk Vatandaşlığının İradi Kayıp Halleri**”, Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu, Bildiriler, s. 185-191, Ankara 2008.

Tarman Zeynep Derya, “**Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü**”, Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, Ankara 2010.

Tiryakioğlu Bilgin, “**Yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun Eleştirel Analizi**”, Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Eskişehir 15-16 Mayıs 2009, s. 24-67, Ankara 2010.

Turhan Turgut, “**Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları**”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1997, C. 46.

Uluocak Nihal, “**Türk Vatandaşlık Hukukunda Çifte Vatandaşlık İlkesinden Yararlanma Olanğı**”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni, yıl 3, S. 1, İstanbul 1988.

Uluoacak Nihal, “**Türk Vatandaşlık Hukukunda Çifte Vatandaşlık İlkesinden Yararlanma Olanğı**”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni, S. 1, İstanbul 1983.

Diğer eserler

Uyrukluk Konusunda Avrupa Sözleşmesi, Strasbourg, 6.11.1997

Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına Dair Sözleşme, Avrupa Konseyi Kişi Halleri Komisyonu 1954

403 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu, 11.02.1964

5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu, 12.06.2009

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, 22.01.2001

Kazakistan Vatandaşlık Kanunu, 20.12.1991

Kazakistan Medeni Kanunu, 27.12.1994

30 Avgust 1995 “Kazahstan Respublikasının Konstitusiyası” (Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası), (İngilizce tercümesi), Almatı, Jeti Jargı, 1998.

“1924 Osnovnoi Zakon” SSSR” (1924 tarihli Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Anayasası), 9 Mayıs 2008.

“07.10.1977” Konstitutsiya Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik” (7.10.1977 tarihli Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Anayasası), 8 Mayıs 2008

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslar arası Sözleşme, 16 Aralık 1966.

İnternet kaynakları

Amandıkova/Kibeyev, **Obreteniye Gosudarstvennosti (Devlet Statüsü Kazanmak)**, 14/02/2002, <http://www.kazpravda.kz/index.php?uin=1152771799>, 12 Mayıs 2008

Bondarsova, Vehi i İstoriya Osnovnogo Zakona” (Kaynak Kanunun Tarihçesi ve Gelişim Süreci), 27 Ocak 2007, www.kazpravda.kz, 15. Mayıs 2008.

Genadiyevich, Kazakistan vo Vremya Velikoi Otechestvennoi Voyni i v Posledniye Godi (50–80 god.) (İkinci Dünya Savaşı Döneminde ve Ondan Sonraki Kazakistan 50. ve 80. Yıllar), <http://virtualnyi.narod.ru>, 11 Mayıs 2008.

Ponomareva, **Pravovoe Polojeniye Grajdan Bivshego SSSR na Teritori Rossiskoi Federatsyi (Rusya Sınırlarında Yaşayan Eski Sovyet Vatandaşlarının Hukuki Durumu)**, 15 Şubat 2007, <http://polit.mezhdunarodnik.ru>, 08 Nisan 2008.

Sinerji Mevzuat ve İctihat Programları.

Uçar Fuat, **Tarihsel süreçte Orta Asya’da Rus-Sovyet Kültür Emperyalizmi**, 26/04/2006, <http://www.turkbirlık.gen.tr/lang-tr/component/content/article/107-fuat-ucar/266-tarihsel-surecte-orta-asyada-rus-sovyet-kueltuar-emPeryalizmi.html>, 6 Mayıs 2008.